

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ
ВАЗИРЛИГИ
МАКТАБГАЧА МУАССАСАЛАР ХОДИМЛАРИНИ ҚАЙТА
ТАЙЁРЛАШ ВА МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ РЕСПУБЛИКА
ЎҚУВ-МЕТОДИКА МАРКАЗИ

«БОЛАЖОН»

ТАЯНЧ ДАСТУРИ БЎЙИЧА
БАДИИЙ АДАБИЁТ ТЎПЛАМИ

Тошкент
«Векінмашоқ-плюс»
2012

УДК: 821.512.113-0534

КБК: 74.102

Б 83

Мактабгача тарбия
Болажон: таянч дастури бўйича бадий адабиёт тўплами /
тўпловчилар: В.А.Умарова, З.А.Раҳмонқулова – Тошкент:
Bekinmashoq-Plyus, 2012. - 164 б.

ISBN 978-9943-324-53-4

Ушбу тўплам «Мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган Давлат талаблари» ва «Болажон» таянч дастури асосида 2-7 ёшли болаларни бадий адабиёт билан таништиришда тарбиячилар ва ота-оналарга ёрдам бериш мақсадида тайёрланди. Қўлланмада илк ёш, кичик, ўрта, катта ва тайёрлов гуруҳлари учун эرتак, ҳикоя, шеърлар тўплами берилган.

УДК: 821.512.113-0534

КБК: 74.102

Тўпловчилар:

Валида АБДУҒАФФОР қизи

(Валида УМАРОВА)

З.А.РАҲМОНҚУЛОВА,

ММХҚТМОРЎММ методик ишлар мактабгача таълим сифат ва самарадорлиги бўлими бошлиғи.

Масъул муҳаррир:

С.С.МИРДЖАЛИЛОВА,

Халқ таълими вазирлиги, мактабгача

таълим бўлими мудири

Тақризчилар:

М.А.АЪЗАМОВА,

ММХҚТМОРЎММ директори.

М.Ш.РАСУЛОВА,

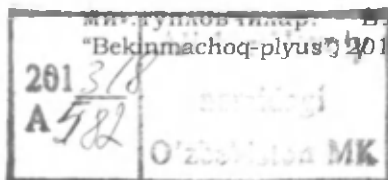
психология фанлари номзоди, доцент.

С. МАЖИДОВА,

Тошкент шаҳар, Учтепа туман, 550-сонли
мактабгача таълим муассасаси услубчиси.

ISBN 978-9943-324-53-4

© «Болажон» таянч дастури бўйича бадий адабиёт тўплами тўпловчилар: В.А.Умарова, З.А.Раҳмонқулова
«Bekinmashoq-plyus» 2012 йил.

2

10407.02
2

КИРИШ

Эртақлар – бола қалбига эзгулик уруғини се-
пувчи сўз дейиш мумкин. Сўз санъати – энг олий
санъат дея бежиз айтишмаган. Адабиёт атаалмиш
сўз санъатининг муҳташам бори кимларни ўзига
мафтун этмаган, парвона қилмаган. Ҳеч шубҳа-
сизки, адабиёт ҳар биримизнинг ҳаётимизда ма-
даний маънавий муҳитни ташкил қилади. Жаж-
жилигимиздан эртақлар орқали тасаввуримизда
комил инсон идеали шаклана бошлайди, бади-
ий асарларни ўқиган сари эса дунёни, ўзликни
англай бошлаймиз. Эртақлар эса дунёни атак-че-
чак ила англай бошлаган болажонга сирдош,
йўлдош бўлса ажаб эмас.

Адабиёт орқали илк бор гўзаллик, адолат, ҳалол-
лик, виждон каби олий тушунчалар бола қалбида
жо бўлади, илдиз отади. Хусусан, ўзбек халқида
адабиётга бўлган меҳр асрлар силсиласида она
сути орқали авлоддан-авлодга ўтиб келган. Кўз
ўнгимизда завқ билан кулаётган кичкинтойнинг
томирида оқайтган қонда Румий, Навоий, Ноди-
рабегим, Қодирийларнинг илҳоми, шижоати, орзу-
интилишлари мужассамлашган бўлса не ажаб.

Мустақилликка эришгандан сўнг ёш авлодга
чуқур билим олиш, ўрганиш, юқори чўққиларга
эришиш учун катта имкониятлар яратилиб берил-
ди. Бугуннинг боласи телевидение, радио, глобал
тармоқ орқали турли керакли маълумотларни
қабул қилган ҳолда, ҳар томонлама баркамол бўлиб
вояга етмоқдалар. Аммо, адабиётнинг улкан
аҳамияти неча замонлар ўтмасин ўз моҳиятини

йўқотмайди. Негаки, сўз туғилибди, адабиёт бор, адабиёт бор экан юксак маънавиятга интилиш ҳисси мавжуд! Зеро ҳар бир кунимиз, наинки умримиз ҳам комиллик сари интилиш ҳисси билан лиммо-лим.

Бувижон, буважонларимиз ҳали ҳарфни танимаган пайтимиздан эртақлар, ҳикоялар сўзлаб, мурғак қалбимизда яхшиликка, яхши инсонларга меҳр уйғотишади. Эшитган эртақларимиздаги қаҳрамонларга тақлид қилиб, ўша қаҳрамонлар каби йўл тутишга ҳаракат қилаётган бола эса, секин-аста ҳам ижтимоий, ҳам маънавий ҳаётда адабиёт билан нафас ола бошлайди. Эртақлардаги образларнинг ҳаётий тимсолини кундалик турмушда кўра олади, яхши ва ёмонни ажрата олувчи бўлиб вояга ета бошлайди. Шунини таъкидлаш жоизки, адабиётга меҳр қўйган бола кўлидан ҳеч қачон ёмонлик келмайди. Аксинча, адабиёт гўдакнинг мақсад билан яшовчи, ҳаётсевар, инсонпарвар, жўмард бўлиб камол топишида йўлчи юлдуз бўлиб хизмат қилади.

Шундай экан, фарзандларимизни эртақлар олами билан яшашга ўргатайлик, токи ҳаётда бош қаҳрамондек яхши амаллар билан ёмонлик устидан ғалаба қозонсинлар, ўз ҳаётларининг адолат учун курашувчи бош қаҳрамонига айлансинлар. Зеро, ҳаётимиз ҳам бир ҳикоя ёки эртақ янглиф интихоси яхшилик шодиёнаси бўлса не ажаб! Бош қаҳрамонларимизни муносиб тарбиялаш эса бизнинг вазифамиздир.

*Валида АБДУҒАФФОР қизи
«Соғлом авлод учун» ва «Мактабгача таълим»
журналлари бўлим муҳаррири*

Мактабгача таълим болаларининг бўш вақти-ни мазмунли ўтказиши, уларнинг маънан соғлом, билимли, баркамол авлод бўлиб етишиши йўлида ушбу тўплам янги эртак, шеърлар ҳамда аввалда эълон қилинган, жаҳон дурдоналаридан ўрин олган ўзбек халқ эртакларидан энг сара шеър, ҳикоя ва эртаклар билан бойитилди.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ДАВЛАТ МАДҲИЯСИ

А. ОРИПОВ сўзи

Мутал (Мутаваккил) БУРҲОНОВ мусиқаси

Серқуёш, ҳур ўлкам, элга бахт, нажот,
Сен ўзинг дўстларга йўлдош, меҳрибон!
Яшнагай то абад илм-у фан, ижод,
Шуҳратинг порласин токи бор жаҳон!

НАҚАРОТ:

Олтин бу водийлар – жон Ўзбекистон,
Аждодлар мардона руҳи сенга ёр!
Улуғ халқ қудрати жўш урган замон,
Оламни маҳлиё айлаган диёр!

Бағри кенг ўзбекнинг ўчмас иймони,
Эркин, ёш авлодлар сенга зўр қанот!
Истиқлол машъали тинчлик посбони,
Ҳақсевар, она юрт, мангу бўл обод!

НАҚАРОТ:

Олтин бу водийлар – жон Ўзбекистон,
Аждодлар мардона руҳи сенга ёр!
Улуғ халқ қудрати жўш урган замон,
Оламни маҳлиё айлаган диёр!

ИЛК ЁШ ГУРУҲИ
(2-3 ЁШ)

ЎҚИБ БЕРИШ ВА ҲИКОЯ ҚИЛИШ

ФИЛ БИЛАН ХҲРОЗ
(Ўзбек халқ эртаги)

Бир бор экан, бир йўқ экан, даканг хўроз билан фил бор экан. Кунлардан бир кун дакан хўроз филнинг олдига келиб, қаттиқ қичқирибди:

– Қув-қу-қу-қув!

Фил ҳайрон бўлиб: «Мунча чиранади бу», – деб ўйлабди. Хўроз ҳаммаёқни титиб, чўқиб, дон териб еяверибди. Яна:

– Қув-қу-қу-қув! – деб қичқираверибди.

Унинг овозини эшитиб: «Бир ўхшатай буни», – деб уйлабди Фил. Унга қараб шундай дебди:

– Ким кўп овқат ейди, сенми, ё менми?

Хўроз:

– Мен кўп ейман – дебди чираниб.

Улар, «Ким кўп овқат еяр экан?» – деб гаров боғлашибди.

Фил жуда кўп овқат ебди, кейин тўйиб уйқуга кетибди. Уйғониб қараса, хўроз хали ҳам донлаб юрган эмиш. Фил яна овқат ея бошлабди. Овқатни еб бўлиб, яна уйқуга кетибди.

Бир вақт уйғониб қараса, кеч бўлиб қолибди. Хўроз бўлса, ҳалиям донлаб юрган эмиш.

Дон териб еб, тез-тез:

– Қув-қу-қу-қув!. – дермиш хўроз.

– Еб туймас экан-қу! – дебди Фил ҳайрон бўлиб.

– Бунақа жониворни сира кўрган емасман!

Хўроз гаровда ютгач, ўзича: «Филнинг устига чиқиб, бир томоша қилай», – деб ўйлабди.

У пир этиб учиб, Филнинг устига чиқибди. Филнинг жон-пони чиқиб кетибди.

– Вой дод. Мени еб қўяди – деб қичқирибди-да, шу қочганича ўрмонга кириб кетибди.

Хўроз бўлса, унинг орқасидан қараб, қанотларини таппиллатиб:

– Қув-қу-қу-қув! Мен зўрман – деб қичқирибди.

М. МУРОДОВ

МЕҲРИБОН

Салимжоннинг дадаси кечқурун катта қовун сўйди-да, бир косасини онасининг олдига қўйди. Қолганларини лаганга каржлади. Салимжоннинг опаси Каромат қирғич келтириб, бувисининг қовунини қириб берди. Ҳаммалари қовун ея бошлашди. Фақат Салимжонгина қўл чўзмай ўтирди.

– Ол, нега емаяпсан? – деб сўради ойиси.

– Менгаям ўшанақа қилиб беринг, – деди Салимжон бувиси еяётган қовунга кўз ташлаб.

– Вой, бувимнинг тишлари йўқ-ку. Сен ҳам қаримисан?

Салимжон индамади. Кейин кўз қирини ташласа, бувиси қирқилган қовунни ҳам кавшаниб еяпти. Салимжон аста лаганга қўл чўзди.

Эртаси куни Салимжон боғдан шафтоли узиб чиқди-да, бувисига меҳрибонлик билан:

– Бувижон, қирғичингиз қани, шафтоли қириб бераман, – деди.

БИЛМАЙ ҚОЛИБ

Райҳон ёнғоқ чақиб еди-да, пўчоғини оёқ остига ташлади. Акаси Бахтиёр чопиб чиққан эди, ёнғоқ пўчоғини босиб олди, пўчоқ оёғига кириб, қонатди. Бахтиёр йиғлади. Бахтиёрга қўшилиб Райҳон ҳам йиғлади. Чунки у акасининг оёғи офриганига раҳми келиб кетди. Унга ёрдам бергиси келарди-ю, лекин қўлидан келмасди.

ИККИ ЭЧКИ

(Ўзбек халқ эртаги)

Икки кайсар эчки бўлган экан. Кунлардан бир кун иккаласи анҳор устидаги якка чўп кўприк устида учрашиб қолишибди. Иккисидан бири йўл бериши керак экан.

– Йўл бер! – дебди бири.

– Сен йўл бер! – дебди иккинчиси.

– Сени деб орқага қайтаманми? – дебди биринчиси.

– Бўлмаса сени деб мен орқамга қайтаманми?

– дебди иккинчиси.

Шундай қилиб, иккалалари аччиқланишиб, сузишиб кетибди.

Кейин биринчи эчки бир қадам, иккинчи эчки уч қадам орқага қайтиб, бирдан бир-бирларига ҳамла қилишибди. Шоҳлари шоҳларига тегиб, чақмоқ чаққандек бўлибди.

«Қарс» этган овоз далани тутибди.

Икки қайсар эчки юмалоқ ёстиқ бўлиб ағдарилиб кетибди.

МАҚТАНЧОҚ ҚУЁН

(Ўзбек халқ эртаги)

Кунлардан бир кун жиккаккина ола қуён шерикларига:

– Бўридан қўрқмайман, тулкини бир пуфлаб осмонга учириб юбораман, – деб чиранибди.

Ҳамма унинг мардлигига қойил қолиб, ёқа ушлаб турганда, бирдан бўри келиб қолибди.

– Ҳап – деб қуёнларга ташланибди у.

Ола қуён ўзини ҳаммадан олдин эшикка урибди. Бўри унинг йўлини тўсибди. Шу он ола қуён улар ўтирганига қарамай бир сакраган экан, бўрининг бошига чиқиб қолибди. Буни тум-тарақай қочаётган қуёнларнинг ҳаммаси кўрибди. Бўри эса ола қуённи ирғитиб юборибди. Ола қуён зўрға қутулиб, бир неча вақт нафасини ростлолмай, чангалзорда ётибди.

У кеч кирганда уйига кириб борибди.

– Аҳволаринг қалай? – дебди у гердаиб.

– Ҳайрият, омон экансан. Бўрига ем бўлгансан, деб ўйлаган эдик – дейишибди қуёнлар.

– Бе-е, – дебди ола қуён сир бой бермай ва мақтаниб кетибди. Ем бўлиб бўпман. Бошига чиқиб бир тепдим, тил тормай ўлиб қолди.

Ола қуён ўртага чиқиб, бўрининг терисини қандай шилганини мақганиб сўзлаб кетибди.

– Раҳмат сента, ола қуён, бўридан қутулибмиз, – дебди қуёнлар.

– Ҳа, бутунлай қутулдинглар, – дебди керилиб ола қуён, бўри пойлаб турмаганмикан деб ҳавотирланиб, атрофига қараб қўйибди. У мақтанчоқ, лекин жуда қўрқоқ экан.

ТОНГГИ СЎЗ

Аҳмад тонгда уйронди-ю, югуриб ҳовлига чиқди. Қараса, бароқ мушуги унга қараб келаяпти. Бошини эгиб, оёқлари остига эркалана бошлади.

– Миёв, миёв!

Аҳмад ҳайрон бўлиб турди-да, йўлида давом этди. Сўнгра тонг шамбли гувилаб, унга эргашди. Дарахт япроқларини шитирлатиб, қувлай бошлади.

– Қув-қув...

Каердандир бир чумчуқча учиб келиб, дарахт шохига қўнди. Сўнгра Аҳмадга қараб, сайрай бошлади.

– Чириқ чиқ-чириқ...

Аҳмад қушчанинг қўшиғини берилиб тингладида, яна йўлга тушди. Қарангки, қадрдон кучуги қоплон инидан чиқиб қолди. У ҳам тўппа-тўғри Аҳмаднинг олдига чопиб келди. Думини ликилатиб, вовулади: «Вов-вов-вов!»

Аҳмад ҳовуз бўйига келди. Сувда ғоз ва ўрдаклар сузиб юришарди. Улар қирғоққа яқинроқ келиб, қичқиришди:

– Ғо-ғо-ғо.

– Ға-ға-ға.

Шу пайт қўшни уйнинг эшиги очилиб, Нигора кўринди. У жилмайиб:

– Салом, Аҳмад, – деди.

– Салом, Нигора! – жавоб берди Аҳмад ҳам.

Шундагина у йўлда учратган дўстлари – мушук, шамол, қоплон, ғоз ва ўрдакларнинг унга нима дейишганини тушуниб олди.

Болалар, эрта тонгда айтиладиган бу сўзнинг қандай сўз эканини биласиз-а?

ОЙИЖОН

(Ҳикоя)

Қосим кўча эшикдан ҳамиша бўлар-бўлмаста «Ойи», деб йиғламсираб келар, ойиси бирор юмуш буюрса «йўқ, йўқ», деб уни бажармас эди.

Қосим аммасиникига борганда ҳайрон бўлди. Аммасининг кенжа ўғли – ўзи тенги Пўлатжон ойиси бирор юмуш буюрадиган бўлса, «хўп, ойи-жон», дер экан. Қосимга бу муомала жуда ёқди. У уйга қайтгач, ойисини «Ойижон», деб чақирган эди, ойиси ҳам туриб: «Қосимжон, келдингми, ўғлим?», деб жавоб берди. Қосим хурсанд бўлганидан жилмайиб қўйди.

М. МУРОДОВ

БЎЛИБ ЕЙИШДИ

Зироат опа ишдан қайтганда қизчаси Одила эшик олдида ўйнаб юрган эди. У югуриб бориб, онасини қучоқлади. Она Одиланинг пешанасидан ўпди. Сумкасидан уч дона конфет ҳам олиб берди.

– Ҳаммаси ўзимгами? – деб сўради Одила.

– Ҳа, ўзингга, – деди Зироат опа.

– Йўқ, ўзимгамас. Бўлиб еймиз.

Уйга кирганда Одила конфетларини бувисига берди.

– Бувижон, бўлиб беринг!

Бувиси:

– Мана булар сенга, – деди-да, иккита конфетни Одилага узатди. – Мана бу биттаси Собир акангга.

– Йўқ, бунақамас, – деди Одила.

– Бўлмаса иккитасини акангга бера қол, – деди бувиси.

– Бунақамас, – деди Одила яна унамай.

– Қанақа қилиб бўлай, ўзинг кўрсата қол!

Одила ҳамма конфетни қўлига олиб, биттасини бувисига, биттасини акасига берди. Бирини ўзи олди.

М. МУРОДОВ

Тўп

(Эртак)

Бир тўп бор экан. У дум-думалоқ, бир томони лоладек қизил, бир томони гул баргидай яшил, жуда чиройли экан. Унинг қўли ҳам, оёғи ҳам бўлмаган экан. Шунга қарамай, тўп тиниб-тинчимас экан. Ҳали осмонга сакрар, ҳали ерга тушар, ҳали четга сапчир, ҳали ўтлоққа юмаларкан. Баъзан каравот тагига кириб, жим ётаркан.

Болалар тўп кетидан қувишар, лекин тўп тутқич бермай қочавераркан.

Бир куни тўп сакраб, томга чиқиб олибди. Бундай қараса, ҳовлидаги супада хўппа семиз бола пишиллаб ухлаб ётганмиш. Тўпнинг гаши келибди. Ҳамма болалар ўйнаб юрсаю бу...

Тўп бир сакраб, боланинг қорнига тушибди, бола чўчиб ўйғониб:

– Кимсан? – деб бақирибди.

– Тўпман. Нега шу пайтгача ухлаб ётибсан? Қорнингни қара, шишиб кетибди, – дебди тўп.

– Ишинг бўлмасин. Жўна бу ердан. Бўлмаса, додингни бераман, – дебди-да, бола тўпга бир мушт туширибди.

Тўп учиб бориб, супа четидаги дарахт танасига зарб билан урилибди-да, қайтиб келиб боланинг

бошига тегибди. Боланинг жаҳли чиқибди. У ўрнидан туриб, тўпни тепибди. Тўп деворга урилиб, яна қайтиб келибди. Бу гал бола зарб билан бир тепган экан тўп девордан ошиб кўчага тушибди:

– Барибир, қайтиб келаман, – деб бақирибди тўп.

Ҳар куни тўп девордан, томдан ошиб тушаверибди. Бола уни ҳайдаб, тепаверибди.

Шундай қилиб, тўп ялқов болани чаққон, кучли қилиб юборибди. Бола бундан хурсанд бўлиб, тўп билан дўстлашиб олибди.

ЁД ОЛИНГ ВА ИФОДАЛИ ЎҚИНГ

ШУКУР САЪДУЛЛА

ЛОЛА ВА МУШУК

Мен – Лоламан, Лоламан,
Озода қиз бўламан.
Эрта билан тураман,
Юз-қўлимни юваман.
Мушугим бор – қора мош,
Ўзи жудаям ювош.
Мендан олдин туради,
Юз-қўлини ювади.

А. РАҲМАТ

АЙИҚЧАМ

Кенг катакда ётади,
Икки қора айиқча.
Чўмилгиси келса-чи,
Бордир цемент ҳовузча.

– Ўйна айиқ, айиқча!
Деб қичқиради қизча.
Қўл кўтариб айиқча
Ўйинга тушди пича.

А.РАҲМАТ

АЙИҚЧАМ

Айиқчамнинг оёғи
Тушди узилиб,
Қараб турар айиқчам,
Кўзи сузилиб.

Айиқчамни мен жуда
Яхши кўраман.
Оёқчасини ўзим
Тикиб кўяман.

АНВАР ОБИДЖОН

ПАХТА ВА ЧИГИТ

Пахтагинам дўппича,
Чаноқларга дўппича.
Ўзи – оппоқ,
Бир қаранг.
Болачаси –
Жигарранг.

ҲАМИДУЛЛА ЁҚУБОВ

ҚОР

Қор, қор, қорлар,
Атроф порлар
Йилт-йилт нурдек,
Оппоқ ундек,

Шакар ундек
Шакар десам,
Агар есам,
Оғрир тишим.
Қор, қор, қорлар...
Атроф порлар...
Йилт-йилт нурдек,
Оппоқ ундек.

Т. ОРТИҚХҶАЕВ

КУЛЧА НОН

Нон ёпганда менинг ойим,
Кичик кулча ёпар доим.
Кулча жуда мазали,
Седанали, жиззали.
Еган сайин егим келар,
«Раҳмат ойи», дегим келар.

Ҳ. РАҲМАТ

ҚУЁНЧА

Бола қуён
Чопди, чопди,
Битта жойдан
Сабзи топди.
Воҳ-ей, воҳ-ей.
Ўлжа сабзи –
Қизил, асл.
Еса борми,
Танга ҳузур.
Оҳ-ей, оҳ-ей.

Апил-тапил
Чайнади у,
Лой экан, вуй,
Тфу, тфу.
Вой-ей, вой-ей.

ШУКУР САЪДУЛЛА

ЁМФИР ЁҒАЛОҚ

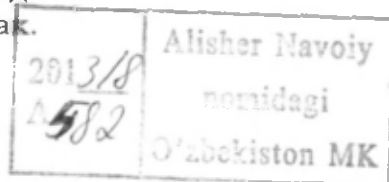
Ёмфир ёғалоқ,
Ям-яшил ўтлоқ.
Энди экинлар
Чиқарар қулоқ.

Тарновдан ошиб,
Тушади шошиб,
Сўнг жилғалардан
Оқади тошиб.

Ариқлар тўлар,
Зўр анҳор бўлар.
Сув сероб экан,
Кўп пахта унар.

Ёмфирдан фойда,
Майсага, донга.
Юрт сероб бўлар
Оқ буғдой нонга.

Ёмфир ёғалоқ,
Томчи юмалоқ.
Ёмфир тинганда
Чиқар камалак.

БОДРИНГ

Бодринг дер: – Диринг-диринг,
Полизга кириб туринг,
Полизга кирган чоғда,
Палагим босмай юринг.

Мен ҳам сиздай боламан,
Қовоқ солиб оламан.
Палагимни боссангиз,
Аччиқ бўлиб қоламан.

А. ЗИЁМАТ

ЁЗ ШАМОЛИ

Шивир-шивир
Ёз шамоли
Эсар аста –
Тун наволи

Боғ оралаб
Гув-гув елар
Беҳи ҳидин
Олиб келар.

ВАЛИДА АБДУҒАФФОР ҚИЗИ

ҚАРҒАВОЙ

Қор ёғса гар далага,
Қушлар қўнар марзага.
Бизнинг қора қарғавой,
Ўйин тушар мазада.

КИЧИК ГУРУҲ
(3-4 ЁШ)

ЎҚИБ БЕРИШ ВА ҲИКОЯ ҚИЛИШ

ЯЙРА САДУЛЛАЕВА

АССАЛОМУ АЛАЙКУМ

Ҳикоя

Олма шохига илинган тўрқовоқдаги бедана шўхгина сайраб, ширин уйқуда ётган Раъно қизни уйғотиб юборди. Раъно қоп-қора киприklarини пирпиратиб, кўзини очди. Қараса онаси ўрнида йўқ, укаси бешиқда пишиллаб ухлаб ётибди. Қизалоқ ижирғаниб ётишни ёмон кўради. Уйқуси ўчдими – туради-қўяди. Ҳатто тепасига онажони келиб: «Турақол, қизим», – деб эркалаб ўтиришини ҳам кутмайди. Аҳир бувижони: «Яхши қиз ўзи уйғонади, йиғламайди», дейди-да доим. Раъно ўрнини тузатиб қўйгиси келди. Эплаши бирам қийин бўлди – бирам қийин бўлди. Кўрпасининг у ёғини текислайман деса, буёғи тортишади. Майли, сал катта бўлсин, бувижонининг ўрнини ҳам ўзи йиғиб, чиройли қилиб қўяди.

Шу пайт онасининг овози қулоққа жудаям ёқимли эшитилди:

– Асалим, новвотим, турдингми?

Махбуба опа қизалоғини юқорига азот кўтариб, кейин бағрига босди. Раъно қиқир-қиқир кулди. Ҳайтовур, кулгусидан укаси уйғониб кетмади. Ойижонига салом бергиси келди-ю, беролмади. Юзини юмай туриб, бировга салом бериш мумкин эмаслигини у яхши билади-да. Унинг ўрнига

қизалоқ ҳам онасининг бўйнидан маҳкам қучди. «Асалим, новвотим», – деб эркалаши бу гал жудаям ёқиб кетди.

– Ойижон, асал ширинми, новвотми?

– Улардан ҳам сен ширинсан.

Раъно қувнабгина Маҳбуба опанинг бағридан тушди. Юз-қўлини ювиб келди. Чиройли сочигига артиниб, жойига илиб қўйди. Ошхонада нонушта тайёрлаётган онажонининг олдига чопиб, салом берди.

– Ваалайкум ассалом, энди бувижонинга салом бер.

Раъно айвонда тасбеҳ ўгириб ўтирган бувижонининг олдига чиқди. Кампир уни кўриб, ял-ял ёниб кетди. Қизалоқ дўмбиллаб бориб, ўнг қўлини кўксига қўйиб, унга салом берди.

– Ассалом алайкум.

Кампир алик олаётиб, кўзлари чақнаб турган набирасининг «Ақлли, доно қизим», деб мақтаб қўйди. Нимчасининг чўнтагидан ялтир-юлтир қорозга ўралган попук олиб, унга тутди: «Ҳали егин», – дея тайинлади у. Маҳбуба опа хонтахта устига пахтадай оппоқ дастурхон ёзди. Юмшоққина нон, сопол товоқда қаймоқ ейишни ёқтиради. Ўзи сизир соғиб, ўзи қаймоқ сузиб келган ёшлик даврларини эслайди. Набираларнинг эсида қолсин деб, кичкина-кичкина сопол товоққа сут солдириб, айвоннинг икки устун орасига ўрнатилган тахтага қўйдириб, устига дока ёптиради. Худонинг берган куни нонуштага янги сузилган қаймоқ едиради. Болалар ҳам шунга ўрганишган.

Маҳбуба опа Раънога ҳам жажжигина сопол товоқда қаймоқ келтирди. Раънонинг қаймоқ рангига ҳаваси келиб кетди: «Оппоқ». Бувижони буни дарров сезақолди. «Қаймоғинг мени тезроқ еб қўйсин», – деяпти.

Раъно кутилмаганда: «Қаймоғим, оппоғим», – деб юборди. Бувиси жилмайиб қаради. Бир-икки тиш-лам нонни майдалаб набирасининг идишига солди ва ботириб-ботириб қўйди. Ўзи: «Бисмиллаҳир роҳманир роҳим», – дея оғзига солди. Раъно қараса, бувижони қаймоқни қўли билан еяпти. У ҳам шундай қилмоқчи эди, бувиси:

– Қошиқчанг билан еяқол, бўлмаса, ҳамма ёғингни қаймоқ қилиб юборасан, – деди.

– Чой ичиб бўлишгач, бувижони фотиҳа ўқиди. Раъно ҳам кичкина қўлларини очиб турди. «Юртга тинчлик берсин», – деди кампир. «Она қизим катта бўлсин, чодирларга келин бўлсин» – деди кампир яна.

Набираси ҳам юзига фотиҳа тортди. Сўнг пиёлаларни йиғиштириб ҳовлига тушди. Ариқчада жилдираб оқаётган сувда тозалаб ювди. Хаёлида сув унга қўшиқ айтиб бераётганга ўхшайди. «Овозларинг мунча чиройли», – деди сал эгилиб. Сувда ғира-шира акси кўринганга ўхшайди. «Вой, сени қара, мени сувратга олаяпсанми?» Сув уни сўзини тасдиқлагандек жилваланди, унга имо қилди. «Ҳозир бувижонимга қарай. Ҳали ўртоқларим чиққанида сен билан сувсепар ўйнаймиз».

Раъно пиёлаларни жойига олиб кетаётиб, ҳовлидаги гулларга қараб-қараб қўйди. Бугун роса очилишибди: оқ, қизил, пушти. Атиргулнинг ҳиди бутун ҳовлини тутади-я. Гулларнинг ёнидан ўта туриб бувижонига ўхшаб садарайҳонни силкитиб юборди. Унинг ҳушбой ҳиди ҳаммаёққа таралди. Қизалоқ беихтиер: «Салом, гулларжон!» – деб юборди.

Бувижониси эса ҳассасига таяниб, дам гулларга, дам ҳосили шовул бўлган дарахтларга қараб турарди.

– Бувижон, нега дарахтлар шоҳларини эгиб туришибди?

– Улар сенга салом беришяпти.

Раъно дарахтларнинг салом беришини сира эшитмаган эди, кўзлари жавдираб кетди. «Яхшилаб қарагин, улар гапиряпти. Сени катта қиз бўлсин», – дейишяпти. Бувиси айтдимиз, демак, дарахтлар билан гаплашса бўларкан, ҳали япроқларига, албатта, айтади. Ишонишмасам, ишонишмасин. Барибир: «Бизнинг олма гапиради, дуо қилади», – дейди.

Бувижонининг яхши одати бор: деярли ҳар куни эрталаб невараси билан кўчага чиқади. Дарвоза олдидаги тахта ўриндиқда бир оз ўтиради. Ўтган кетган билан сўрашади. У бу янгиликларни эшитади. Кўчалари унча катта эмас, беш-ўн хонадон бор. Орасталиқда, кўкаламзорликда шаҳарда биринчи бўлса, ажабмас. Бувижон: «Набирам ҳам одамларни кўрсин, атрофни танисин», – дейди. Бугун ҳам у шу одатини тарк этмади. Иккалалари етаклашиб кўчага чиқишди. Чиқишди-ю, Раъно бақрайиб қолди. Ўтиб кетаётган уч-тўрт чол-боболар бувижонига яқин келиб, яна қўлларини кўксиларига қўйиб салом беришди. Ҳол-ахвол сўрашди. Бувижон шундай илтифот билан алик олдики, Раънонинг оғзи очилиб қолди. Кишиларга секин бўйнини чўзиб қаради. Улар қизалоқ ўйлаганчалик қари эмас эканлар. Раъно амакижонларига ҳам ширингина бўлиб салом берди.

– Ие-ие, пучуқ қизим, пучуқ қизим, – дея битта амаки ёнидан қурт чиқариб, унга узатди. – Раҳмат, – деди Раъно қимтиниб.

Амакижонлар хайр-хушлашиб туришди-ю, бироқ анчагача Раънони саволга тутишди.

– Бувижон, нимага ҳамма бир-бирига салом беради? – сўради ўйланиб қизалоқ.

– Томдан тараша тушгандай гаплашиб кетса бўлмайдику. Аввало саломлашиб, ҳол-аҳвол сўрашади. Бу одат, кейин, «Ассалому алайкум» дегани, «Сизга тинчлик тилайман!» – дегани. Сенга, мана, мавриди келди, бир ривоят айтиб берай. Менга ҳам, айтиб берганлар. Ҳозир унча тушунмасанг каттароқ бўлганда тушунасан.

Ривоят қилишларича қадимда қабилалар жуда кўп жанжаллашар, урушаверар эканлар. Кунларнинг бирида уларнинг вакиллари Муҳаммад салоллоҳу алайҳи вассалам олдиларига келиб, қандай қилиб бундай уруш жанжалларнинг олдини олса бўлади, деб сўрабди. Шунда пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо соллаллоҳу алайҳи ва салам шундай деб айтибдилар:

– «Кўришганингизда сўрашинглар, бир-бирингизга тинчлик тиланглар» – дебдилар.

Раъно: «Тушундим» – дегандек, бошини ликиллатиб қўйди.

– Бувижон, мен ҳаммага салом бераман, – деди у ўйчан.

– Доно қизимдан ўргилай.

Шу пайт сал нарироқда катта дарвоза шарақлаб очилди-ю, кичкинтой Санжар билан Наргиза опа пайдо бўлишди. Наргиза опа дарвозани қулфлаётди, ўғлига ниманидир куюниб гапирди. Санжар эса, Ростдан бу ўша кечагина ҳамманинг ҳаваси келган Санжар? Агар у бўлса, нега онасининг гапига кирмаяпти. Ахир, бувижони: «Ўзидан катталарнинг гапига кириш керак», – деб айтадиларку. Санжар ҳам эшитмаганмикан бу гапларни? Бувижони: «Санжарнинг олдига бор», – дея имо қилди. Наргиза опа Санжарга яна нимадир деди.

Боланинг ўжарлиги тутди. Онаси унинг елкасига қўлини охиста қўйиб, яна алланима деди.

Санжар яна баттар қовогини солиб олди. «Юра қол, бувинг хавотирланадилар!» – десаям, «Бой-миман, боймиман» – деганини қизалоқ яққол эшитди. «Қаранг, Раъно қараяпти, уят қилади» – деди Наргиза опа. Бола ер остидан Раънога қаради. Қаради-ю, қовогини баттар уйиб олди. Қизалоқнинг қўшни холага раҳми келди. Уларга яқинлашди. Энди Санжар ўзи билан тенг Раънога қараб бақрайиб қолди. Чехраси бироз очилгандек бўлди. «Сиз билан мен бора қолай», деди Раъно Санжарнинг онасига. «Ҳо, ўзи боради, ўғлим ақли бола». Раъно қўлидаги қуртни Санжарга узатди. Санжар нима қиларини билмай қолди. Олгиси келди-ю, ийманди. Онасига қаради.

«Ола қол», – деди онаси. Санжар тортинибгина олди. Наргиза опа қизалоққа миннатдорчилик билдириб, печенье тутқазди. Раъно:

– Раҳмат, – дея печенье олишга олди-ю, емади. Кўчада эса, ушоғи ерга тушади, увол бўлади. Бувиси шундай деганлар.

– Санжар Раънога қарай-қарай, онасининг қўлидан тутганича кета бошлади. Қизалоқ ўзида йўқ хурсанд эди. У яна битта нарсадан суюниб кетди. «Қорашақшақ»нинг (онаси шундай дейди) мимитгина болалари пириллаб учиб, онаси билан олдинма-кетин ерга, сал нарироққа – холироқ жойга қўнишди. Полапонлар чуғурлашиб, оналарининг тумшугига интилишарди. Она қуш оғзини очди. Гўдакларнинг бири ундан насибасини олиб бўлгач, яна учиб кетди. Яна келди. Яна чуғур-чуғур. Раъно уларни томоша қилиб турди. Уларга шунчалик маҳлиё бўлганидан, ўртоғи Иброҳимнинг келиб қолганинин ҳам сезмади. Иброҳим ҳам у дарахтдан бу дарахтга қўниб турган зағизфон, мусичаларга қаради. Унинг ҳавасини келтиргандек бир неча кабутар учиб келиб, сал

нарироқ қўнишди. Улар роса чиройли, айниқса, оппоғи. Улар ғулдур-ғулдур қилишиб, ўзларича алланималар дейишарди. «Бир-бирларига салом беришаяпти», – деб ўйлади Раъно. Қушлар ердан у буни териб еган булишди. Кейин биттаси осмонга талпинди. У шундай қанот ёзиб учдики, унга қараб, келган кабутарлар ҳам бирин-кетин кўтарилишди. Улар кўтарилганда, қанотлари ўзига хос овоз чиқарди. Бу овоз Иброҳимни гўё ўраб-чирмаб олганди. Бирдан унинг бу сахий олам узра парвоз қилгиси, осмонни сайр этгиси келиб кетди. Кутилмаганда, қўлларини кенг очиб юборди.

– Қуш бўлиб учгим келаяпти, – деди у ширингина қилиб.

Яқинроқ келиб, уларни кузатиб турган бувижони ҳайратдан ёқасини ушлади. Шу ёшга кириб, бу тенги болалардан бунақанги гапни эшитмаган эди.

Иброҳимнинг қўзлари ёнди. Қулочини яна ҳам очди, силкинди. Унга қараб, Раъно қанотларини ёзган қушчадек қўлларини очди. Иккалалари силкинишиб-силкинишиб, гўё учиб боришарди. «Салом, қушлар!», – дея дам чайқалиб, дам ўқдек учиб бораётгандек, қуёшга интилаётгандек ҳис қилишарди ўзларини. Иккалалари шод, иккалалари бахтиёр эдилар шу дамда. Улар бутун борлиққа – ўзлари тушуниб етиб етмаган борлиққа, сув ва қуёшга, осмону заминга, ўт-у ўланларга, ҳамма-ҳамма нарсаларга салом бергилари келарди. Ҳали улар салом бермоқ – мурғак юракларининг аксадоси эканини яхши тушунмасдилар. Лекин салом бергилари келарди. Бувижонлари ўргатган бу хислат, улар учун муқаддас эди.

Бувижонлари Раъно билан Иброҳимни бағрига олди. Уларга Бехзоду Дилсоралар, Ҳабибхону Аза-

матлар, Мустақилхону Иқболхонлар қўшилишди. Улар ҳам ўзлари учун янги, ниҳоятда бахтиёр ва сирли оламни кашф қилишарди.

ЭЧКИ БОЛАЛАРИ

(Ўзбек халқ эртаги)

Бир бор экан, бир йўқ экан, баланд тоғ бағридаги серўт, кўм-кўк водийда бир эчки ўз болалари билан яшар экан. Биринчи боласи Булбули, иккинчиси Гулсари, учинчиси Саргули, Тўртинчиси Хамиртуруш, бешинчиси Мирзахўриш, олтинчиси Лолақизгалдоқ деб аталар экан.

Эчки болаларини жуда ҳам севар, улар учун ҳатто ўз жонини ҳам аямас экан. У ҳар куни тоғ бағридаги ўтлоққа ўтлагани чиқиб кетар экан. Болаларига эса эшикни ичкаридан тамбаллаб олишни, уйдан ҳеч ёққа чиқмасликни тайинлар экан. Шундан кейин кўм-кўк ўтлоқдаги барра ўтлардан тўйиб-тўйиб ер, баланд тоғ бағридан шарқиллаб оқиб тушаётган шишадек тиниқ булоқ сувидан қониб-қониб ичар экан. Унинг бутун фикри-зикри болаларини боқиш экан. Болаларига деб тоғдаги қалин, барра ўтлардан йиғиб қопга солиб, уларни кўтариб уйга қайтганда, эшикни охиста тақиллатиб, мулойим овоз билан болаларини чақирар экан:

*Булбулужон болам,
Саргулижон болам,
Гулсарижон болам,
Хамиртуруш болам,
Мирзахўриш болам,
Лолақизгалдоқ болам,
Оч эшикни, жон болам!*

*Қопим тўла ўт келтирдим,
Елимим тўла сут келтирдим.
Оч эшикни, жон болам!*

Шунда улоқчалар қувонишиб, эшикни очар эканлар. Она эчки келтирган майса ўти ва ширин сути билан болаларини хўп тўйгазар экан. Сўнгра уларни ялаб-юлқаб, эркалаб ухлатар, эртасига эчки яна болаларини эмизиб, уларнинг олдига барра ўтларни ташлаб, ўтлоққа жўнаётганида:

– Болаларим, жуда эҳтиёт бўлинглар. Мен уйда йўқ пайтимда эшикни ичкаридан тамбалаб олинглар, уйдан ҳеч ёққа чиқманглар, ҳеч кимга эшикни очманглар, – деб тайинлар экан.

– Хўп, онажон, эҳтиёт бўламиз, – деб жавоб беришар экан улоқчалар. Ўрмонда яшайдиган кекса бўри пайт пойлаб она эчки ўтлагани кетган вақтида, уларнинг уйига келиб, худди она эчкидек эшикни тақиллатиб, қўпол хирилдоқ овоз билан ашула бошлабди:

*Булбули болам,
Лолақизгалдоқ болам,
Орқам тўла ўт болам!
Елимим тўла сут олиб келдим.
Эшикни оч, болаларим!*

Эчки болалари: «Бу хирилдоқ товуш билан ашула айтаётган ким?» – деб сўрабдилар.

– Мен ойиларинг бўламан, – дебди бўри. Улоқчалар бу чақирган ўз оналари эмаслигини дарҳол сезишибди.

– Йўқ, сен бизнинг онамиз эмассан, онамизнинг овози сеникига ўхшаш хирилдоқ эмас, онамиз оппоқ, қошларида ўсма, кўзларида сурмала-

ри бор, – дебди эчки болаларидан бири. Шундай қилиб, эчки болалари эшикни очишмабди.

— Бироздан сўнг она эчки ўтлоқдан қайтиб келибди, у болаларининг қилган ишларидан хурсанд бўлибди:

— Менинг ақлли, қулоқли болажонларимдан ўзим ўргилай, – деб улоқчаларини эркалабди...

Ҳ.БАДАЛОВ

ҚИП-ҚИЗИЛ ОЛМА

Турсуной ва Тоҳира – опа-сингил. Уларнинг ҳовлиси кенг, ўйинчоқлариям жуда кўп. Турсунойнинг туғилган кунига қўшни болалар Фарҳод, Шоира, Нигоралар келишди. Катта ҳовли ҳудди боғчага айланиб кетди. Уларнинг ўйин-кулгила-рига Турсуной бош бўлди. Болалар боғчада ўрганган қўшиқларини айтиб беришди.

Эртасига нимагадир Тоҳира еб турган конфетидан яна олиб чиқиб, ўртоқларига улашди.

– Енглар дадам обкелдилар жуда мазалия!

– Ширин экан, – деди конфетни хаш-паш де-гунча еб бўлган Вазира. Буни кузатиб турган ам-маси ўзича хурсанд бўлиб қўйди.

– Яша, қўзичоғим. Бу феълинг отангга тортган. Отанг ҳам қизганиш нима эканини билмасди...

Бугун Вазира уйдан бир қизил олмани тишлаб чиқди. Тоҳиранинг ҳам олма егиси келиб кетди.

– Менам битта тишлай.

– Хо... – деди Вазира олмасини орқасига яшириб.

Шу пайт Турсуной уйга кириб, тоғорачада олма олиб чиқди-да, болаларга улашди.

– Ол, сен нега емайсан, – деди Вазирага.

– Бир четда турган Вазира тортинибгина қўл узатди.

ТУЛКИ БИЛАН ЧУМОЛИ

(Қирғиз халқ эртаги)

Тулки билан Чумоли дўст бўлиб буғдой сепишибди. Айёр Тулки ҳар куни қорним оғрияпти, бошим зирқираяпти деган баҳона билан далага чиқмасдан қимизхўрликка кетаверибди. Чумолининг бир ўзи эртадан-кечгача ишлаб сув қуяр, ўтоқ қилар экан.

Ниҳоят буғбой пишибди. Тулки хирмоннинг буғдойга тўлиб кетганини кўриб, Чумолини алдаб, ҳосилнинг барини ўзи олмоқчи бўлибди.

– Чумоли дўстим, шунча буғдойни тақсимлаб ўтиришнинг нима кераги бор? Кел, яхшиси, қувлашмачоқ ўйнаймиз. Хирмонга ким биринчи бўлиб етиб келса, ҳамма ҳосил ўшаники бўлсин, – дебди. Чумоли бироз ўйланиб, ниҳоят, рози бўлибди. Ёнма-ён туришибди.

– Қани, бўлмаса бошладик! – дея Тулки қичқирибди-да, хирмон томон югуриб кетибди. Лекин чумоли ҳам бўш келмабди. У тулкининг думига ёпишиб олибди.

– Тулки хирмон олдига етиб келибди-да, силкинибди. Шунда Чумоли сирғалиб тушибди-да, буғдой устига чиқиб олиб, ўша ердан гап бошлабди:

– Ҳой, Тулки, намунча имилламасанг? Тулки саросимага тушиб қолибди:

– Қачон кела қолинг?

– Аллақачон! Мен дам олишга ҳам улгурдим, сен бўлсанг, ҳали ҳам ҳансираб турибсан.

Шундай қилиб Тулки енгилиб, бошқа ҳийла ўйлаб тополмай жўнаб қолибди. Чумоли барча ҳосилни омборга ташиб олиб, қишда уни бир чеккадан еб ётаеварибди. Дангаса Тулки бўлса бутун қиш оч қолибди.

НОН ҲАМРОҲ

Қадим замонда икки киши узоқ сафарга чиқмоқчи бўлишибди. Йўл олис, одам юрса оёғи, қуш учса қаноти куядиган биёбонлардан ўтар экан.

Улардан бири бой одам экан. У ўзи билан бир халта олтин олибди. Иккинчи киши эса камбағал экан. У ўзи билан бир халта қотган нон олибди. Шунда бой камбағал шеригининг устидан кулибди:

– Қуруқ нон билан олис юртда тирикчилик қилиб бўларканми? Олтин олиш керак, олтин ҳар қандай юртда ҳам қадрли, истаган нарсани сотиб олиш мумкин, – дебди.

Камбағал шериги индамабди. Икковлон йўлга чиқишибди. Йўл юрибдилар, йўл юрсалар ҳам мўл юрибдилар. Инсон зоти яшамайдиган саҳро-ю чўллардан ўтиб, роса чарчаб, очиқибдилар. Бир ёлғиз дарахт соясида дам олиш учун ўтиришибди. Хуржунни олтин билан тўлдирган бой кишининг очликдан тинкаси қурибди, аммо бир бурда нон сўрашдан ор қилибди.

Сафарга нондан бошқа ҳеч нарса олмаган кишининг шеригига раҳми келибди. Унга бир бурда нон синдириб берибди. Иккови баҳам кўриб овқатланибдилар ва эсон-омон манзилга етиб боришибди.

Олтинга ишониб нонни менсимаган одам хи-жолатда қолибди, хатосини тушунибди. Ота-боларимизнинг «нон – ҳамроҳ» деган ҳикматини ҳеч унутмаслик зарурлигини англабди.

БАРОҚҲОН

(Ўзбек халқ эртаги)

Бир бор экан, бир йўқ-экан, оч эканда, тўқ экан, битта бароқ мушук бор экан. У якка ўзи катта чинор тагидаги бир уйда яшар экан.

Кунлардан бир кун мушукнинг бу ерда яша-
шини қарға билиб қолибди ва у ҳамма ҳайвон-
ларга айтиб қўйибди. Қарғадан бу гапни эшит-
ган типратикан мушукнинг уйига келибди-да:

– Бароқжон, Бароқжон, эшигингни оч, икко-
вимиз бирга яшаймиз,– дебди.

– Мунча ҳунуксан, келиб-келиб сен билан ўртоқ
бўламанми? – дебди ва типратиканни уйига ки-
ритмабди.

Эртасига Бароқжоннинг уйига олмахон келиб-
ди.

– Бароқжон, Бароқжон, эшигингни оч, иноқ
бўлиб, бирга яшайлик, – дебди у ҳам.

– Ўзинг сифасанми, думинг сифадими? – деб
мушук олмахонни ҳам уйига қўймабди. Олмахон
ўсал бўлиб, қайтиб кетибди.

Олмахондан кейин чопқир қуён келибди:

– Бароқжон, Бароқжон, эшигингни оч, йўлда
очқўз бўри турибди, – дебди. Бароқжон қуёнга ҳам
эшигини очмабди.

Қуёндан кейин ака-ука Ўмбалоқ ва Дўмбалоқ
деган айиқчалар келишибди.

– Бароқжон, Бароқжон, эшигингни оч, биз
Ўмбалоқ билан Дўмбалоқ бўламиз, сен билан бир-
га ўйнагани келдик, – дейишибди.

Мушук уларни ҳам қўймабди. Айиқчалар унга
ёлвориб:

– Биз уйимизга борайлик, десак, йўлимизда оч
бўри юрибди, жон ўртоқ, эшигингни оч,– дейи-
шибди.

– Ўзларинг қўпол экансизлар, эшигим зўрға ту-
рибди, тегиб кетсаларингиз, ағдарилиб тушади,
– деб айиқчаларни ҳам уйга киритмабди.

Бир вақт думини тараб тулки, лабини ялаб бўри
келибди:

– Бароқжон, Бароқжон, сени бир кўришни орзу қилардик, сенинг олғир бобонг Йўлбарс бизга қариндош бўлади, – деб мушукдан рухсат сўрамай ҳам ўзлари унинг уйига кириб келишаверибди.

Бароқжонни гапиргани ҳам қўймай, мақтай бошлашибди.

– Вой-вой, ана бу гиламларни қаранг-а, ана бу кийимбошларни қаранг-а, идиш-товоқларни қаранг-а, – деб уни талтайтириб юборишибди. Сўнгра Йўлбарснинг уйини мақтай бошлашибди. Уларнинг мақтовини эшитган Бароқжон ўзига-ўзи Йўлбарснинг уйи менинг уйимдан ҳам чиройлик экан, дебди ва уларга.

– Мен бориб, Йўлбарс бобонинг уйини кўриб келай, сизлар менинг уйимни пойлаб ўтиринглар, – деб Йўлбарсникига қараб жўнабди. Йўлда пойлаб турган кўк бўри унга ташланибди. Бароқжон жон-холатда бўрининг кўзига чанг солибди, бўри кўзининг оғриғига чидолмай, уни қўйиб юборибди. Бароқжон уйига қайтиб келса, тулки билан бўри унинг ҳамма нарсасини еб кетишибди ва Бароқжонни ўз уйига киритишмабди.

Шунда Бароқжон нима қилишини билмай, дод солибди. Унинг додлаб йиғлашини эшитган типратикан, олмахон, қуён, Ўмбалоқ ва Дўмбалоқлар етиб келишибди. Ҳаммалари бир бўлиб, бўри билан тулкининг жазосини беришибди. Бароқжон ҳамма ҳайвонларни уйига ўзи таклиф қилибди ва уларга.

– Жон ўртоқлар, келинлар, биргаликда дўст бўлиб яшаймиз, дўстликда гап кўп экан, – дебди. Шундай қилиб, Бароқжон улар билан биргаликда бехатар яшабди ва мурод-мақсадига етибди.

ҚҰЛҚОП

(Рус халқ эртаги)

Бобо ўрмондан ўтиб кетаётган экан, кетидан кучукчаси эргашибди. Бобо кетаверибди, бир маҳал йўлда қўлқопи тушиб қолибди.

Бир сичқон югуриб келиб, қўлқоп ичига кириб олибди.

– Энди мен шу ерда яшайман! – дебди у. Шу вақт сакраб-сакраб, қурбақа келиб қолибди:

– Бу қўлқопда ким яшайди! – дебди у.

– Кумур-кумур сичқонбой яшайди. Ўзинг кимсан?

– Вақир-вуқур қурбақаман, менга ҳам жой бер!

– Кела қол.

Энди улар икковлашиб яшай бошлашибди. Қўлқоп ёнига югурганича қуёнбой етиб келибди.

– Бу қўлқопда ким яшайди?

– Кумур-кумур сичқонбой, вақир-вуқур қурбақа яшайди. Ўзинг кимсан!

– Шалпангқулоқ қуёнман. Мени ҳам киргизинглар!

– Келақол.

Энди улар учта бўлишибди. Зинфилаганча тулки етиб келибди:

– Бу қўлқопда ким яшайди?

– Кумур-кумур сичқонбой, вақир-вуқур қурбақа, шалпангқулоқ қуёнвой, ўзинг кимсан?

– Тулкиниса бўламан. Мени ҳам киргизинглар!

Шу билан энди улар тўртта бўлишибди. Бир маҳал қарашса, қўлқоп томонга Бўривой югуриб келиб қолибди.

– Бу қўлқопда ким яшайди?

– Кумур-кумур сичқонбой, вақир-вуқур қурбақа, шалпангқулоқ қуёнвой ва тулкиниса, ўзинг кимсан?

– Бўривойман. Мени ҳам киргизинглар!

– Ҳа, кела қол!

У ҳам кирибди, энди улар бешта бўлишибди. Шунда бирданига аллақадан сўйлоқ тиш тўнғиз келиб қолибди:

– Хур-хур-хур, қўлқопда ким яшайди?

– Кумур-кумур сичқонбой, вақир-вуқур қурбақа, шалпангқулоқ қуёнвой, тулкиниса ва бўривой ўзинг кимсан?

– Сўйлоқ тиш тўнғизман, мени ҳам киргизинглар!

– Ана холос, ҳамманинг ҳам қўлқопга киргиси келаверар экан-да.

– Сигмайсан, ахир!

– Бир илож қилиб сиғиб қоларман, киритинглар!

– Нима ҳам дердик, кира қол! У ҳам кириб олибди. Энди олтита бўлишибди. Улар шундай сиқилиб қолишибдики, ҳатто қимирлашнинг иложи йўқ экан. Шу вақт дарахт шоҳларини қарсиллатиб, ўрмондан айиқ полвон чиқиб қолибди. У ҳам қўлқоп ёнига келибди-да:

– Бу қўлқопда ким яшайди? – деб бўкирибди.

– Кумур-кумур сичқонбой, вақир-вуқур қурбақа, шалпангқулоқ қуёнвой, тулкиниса, бўривой, сўйлоқ тиш тўнғиз. Ўзинг кимсан?

– Хў-хў-хў, анча-мунча экансизлар-ку! Мен айиқполвон бўламан, мени ҳам киргизинглар!

– Ўзимиз сиғмаяпмиз-ку, сени қаерга киритамиз?

– Бир иложини қилинглар!»

– Ҳа майли, нима ҳам дердик, бир чеккага кела қол!

У ҳам кирибди, еттита бўлишибди, қўлқоп ёрилай-ёрилай деб аранг турганмиш.

Бир вақт бобо қарасаки, қўлқопи йўқ. Қидириб топай деб орқасига қайтибди. Кучукчаси олдига тушиб югурибди. У югуриб кетаверибди. Бир ма-

ҳал қараса, қўлқоп ерда ётганмиш, ўзидан-ўзи қимирлар эмиш. Кучукча буни кўриб:

– Вов-вов-вов! – деб ҳурибди.

Қўлқоп ичидагилар кўрқиб кетишибди, югуриб чиқиб, ўрмонга қараб қочишибди. Бобо келиб, қўлқопини олиб кетибди.

ЯЙРА САЪДУЛЛАЕВА

ЙЎЛДА

Улар бирин-кетин боғчадан чиқишди. Рауф, Юлдуз, Наргиза, Олима... Бири онасининг бўйнидан қучиб олган, бири севинчдан шаталоқ отган, яна бири... Улар орасида Юлдуз пилдираб боради. У ойиси берган олмани ғарчиллатиб еб: – «Айнаний, ойимдан», – деб эркаланади.

Ҳамма қувнаб-қувнаб боради-ю, аммо Алишер негадир ойисига тихирлик қилади. Йиғлай деса, кўзидан ёш чиқмади. Дам ойисининг сумкасига ёпишади, дам ойисининг «Қўй, болам», – дейишига қарамай, нарса тўла тўрхалтани тортқилайди.

– Олма топиб берасиз, олма ейман, – деди у баттар ғингиб.

– Хўп, ўғлим, уйда бор, ҳозир...– уни овутишга уринди ойиси.

– Йўқ, ҳозир топиб берасиз. Ана, Юлдуз еб кетяпи-ку.

Алишер бирдан ойисининг оёқларига ёпишди.

– Олма ейма..а..ан!

Ўтган-кетган болаларнинг қарашларидан жаҳли баттарроқ чиқиб, бақираверди. Шу орада болалардан бирининг қўлидаги ўйинчоқ машинага кўзи тушиб: «Менгаям машина», – деб ойисини баттар хит килди.

Ойиси бир нарса деганди, ерга ётиб олди. Топтоза кийимлари тупроққа беланди. – «Тур, одамни уятга қўяпсан», – деб ойиси турғизмоқчи бўлса, у ерга баттарроқ ёпишди. Ундан ҳеч қайси бола кулмади.

Аксинча, «Вий, эркатоӣ», – деб қўйишди. Юлдузнинг ҳуноб бўлган онага раҳми келиб, қўлидаги олмасини Алишерга узатди.

– Ма, ола қол! – меҳрибончилик билан деди Юлдуз.

– Обор! Алишер унинг қўлини туртиб юборди. Олма ерга тушиб, думалаб кетди. Юлдузнинг биррам йиғлагиси келдики, лекин ўзини тутди. Ойисининг айтганига кирмайдиган бундай бола олдида йиғлагандан кулгани яхши.

М. МУРОДОВ

БЎЛИБ ЕЙИШДИ

Зироат опа ишдан қайтганда қизчаси Одила эшик олдида ўйнаб юрган эди. У югуриб бориб, онасини қучоқлади. Она Одиланинг пешанасидан ўпди. Сумкасидан уч дона конфет ҳам олиб берди.

– Ҳаммаси ўзимгами? – деб сўради Одила.

– Ҳа, ўзингга, – деди Зироат опа.

– Йўқ, ўзимгамас. Бўлиб еймиз.

Уйга кирганда Одила конфетларини бувисига берди.

– Бувижон, бўлиб беринг!

Бувиси:

– Мана булар сенга, – деди-да, иккита конфетни Одилага узатди. – Мана бу биттаси Собир акангга.

– Йўқ, бунақамас, – деди Одила.

– Бўлмаса иккитасини акангга бера қол, – деди бувиси.

- Бунақамас, – деди Одила яна унамай.
- Қанақа қилиб бўлай, ўзинг кўрсата қол!

Одила ҳамма конфетни қўлига олиб, биттасини бувисига, биттасини акасига берди. Бирини ўзи олди.

МИРМУХСИН

ОЛХҲРИ ВА ҲРИК

Баҳор келди. Боғларда гуллар очилди. Осмонда кушлар учди. Ерда чумолилар ўрмалашди. Ариқларда сувлар шилдираб оқди. Зумрад деган жамалак сочли, пучуққина қизча боққа кирди.

У кўм-кўк майсаларни оралаб, кўприклардан ўтиб, олхўри дарахтининг тагига келди. Қўллари-ни кўтарган эди, бўйи етмади. Кейин у.

- Олхўри, олхўри! Довуччангдан бер! – деди.

Олхўри бўлса:

- Тез кунларда пишаман,

Саватчанга тушаман.

Ўшанда кел! – деди.

Зумрад ўрик дарахтининг ёнига келди. Қўллари-ни узатди. Бўйи етмади. Кейин у.

- Ўрик, ўрик! Довуччангдан бер! – деди.

Ўрик бўлса:

- Тез кунларда пишаман,

Ерга тап-тап тушаман.

Ўшанда кел – деди.

Зумрад бир қучоқ чучмўма, лолақизғалдоқлар-ни териб, боғдан қайтиб чиқди.

Бир куни Зумрад яна кўм-кўк майсаларни оралаб, кўприклардан ўтиб, боққа кирди. Олхўри дарахтининг ёнига келиб, қўллари-ни узатди:

- Олхўри, олхўри! Олхўрингдан бер!

Шоҳлари эгилиб ётган олхўри шундай деди:

– Саватчангга сол, пишдим,
Шакар бўлиб етишдим.
Қизларга улаш, майли,
Тишларинг қамашмайди, – деди.
Зумрад етишиб турган шохлардаги сап-сарик
олхўриларни саватчасига солди. Ундан кейин
ўрикнинг ёнига келди.

– Саватчангга сол, пишдим,
Шакар бўлиб етишдим.
Қизларга улаш, майли,
Тишларинг қамашмайди, – деди.
Ўрикни бир силкиган эди, юмшоқ бўлиб пиш-
ган ўриклар ерга тап-тап тушиб, пақ-пақ ёрила
бошлади.

Зумрад ўрикларни териб, саватчасини тўлдир-
ди. Яна кўм-кўк майсаларни оралаб, кўприклар-
дан ўтиб, қайтиб келди. Олхўри ва ўрикларни
ювди, еди ўртоқларига ҳам берди.

ЁД ОЛИШ ВА ИФОДАЛИ ЎҚИШ

АСОМ ЗИЁМАТ

ОЛТИН КУЗИМ

Меваларни
Шакар этдинг.
Япроқларни
Сим-зар этдинг,
Олтин кузим.
Тўкин-сочин
Дала боғлар
Деҳқонларнинг
Димоғи чоғ
Олтин кузим.

ЎЖАР

Мансур ўрик данагин
Чақди тишда тинмайин
Насиҳатни олмади,
Ўжарлиги қолмади.
Энди овриб тишлари,
Пушаймонлик ишлари.

3. ИСОМИДДИНОВ

ЧАНА

Чана,
Гуррос қор ёғар ана.
Яна биргамиз чана,
Дам олдинг, баҳор,
Ёзда
Хизмат қилгин аёзда.

А.АБДУРАЗЗОҚ

ҚИШ КЕТАР

Биз кетмаймиз, қиш кетар,
Кўрдик унинг нечтасин.
Совуқ бўлса, иситар
Уйимизнинг печкаси.

Қушлар қишдан кўрқишиб,
Кузда учиб кетдилар.
Гала-гала тўзғишиб,
Африкага етдилар.

НАСИБАНИНГ ОЛМАСИ

Насибанинг олмаси,
Тушиб кетди ариққа.
Тутқич бермай ўйнайди,
Ўхшаб олтин балиққа.

Содиқжон кўриб қолиб,
Олмани ушлаб берди.
Раҳмат айтиб Насиба,
Ярмини тишлаб берди.

Н.РАҲМОНОВА

ҲАММАДАН ЯХШИ

Наргизаойга ойижониси
Ўқиб берди шундай ҳикоя:
– Онасини йўқотиб қўйиб,
Йиғлаб юрар эди Ҳилола...
Ойинг қандай эди, қизалоқ?
Дея унга берсалар савол.
– Менинг ойим ҳаммадан яхши!
Қизча жавоб қайтарди дарҳол.
Наргизаой дер ойисин қучиб:
– Ўша қизчи, айтибди ёлгон,
Бу дунёда ҳаммадан яхши
Сиз ўзингиз жоним онажон!

РАВШАН ФАЙЗ

БОДРИНГ

Бодринг дер: – Диринг-диринг,
Полизга кириб туринг,
Полизга кирган чоғда,
Палагим босмай юринг.

Мен ҳам сиздай боламан,
Қовоқ солиб оламан.
Палагимни боссангиз,
Аччиқ бўлиб қоламан.

АНВАР ОБИДЖОН

КОПТОКЛАР ҚЎШИҒИ

Сакроғичмиз, чаққонмиз,
Тўп-тўп-тўп.
Биз сотувга чиққанмиз,
Кўп-кўп-кўп.

Ранжимаймиз тепсангиз,
Тўп-тўп-тўп.
Бирпас жим тур десангиз,
Хўп-хўп-хўп.

ВАЛИДА АБДУҒАФФОР ҚИЗИ

ХОНҚИЗ

Мен хонқизман, хонқизман,
Гул чечакка зор қизман.
Гулзор менинг маконим,
Уйғотади баҳорим.

Учаман мен осмонда
Қуёш чиқсин ҳар онда.
Қувнаб, яйраб гулзорда,
Кутинг мени баҳорда...

ЎРТА ГУРУҲ
(4-5 ЁШ)

ЁД ОЛИШ ВА ИФОДАЛИ ЎҚИШ

МУҚИМЖОН ҚОДИРОВ

ТАЛПИНАМАН ҚУЁШГА

Она Ватан бағрида,
Улғаяман бахтиёр.
Мунча сулув, бепоён,
Ўзбекистон – гул диёр,

Сирдош бўлгим келади,
Ҳар гиёҳга, ҳар тошга.
Замин меҳрига қониб,
Талпинаман қуёшга.

РАВШАН ФАЙЗ

КУЗДА

Ариқ, анҳор, кўлларда
Шовқи-суронлар синди.
Артилган шиша каби
Кўкка боқсам кўз тинди.

Юлқиниб келган шамол,
Олмани қоқиб кетди.
Теролмадим-ариққа
Тушди-да, оқиб кетди.

ЁҒДИ-ЁҒДИ

Ҳеч тинмасдан,
Эринмасдан
Туни билан
Қор ёғди.

Деразадан
Қараб Шокир,
Кўзларидан
Нур ёғди.

Хурсанд бўлиб,
Кўнгли тўлиб,

Тоҳир дейди:
– Дур ёғди.

Бувим дейди
Завққа тўлиб:
– Болагинам,
Ун ёғди.

Ухлаб ётган
Шудгорларга
Барака-ю
Қут ёғди!

ЗАФАР ДИЁР

АРЧА

Чаман-чаман боғларнинг
Бизлар жамбил, райҳони.
Бизнинг қувноқ қўшиқлар,
Жаранглатар ҳар ённи.

Салом сенга кўк арча,
Қишин-ёзин яшнайсан.
Япроқларинг нинача,
Ясангансан гўзалсан.

Атрофингни айланиб,
Қўшиқ айтиб қувнаймиз,
Ҳар биримиз кўл бериб,
Янги йилни куйлаймиз.

ОЙИМ УЙДА БЎЛСАЛАР

Ойим уйда бўлсалар,
Уйимиз тўлиб кетар.
Дадам ишдан келсалар,
Яна тўй бўлиб кетар.
Бўлмасалар, уларни
Ўринлари йўқданар.
Ҳаммамиз бир бурчакда,
Шодлигимиз йўқолар.

Т. БАХРОМОВ

СУМАЛАК

Тарновларда сумалак,
Сумалак.
Сув томади чак-чак-чак.
Чак-чак-чак.
Томчилар биллур рангда,
Қаранг-а!

Кўз ёшин қилмас канда,
Аттанг-а!
Қишни қузатса керак,
Сумалак,
Баҳордан бериб дарак –
Чак-чак-чак.

БАҲОР

Билолмадим илк баҳор
Қайси ердан бошланди.
Бирдан зумрад поёндоз
Далаларга ташланди.
Ҳеч сездирмай ишлади
Унинг чаққон қўллари.
Бир кечада гиламга
Чатиб чиқди гулларни.
Қалин, совуқ музларни
Эритолди ийдириб.
Сўнгра ҳар бир дарахтга
Чиқди чопон кийдириб.

АЗИЗ АБДУРАЗЗОҚ

ТОЙЧОҒИМ

Тойчоғим бор яйловда,
Қизил отнинг боласи.
Товланади оловдай,
Ёлининг ҳар толаси.

Гижинглаган, кишнаган
Тойчоғим бор, тойчоғим.
Яйраб юрган, яшнаган,
Тойчоғим бор, тойчоғим.

Яқин бўлар йироғим,
Уни миниб юрсам ман.
Тойчоғим бор, тойчоғим,
От бўлар деб хурсандман.

ВАТАН

Ватанжоним ватаним,
Сенга бўлсин жон-танним,
Мустақил диёримда,
Қувончдан яйрар дилим.
Ватан сўзи нимадир?
Ватан бу – Онажоним.
Ватан ўзи нимадир?
Ватан бу – менинг ўзим.
Оқ, яшил, ҳаво ранг,
Ҳилпирар байроғимиз.
Бутун дунёни кезсанг,
Топмайсан тупроғимиз.
Ватан менинг кўксимда,
Уриб турган юрагим.
Ватан менинг дилимда,
– Тинчлик деган тилагим.

АБДУРАҲМОН АКБАР

ОЙИЖОНИМ ЁПГАН НОН

– Ойижоним ёпган нон
Бунчалар тотли, ширин?
Ё қўшганми қанд, асал?
Акажон, айтинг сирин.
– Ойижоним нонларга
Қанд эмас, қўшар меҳрин.
Шу боисдан нонлари
Мазали, хуштаъм, ширин.

ЎҚИБ БЕРИШ ВА ҲИКОЯ ҚИЛИШ

ҲАЛОЛЛИК

(Ўзбек халқ эртаги)

Ўтган замонда бир деҳқон булган экан. Унинг камбағал ошнаси бор экан. Кунлардан бир куни у деҳқондан бир таноб ерини сотишни илтимос қилибди. Деҳқон ернинг бир чеккасидан ажра-тиб, камбағал ошнасига сотибди.

Ерни олган одам жўжабирдек жон экан. У ер сотиб олганидан жуда суюнибди. Бир қалин оғайнисидан қўш хўкиз олиб келиб, ерни бир марта ҳайдаб чиқибди. У иккинчи марта ҳайдаганида, бир нима омоч тишига тегибди. Деҳқон парво қилмай, ҳайдай берибди. Қайтиб ўша ерга келганида, омоч тиши яна ҳалиги нарсага урилибди. Қамбағал деҳқон: «Илгари бу ерда дарахт бўлган, унинг тўнкаси қолиб кетган, шекилли», – деб ўйлабди-да, кетмон олиб келиб, омоч тишига қадалган нарсани ковлай бошлабди. Ниҳоят, у ердан хумча чиқибди. Уни очиб қараса, ичи тўла тилла эмиш. Деҳқон ернинг қолган қисмини ҳам ҳайдаб, уругини сепибди. Сўнг хўкизларни эгасига топшириб, ўзи уйига бормай, хумчадаги тиллани кўтариб, тўғри ер сотган деҳқон ошнасининг уйига борибди. У ошнасига:

– Сиздан олган еримни ҳайдаётган эдим, мана шу хумчани топиб олдим. Шу тилла сизники экан, уни сизга олиб келдим, – дебди.

Деҳқон камбағалга:

– Мен сизга ўша ерни сотганман. Шу ерда нимаики бўлса, у сизники бўлади. Мен ернинг ичида тилла борлигини билмаганман. Сизга худо берибди. Бола-чақангиз билан маза қилиб енг, – деб хумчани олмабди.

Қамбағал деҳқон эса: «Бу бошқа кишининг моли. Уни олсам, ўғри, жиноятчи бўлиб қоламан» деб ўйлаб, яна ҳумчани бой деҳқонга узатибди. Улар иккаласи ҳеч келиша олмабди. Ниҳоят, улар намози аср ўқиладиган масжидга борадиган, у ердаги одамлардан сўраб, бу ишни ҳал қиладиган бўлишибди.

«Бўлмаса, қишлоқдаги етим-есир ва бева-бечораларга бўлиб беринглар», – деб маслаҳат беришибди.

Бунга деҳқон ҳам, камбағал ҳам рози бўлибди. Шундай қилиб, улар тиллани қишлоқдаги бева-бечораларга, камбағал, етим-есирларга бўлиб беришибди.

Қамбағал деҳқон эса, ўз меҳнати билан ҳалол кун кўриб, муроду мақсадига етибди.

УЧ ТУЛКИ

(Ўзбек халқ эртаги)

Қашқа номли бир қуён бор экан. Бир кун у эшагига минибди, хўтигини эргаштириб, чангалзор орқасида яшайдиган холасиникига кетибди. Ариқ лабида қум-замбарак ўйнаб ўтирган қуёнчалар: – Чангалзор кўрқинчли, ёлғиз борма! – дейишибди қичқаришиб. Қашқа қўнмабди.

Кун қизиган, туш пайти эди. Шўх хўтик бошидаги попуқларини тинмай силкитар, бўйнидаги қўнғироғи ҳадеб жиринглар экан. Чангалзор хилват экан. Чангалзорда ота-она ва бола тулкилар яшар экан. Қўнғироқ овозини эшитиб, уларнинг қулоқлари диккайибди.

– Қайсар қашқа келаяпти, – дебди бола тулки.

– Адабини берамиз, – дебди она тулки, – мен эшагини олиб қочаман.

– Мен хўтигини олиб қочаман, – дебди ота тулки.

– Мен кийимларини, – дебди бола тулки.

Қашқа чангалзорнинг қоқ ўртасига етибди.

Қашқа эшакни ҳайдаб олдинда бораверибди, чарчаган хўтик эса анча кейинда қолиб кетибди.

Қашқа ортига қарайвериб, охири бўйни оғрибди ва:

– Хут-хут-хут, – деявериб чарчабди.

Энг охир у: «Қўнғироқ жириглапти-ку, хўтик келаяпти-да», – деб ўйлабди. Кейин бемалол кетаверибди.

Буни кўрган ота тулки аста келиб хўтиктан қўнғироқни ечиб олибди-да, эшакнинг думига боғлаб қўйибди. Кейин хўтикни олиб қочибди. Муюлишда дарахтлар орасида бирдан она тулки пайдо бўлиб қолибди.

– Ҳой қуёнча, якка ўзинг қаерга кетаяпсан? – деб сўрабди у.

Қашқа: «Тагин шум тулки хўтигимни олиб қочмасин», деб шартта қайрилиб қарабти, хўтик йўқ.

– Вой хўтиккинам, қайда қолдинг? – деб бирдан йиғлаб юборибди.

– Йиғлама, – дебди она тулки, – хўтигинг қаерга боришни билмай нариги муюлишда турибди. Бориб, ҳайдаб кел. Мен эшагингга қараб тураман. Қашқа суюнганидан эшакни қолдириб, орқасига қараб югурибди.

– Вой лапашанг, – деб кулибди она тулки ва эшакка мина солиб қочибди. Қашқа хўтикни тополмай, қуруқ қайтиб келибди. Қараса, эшаги ҳам йўқ. Бир қўрқиб кетибди. «Энди ўзимни ҳам ўғирлаб кетмасалар эди...» деб ўйлабди у.

Қашқа чопқилаб кетаётган экан, кўл лабида йиғлаб ўтирган жажжигина бола тулкига йўлиқибди.

– Эй биродар, – дебди бола тулки, – шўрим қуриди. Бозорга бораётган эдим бир ҳамён олтиним сувга тушиб кетди, энди нима қиламан. Отам ўлдиради...

– Йиғлама, – дебди Қашқа, раҳми келиб.

– Сузишни билсанг олиб чиқиб бер. Юз тангасини сенга бераман, – дебди бола тулки.

– Қашқа ўйлабди: «Юз танга. Эшак билан хўтининг баҳоси юз танга турса керак... бунга эшак сотиб олсам бўлади...»

– Бўпти, – дебди Қашқа. У хаш-паш дегунча кийим-бошини ечиб сувга шўнғипти.

– Муродимга етдим, – деб кулибди бола тулки. Қашқа олтинни тополмай чиқса, кўл лабида бола тулки ҳам йўқ эмиш, кийимлари ҳам...

Шу-шу Қашқа чангалзорда ҳеч ёлғиз юрмайдиган бўлибди.

ОЛТИН ТАРВУЗ

(Ўзбек халқ эртаги)

Бир бор экан, бир йўқ экан, ўтган замонда бир қамбағал деҳқон бор экан. Унинг атиги бир танобгина ери бўлиб, деҳқон шу ерда кечаю кундуз тинмай меҳнат қилиб кун кўрар экан. Баҳор келиб қолибди. Деҳқон ер ҳайдай бошлабди. Ерни икки марта ҳайдаб бўлиб, катта сойнинг бўйида салқинлаб ўтирса, осмонда учиб келаётган бир лайлак ерга қулаб тушибди.

Деҳқон қараса, лайлакнинг қаноти синиқ эмиш. У ҳалиги лайлакни дарров уйга олиб бориб, синиқ қанотига тахтакач боғлаб, бир қанча вақт уни боқибди. Лайлак соғайиб, учиб кетибди.

Бир кун деҳқон чигит экиб юрса, лайлак пастлаб учиб ўтибди. Деҳқон эса чигитни экаверибди. Бироқ лайлак яна пастлаб учиб ўтибди.

Шу ўтишда уч дона тарвуз уруғи ташлаб кетибди.

Бир неча кундан кейин чигит билан баравар тарвуз уруғи ҳам униб чиқибди. Деҳқон экинни вақтида ўтабди, суғорибди, чопибди. Шундай қилиб хосилни йивадиган пайт ҳам келибди. Бир куни тарвуздан учтасини узиб уйига олиб кетибди. Тарвузлар жуда катта экан.

Деҳқон ўзининг яқин қариндошларини ва ошна-оғайниларини меҳмон қилиб чақирибди. Бир маҳал тарвузга пичоқ урса, пичоқ сира ботмас эмиш. Уни қўйиб, иккинчисини сўймоқчи бўлибди, пичоқ ўтмабди, учинчиси ҳам шундай бўлибди. Деҳқон ҳам, меҳмонлар ҳам хайрон бўлишибди. Ерга бир уриб, ёриб қарасалар, ичи тўла тилла эмиш. Қолган иккитасини ҳам ёриб кўришибди. Уларнинг ичи ҳам тилла эмиш. Камбағал деҳқон севиниб кетиб, тилладан меҳмонларга улашибди, улар ҳам хурсанд бўлиб уй-уйларига тарқабдилар. Уч туп тарвузнинг ҳар бири ўнтадан солган экан. Деҳқон қолган тарвузларни ҳам йиғиб олибди. Шундай қилиб, камбағал деҳқон жуда бойиб кетибди. Унинг бир бой деҳқон кўшнисини бор экан. У ҳалиги камбағал деҳқондан: «Сен нима қилиб бойидинг?» деб сўрабди.

Деҳқон бўлган воқеани бошдан-оёқ сўзлаб берибди. Бунини эшитган бой деҳқон: «Зора мен ҳам шундай олтинларни қўлга киритсам», деб сой бўйига бориб турибди. Бир вақт бой нарироқда бир лайлакни кўрибди. У секин бориб, пойлаб туриб лайлакнинг оёғига тайёқ отибди. Лайлакнинг оёғи синиб, учолмай қолибди. Бой дарров уни тутиб, уйига олиб кетибди, оёғига тахтакач боғлаб, парвариш қилибди. Бир неча кундан кейин лайлакнинг оёғи тузалиб учиб кетибди. Бой деҳқон ҳар куни далага чиқиб, лайлакни

кутаверибди. Кунларнинг бирида унинг тепасидан таниш лайлак ўта туриб, икки дона уруғ ташлаб кетибди. Уруғ кўкариб чиқиб тарвуз солибди. Тарвуз пишиши билан бой деҳқон ҳамма қариндош-уруғларини меҳмонга чақирибди. Тарвузга пичоқ урган замон ичидан катта-катта қовоқарилар чиқиб, ўтирганларни талай бошлабди. Бой тура солиб уларни ҳайдамоқчи бўлганда, арилар уни боши демай, юзи демай чақиб ташлайверибди. Орадан сал ўтиб, бойнинг калласи, бурни, лаблари шишиб кетибди. Бунинг аламига чидолмай, ўзини катта сувга ташлаб чўкиб кетибди.

Камбағал деҳқон ҳалоллик билан муродига етибди, бой деҳқон ўз қилмишига яраша жазосини тортибди.

БЎҒИРСОҚ

(Рус халқ эртаги)

Бир бор экан, бир йўқ экан, бир чол билан кампир бор экан. Чол кампирга:

– Кампир, мента бўғирсоқ пишириб бергин, – дебди.

– Ахир, нимадан пишириб берайин? Ун йўқ-ку! – деб жавоб берибди кампир.

– Э, кампир! Супрани қоқиб – сидиргин, қути ичини супургин, қарабсанки, бирпасда бўғирсоққа етадиган ун йиғилиб қолади, – дебди чол.

Кампир шундай қилибди, супрани сидириб, қути ичини супуриб, бир-икки ҳовуч ун йиғибди. Унни қаймоққа қорибди, зувала ясаб, бўғирсоқ қилибди, товага солиб пиширибди- да, совисин, деб деразага қўйибди.

Бўғирсоқ деразада ётавериб, зерикибди, бирданига юмалаб, сўри устига тушибди, яна бир

юмалаб ерга тушибди, тагин бир юмалаб эшик ёнига борибди, остонадан бир сакраб, даҳлизга чиқибди, даҳлиздан зинапояга ўтибди, зинапоядан ҳовлига тушибди, ҳовлидан ташқарига чиқиб, олға қараб кетаверибди.

Бўғирсоқ йўлда юмалаб кетаётганида, бир қуён чиқиб қолибди.

– Бўғирсоқ, бўғирсоқ! Мен сени ейман, – дебди қуён.

– Йўғ-е, мени емагин, шалпанқулоқ, сўзимга қулоқ солгин, сенга ажойиб қўшиқ айтиб бераман, – дебди бўғирсоқ ва қўшиқ айтибди:

*Мен бўғирсоқ, бўғирсоқ,
Супрадаги ун-урпоқ.
Супуришиб олдилар,
Қаймоққа хўп қордилар.
Пиширдилар товада,
Совитдилар ҳавода.
Қочиб кетдим бобомдан,
Қочиб кетдим бувимдан.
Эшит, қуён, бўлди, бас,
Сендан қочиш ҳеч гапмас.*

Бўғирсоқ қўшиғини тамомлаб, яна олға қараб юмалаб кетибди. Қуён ҳам аҳмоқ бўлиб қолаверибди.

Бўғирсоқ юмалаб кетаверибди, шунда рўпарасидан бир бўри чиқиб:

– Бўғирсоқ, бўғирсоқ, мен сени ейман, – дебди.

– Йўғ-е, мени емагин, бўз бўри, сенга ажойиб ашула айтиб бераман, – дебди бўғирсоқ.

Бўғирсоқ шундай ашула айтибди:

*Мен бўғирсоқ, бўғирсоқ,
Супрадаги ун-урпоқ.*

*Супуришиб олдилар,
Қаймоққа хўп қордилар.
Пиширдилар товада,
Совитдилар ҳавода.
Қочиб кетдим бобомдан,
Қочиб кетдим бувимдан.
Қочиб кетдим қуёндан,
Эшит, бўри, бўлди, бас,
Сендан қочиш ҳеч гапмас.*

– Бўғирсоқ яна олға қараб юмалаб кетаверибди, бўри аҳмоқ бўлиб қолаверибди...

Бўғирсоқ юмалаб-юмалаб бораётганида, рўпарасидан айиқ чиқиб қолибди:

– Бўғирсоқ, бўғирсоқ, мен сени ейман, – дебди айиқ.

– Йўғ-е, мени емагин, сенга ажойиб ашула айтиб бераман, – дебди бўғирсоқ.

*Бўғирсоқ қўшиқ айтибди:
Мен бўғирсоқ, бўғирсоқ,
Супрадаги ун-урпоқ.
Супуришиб олдилар,
Қаймоққа хўп қордилар.
Пиширдилар товада,
Совитдилар ҳавода.
Қочиб кетдим бобомдан,
Қочиб кетдим бувимдан.
Қочиб кетдим қуёндан,
Қочиб кетдим бўридан.
Эшит, айиқ, бўлди, бас,
Сендан қочиш ҳеч гапмас.*

Шундай қилиб, бўғирсоқ бир юмалаб, қочиб кетибди, айиқ аҳмоқ бўлиб қолаверибди...

Бўғирсоқ юмалаб-юмалаб кетаётганида, рўпарасидан бир тулки чиқиб қолибди-да:

– Салом, бўғирсоқ! Қандай чиройлисан, худди кип-қизил мағиздайсан-а! – дебди.

Бўғирсоқ жудаям талтайиб кетибди-да, қўшиқ айтибди:

*Мен бўғирсоқ, бўғирсоқ,
Супрадаги ун-урпоқ.
Супуришиб олдилар,
Қаймоққа хўп қордилар.
Пиширдилар товада,
Совитдилар ҳавода.
Қочиб кетдим бобомдан,
Қочиб кетдим бувимдан.
Қочиб кетдим қуёндан,
Қочиб кетдим бўридан,
Қочиб кетдим айиқдан,
Эшит, тулки, бўлди, бас,
Сендан қочиш ҳеч гапмас!*

– Ажойиб қўшиқ экан! – дебди тулки. – Эҳ, аттанг, бўғирсоқ, мен қариб қолибман, қўшигингни яхши эшитмаяпман, тумшуғимга чиқиб, яна бир марта қаттиқроқ айтиб бергин.

Бўғирсоқ тулкининг тумшуғига сакраб чиқиб, ўша қўшигини айтибди.

– Раҳмат, бўғирсоқ, ажойиб қўшиқ экан. Яна эшитгим келяпти. Тилимга чиқиб, охирги марта бир қўшиқ айтиб бер.

Тулки шу сўзларни айтибди-ю, тилини чиқарибди. Бўғирсоқ ликиллаб, лип этибди-да, тулкининг тилига чиқибди. Тулки бўлса, «хап!» этиб уни еб қўйибди.

АЛПОМИШ

(Шу номли ўзбек халқ достонидан парча)

Қадим ўтган замонда Алпинбой деган киши ўтган экан. Унинг икки ўғли бўлган экан. Бирининг оти Бойбўри, иккинчисиники Бойсари экан. Катта бўлгач, улар уйланишибди, фарзандли бўлишибди.

Бойбўрининг эгизакларига Ҳакимбек ва Қалдирғоч ойим деб, Бойсарининг қизига эса Барчиной деб исм қўйишибди...

Болалар кундан-кун ўсиб, ойдан-ой ўтиб, бирдан иккига кириб, иккидан учга кириб, тили чиқиб, элга эниб, тили чиққандан кейин, элга энигандан кейин тугиб, учовини ҳам мактабга қўйди. Булар мактабда ўқиб юриб, етти ёшга кирди. Саводи чиқиб, хат ўқиб-ёзадиган мулла бўлди. Шунда Бойбўрибой: «Энди ўғлим саводи чиқиб, мулла бўлди, ўғлимга энди шоҳлик, сипоҳлик илмини ўргатайин», – деб мулладан чиқариб олди. Бойсари ҳам Бойбўрига тақлид қилди. Бул ҳам ой Барчин қизини мактабдан чиқариб олди. «Қизимга Кўкқамиш қўлида қўй соғдириб, чорвачилик илмини ўргатайин, қўй соғмоққа уста бўлсин», – деди.

Ҳакимбек етти ёшга кирган. Алпинбий бобосидан қолган ўн тўрт ботмон биричдан (бронзадан) бўлган парли ёйи бор эди. Ана шунда етти яшар бола Ҳакимбек шу ўн тўрт ботмон ёйни қўлига ушлаб, кўтариб тортди, тортиб кўриб, қўйиб юборди. Ёйнинг ўқи яшиндек бўлиб кетди. Асқар тоғнинг катта чўққиларини юлиб ўтди, овозаси оламга кетди. Буни эшитган, душманлари: «Бу бола зўр бўпти, назар топибди, буларга ҳеч Ким баробар бўлолмайди, етти яшар бола шундай ишни қиладими?!» – деб хафа бўлиб ётди. Дўстларининг вақти ҳуш бўлиб юрди.

Шунда барча халойиқ йиғилиб келиб айтди: «Дунёдан бир кам тўқсон алп ўтди, алпларнинг бошлиғи Рустами Достон эди, охири бу Алпомиш алп бўлсин». Охири Алпомишбек алп бўлиб, тўқсон алпнинг бири бўлиб, санага ўтиб, алплик отини кўтариб, етти ёшида Алпомиш от кўйилди. Етти ёшида ёйни кўтариб отгани учун Алпомиш алп аталди.

Алпомиш қадди-қоматли, паҳлавон йигит бўлиб ўсди. Барчинойга меҳр қўйди. Душманга қарши шундай курашдики, доврўғи тилларда достон бўлди...

ЗАМИРА ИБРОХИМОВА

НЕГА ПИШМАДИ?..

Дурдона эшикдан ҳовлиқиб кирди-да, айвонда китоб ўқиб ўтирган бувисига қараб:

– Буви-чи, буви, биз Гулнора билан ойисига ёрдамлашдик, ула бизани уришиб бердилар, – деди.

– Қанақа ишларига ёрдам берган эдинглар? – сўради бувиси кўзойнагини қўлига олиб.

– Шўрва қилишаётган экан, нўхот шўрва, бир қошиқдан ичиб кўрдик, туз солинмаган экан. Қозонга туз солиб, ўйнагани кетдик. Бир пайт Гулноранинг ойиси чақириб, «Қани, еб кўринглар-чи», дедилар жаҳл билан. Нўхот шўрвадан бир қошиқдан еб кўрдик, нўхотлар бирам қаттиқ, негадир пишмабди, суви бўлса шўр...

– Вой тиниб-тинчимаслар-ей, – деди бувиси Дурдонанинг гапини бўлиб, – ёмон иш қилибсизлар-ку.

– Йўқ буижон, биз кўп туз солмаган эдик, рост, ишонинг, деди йиғламсираб Дурдона. – Нега унақа бўлдийкин-а?

Бувиси қўлидаги қизил муқовали, қалин китобни ёстиғи ёнига аста қўйди-да:

Майли, бўлар иш бўлибди, бу ёққа ўтир-чи, – деди. Сўнг мулойим овозда гап бошлади. – Онақизим, ҳозир мен сенга кичкинагина нўхотвойнинг бошига тушган аччиқ савдолар ҳақидаги бир эртакни айтиб бераман, яхшилаб қулоқ солгин:

– «Жуда қадим замонларда кичкинагина бир нўхот бўлган экан. У ёлғиз ўзи яшар ва «менинг ҳам ўртоқларим бўлганида эди, улар билан маза қилиб ўйнардим, ҳеч зерикмасдим», – деб ўйлар экан. Нўхот бир куни ўрнидан туриб, тирноқлари билан ер кавлаб, кичкинагина чуқурча ясабди-да, ичига тушиб олибди. Шамол чуқурча устини тупроқ билан ёпиб қўйибди. Орадан бир қанча вақт ўтибди. Нўхот униб чиқибди ва туз билан учрашиб қолибди. Чунки бу ер шўрхок экан. Туз кўм-кўк, жажжигина ниҳолга ғазаб билан қарабди-да:

– Ҳей сен! Мен подшолик қилаётган жойдан қўрқмай бош кўтариб чиқдингми?! – дебди. Ниҳолча жуда қўрқиб кетибди, титраб-титраб, чийилдоқ товуш билан:

– Кечиринг мени. Сизнинг бу ерда ҳокимлик қилишингизни сира ҳам билмабман. Агар рухсат берсангиз, бир неча ой ерингизда яшасам. Кейин ўғил-қизларим балан сизга раҳматлар айтиб, бошқа ерга кўчиб кетардик, – деб ялинибди.

Шунда туз кўзларини олайтириб, ғазаб билан ўшқарибди:

– Йўқ, бўлмайди! Кўпайишиб кетганларингдан кейин сенларни йўқотиш қийин бўлади. Пишиб етилганларингда одамлар кўриб қолса борми, дарров териб, пишириб, еб кўришади. Мазали эканликларингни билишгач, менинг ерларимга экаверишади. Мени йўқ қилишга ҳаракат қилиша-

ди. Тушундингми?! – дебди-ю йирик-йирик тузларидан ниҳолчанинг юзига сепиб юборибди.

– Шўрлик ниҳолча бужмайиб қолибди. Яхшиямки, шу пайт бахтига ёмғир ёғибди ва баргчаларига ўрнашиб олиб, жонига азоб бераётган тузни ювиб ташлабди. Ниҳолча ўзига келиб, тузнинг золимлигидан қаттиқ хафа бўлибди. Тузнинг ёмғирдан қўрқиб, қаёққадир яшириниб олгандан фойдаланиб, бошқа ер излаб кетибди. Йўл юрса ҳам мўл юрибди. Охири тузсиз ерни топибди. Бу сахий ер ниҳолчани ўз бағрига олибди...

Орадан кўп замонлар ўтибди. Эндиликда овқатга туз солинмаса, уни ҳеч ким емайди. Шу ҳозирги тузимиз қадимги бобосининг қилган ёмонлиги учун нўхотдан кўп марта кечирим сўрабди. Аммо қайсар нўхот ҳеч кечирмасиш. Нўхотдан овқат тайёрланаётганда тезда туз солинса, у нўхот ичидаги сувни сўриб оларканда, ўзини буриштириб, қотириб қўяркан. Шунинг учун то нўхот пишиб устидаги юпқа пўстини ечмагунча, қозонга туз солинмайди.

– Пўстини ечганидан кейин туз ташласа, нўхот нима қилади? – ҳайрон бўлиб сўради Дурдона.

– Нима қиларди? Энди пўстини ечиб бўлган, қайтиб киёлмайди. Туз билан қозонда ширингина яшашга мажбур бўлиб қолади, – деди кулимсираб бувиси.

– Ҳа, энди билдим, нўхот нега пишмаганини, – деди Дурдона. – Бувижон, Гулнорага ҳам бу эртакни айтиб берсам майлими?

– Майли, онақизим, борақол. Лекин бундан кейин катталарнинг ишига ўзбошимчалик билан аралашманглар, хўпми?

– Хўп. Бувижоним, – деб Дурдона бувисининг юзларидан ўпиб қўйди. Сўнгра апил-тапил туфилларини кийди-ю, чопқиллаб чиқиб кетди.

ШЕР БИЛАН ДУРРОЖ

(А. Навоий ёзган шеърини ҳикоянинг насрий баёни)

Бир ўрмонда зўр Шер ва бир Дуррож яшар экан. Шернинг кичкинагина боласи бўлиб, у ҳали юришни билмас экан. Онаси уни жуда яхши кўрар ва қумурсқа халок қилмасин деб, доимо тишида тишлаб олиб юрар экан. Кунлардан бир куни Шер боласини тишлаб олиб юрганида, Дуррож «пир» этиб, Шернинг боши устидан учиб утибди. Шер чўчиб кетибди ва боласини қаттиқ тишлаб олибди. Боласининг жони оғриб, йиғлаб юборибди. Шер бу ишдан жуда хафа бўлибди. У боласининг яра бўлган жойини тили билан ялаб-ялаб қўйибди. Боласи тинчланибди.

Дуррож Шерни доим шундай чўчитиб юришни одат қилибди. Ниҳоят, Шер Дуррож билан дўстлашмоқчи бўлибди ва унга: «Кел, шу ўрмонда бирга дўст бўлиб, тинчгина яшайлик... Сен ашулалар айтиб, мени хурсанд қил. Бирор кимса сени хафа қилса, мен ҳамма вақт сенга ёрдам берай», – дебди. «Хўп. Кел дўст бўламиз», – дебди Дуррож ҳам.

Кунлардан бир куни Дуррож: «Мен тузоққа тушдим. Ёрдам бер», – деб қичқирибди.

Шер ёрдам бериш учун югурибди. Қараса, Дуррож уни алдабди. (У ҳеч қанақа тузоққа тушмабди. Шер дўстидан хафа бўлибди). Унга қараб: «Ёлғон сўзламагин, ёлғончи эл олдида уялиб қолади», – дебди. Аммо Дуррож Шернинг гапига қулоқ солмабди, ёлғончилигини, алдашини қўймабди.

Кунлардан бир куни Дуррож ростдан овчи қўйган тузоққа тушиб қолибди. «Дод! Мени тутиб олдилар! Ёрдам бер», – деб жон-жаҳди билан қичқирибди. Шер уни эшитибди, ёрдамга бормоқчи бўлибди-ю, кейин ўйлаб қолибди: «Ҳар галгидек,

бу гал ҳам мени алдаётгандир. Бормайман». Шундай қилиб, Дуррож ўз ёлғончилиги туфайли дўстидан айрилибди ва овчи тузоғига илинибди.

БОБУР ВА КАБУТАР

(Ривоят)

Мирзо Бобур ёшлигидан зийрак бола бўлиб ўсибди. Кунлардан бир куни Умаршайх, сарой аъёнлари билан қасрда ўлтирган экан бир кабутар учиб келиб, айвон пештоқига қўнибди-да, «Фулу-фулу-фу-фу» қилаверибди. Умаршайх аъёнларидан «Кабутар не дейдур?» – деб сўрабди. Анчадан буён уруш кўрмай, қиличлари қонсираб қолган аъёнлар: «Олий ҳазрат, кабутар қиличларни киндин суғурмоқ керак, дейдур», – деб жавоб беришибди.

Гапга қўшилмай, бир чеккада жим ўлтирган Мирзо Бобур: – «Йўқ, кабутар ундай демайдур, Бобо қовун сайлига чақирибдур. Жонивор хушхабарни келтирибдур», – дебди. Умаршайх кабутарни тутиб келтиришни буюрибди. Кабутарни тутиб келиб, оёғидаги мис халқани олиб, қарашса, ичидан бир хат чиқибди. Хатда «Олий хазрат, қовун айни пишди. Келиб, қўл уриб берсалар», – деб ёзилган эмиш. Мирзо Бобурнинг гапи тўғри чиққанидан ҳайратга тушган Умаршайх ўғлидан: «Бунчалик топқирлигинга боис недур?» – деб сўрабди.

«Ота, – дебди Бобур, – бу кабутарга зътабор қилмадингиз. Ўтган йили қовун сайли хушхабарини худди ана шу жонивор хабар қилғон эрди, каминанинг кўзи кабутарнинг ўнг қанотидаги қора холга тушган заҳоти уни таниди ва шу сўзни таҳмин этди», – деб жавоб берибди.

Ёш Мирзонинг хушёрлигига, топқирлигига

қойил қолган Умаршайх аъёнларга қараб: «Қилич-ни эмас, ақл идрокни ишга солмоқ лозимдир. Хабар қилинглар, барча қовун сайлига отлансин», – деб фармойиш берибди.

ЛАТИФ МАҲМУДОВ

БАРНО

Барно остонага чиқиб, офтобда исиниб, ўтирган эди, Мунира ўртоғи челақни кўтариб уйдан чиқиб қолди. Барнога қаради-ю, индамай ариқдан сув олиб кириб кетди. Бирпасдан кейин яна чиқди. Яна ариққа челақчасини ботириб, кириб кетаётган эди, Барно ўрнидан туриб, олдига борди.

– Мунира?

– Ҳи...

– Нега индамайсан?

– Иш қиялпман, – деди Мунира ва зинғиллаганича уйига кириб кетди. Барно ҳайрон бўлиб, унинг орқасидан қараб қолди. Остонага келиб яна офтобда исиниб ўтирди. Мунирани кутди. Мунира чиқмади. Анчадан кейин Мунираларнинг эшиги «ғиқ» этиб очилди. Барно қараса, қия очиқ эшиқдан Мунира мўралаб турибди. Барно олдига бормоқчи бўлиб, ўрнидан турган эди Мунира тақ этиб, эшикни ёпиб олди. Барно нима қилишини билмай, кўчанинг ўртасида туриб қолди. Кейин секин Муниранинг эшигига борди. Бир кўзи билан эшикнинг калит солинадиган тешикчасидан мўраласа, Мунира теша билан ҳаллослаб ер чопаяпти. Барно ҳайрон бўлди. Иккинчи кўзи билан яна қаради Мунира тешани бир четга улоқтириб, юмшаган ерни қўли билан ковлади. Кейин челақчадаги сувни қуйди. Ўрнидан туриб, кўчага чиқа бошлади. Барно орқасига қайтди. Ҳовлига кир-

ди. Эшикни қия очиб, мўралаб турди. Кўзлари ола-кула бўлиб, кўчага Мунира чиқди. Барноларнинг эшигига, кўчанинг бошига қаради. Ҳеч ким йўқ. Йўл ёқасига чиройли пол қилиб экилган гулларнинг атрофида айлана бошлади.

Барноларникига яна қараб олди-да, кўчадаги бир туп гулсапсарни таг-туғи билан юлиб, уйига қочиб кириб кетди. Барно турган ерида қотиб қолди. Шу топда Мунира унинг кўзига жуда-жуда ёмон кўриниб кетди. Барно бўшашиб, лунжлари осилиб, ошхонага – бувисининг олдига кетди.

– Ҳа, нима бўлди, қизим?

– Мунира... Ўғри экан,– деди Барно ва тўсатдан ҳўнграб йиғлаб юборди. Бувиси ҳайрон бўлиб, Барнога қараб қолди.

– Вой ўлмасам, нима деганинг, қизим?

– Ўзим кўрдим-ку.

– Нимани?

– Кўчадан гул ўғирлаганини, – деди Барно яна ўпкаси тўлиб.

Бувиси афсуслангандай бошини чайқаб қўйди.

– Мунира тушмагур, кўчанинг файзини ўғирлаб нима қилар экан. Қўй, у билан ўртоқ бўлма, ёмон қиз экан.

Барно қараса, бувисининг жаҳли чиқиб, кўзлари пир-пир учяпти. Бувисининг хафа бўлганидан Барнонинг юраги ачиди. Бир нима қилиб кўнглини кўтармоқчи бўлди. Бувисига қараб жилмаймоқчи бўлган эди, юзлари буришиб, яна йиғлаб юборди.

– Қизим, хафа бўлма,– деди бувиси Барнони юпатиб, – ҳали ойиси ишдан келсин, айтиб берай!

Шу куни кечгача Барнонинг чиройи очилмади. Кечга яқин ҳовлига курси қўйиб, оёғини осилтириб ўтирган эди, хаёлига ғалати бир фикр кел-

ди. Қувониб қийқириб юборди.

– Буви, ҳой буви, – Барно курсидан ирғиб тушиб, ошхонага югурди, – буви... теша қани?

Бувиси уришиб берди:

– Тешани нима қиласан, қўй ўйнама, оёғингни чопиб оласан!

– Вой, ўйнамайман! – Барно тешани олди. Бувиси нима қилар экан, деб кетидан чиқиб қаради. Барно гулзорга кириб, очилиб турган бир туп гулсафсарнинг тепасида туриб қолди.

Бувиси Барнонинг ниятини сизди шекилли, майли, дегандай имлаб, кулиб қўйди. Барно авайлай гулни олди. Кўчага олиб чиқиб, Мунира юлиб кетган гул ўрнига ўтқазди.

Барно ўз ишидан қувониб кетган эди. Бувисининг олдига югуриб кириб кетаётганда, Мунира эшикка чиқиб, худди сурат олдираётган одамдай қотиб туради...

ОВЧИ, КЎКЧА ВА ДОНО

1-боб

Бир замонда бир овчи бўлган экан. Бир куни у далага чиқибди, ерга тузоқ қўйиб, ўзи пана жойда ўтирибди. Бир гала каптар учиб келиб, чинорга қўнибди, ерга тушиб, донламоқчи бўлибди. Уларнинг орасида Кўкча деган кекса бир каптар бор экан. У шерикларига қараб: «Пастга тушманглар, тузоқ бор, илиниб қоласизлар, – дебди.

Каптарлар Кўкчанинг сўзига қулоқ солмай, битта битга учиб тушиб, донлай бошлабдилар. Ахир, нафслари ғолиблик қилиб, тўр остига кирибдилар. Кўкча шерикларидан ажралиб қолишни, ёлғиз яшашни ўзига эп билмабди. Ўзи ҳам пастга, тўр остига тушибди. Овчи секингина тўри-

нинг ипини тортибди, ҳамма каптар тузоққа илинибди. Кўкча шерикларига қараб:

– Энди бир сўзим бор, аввал хўп десангиз, айттайин, зора қутулсак, – дебди.

Каптарлар:

– Хўп, айтинг, аввал сизнинг сўзингизга крмай, шу балога йўлиқдик, энди нима десангиз, шуни қиламиз, – дейишибди.

Кўкча:

– Ҳаммамиз бирданига қанот қоқиб, тўр билан юқорига кўтариламиз. Қутулишнинг ягона йўли – шу, – дебди.

Кўкча қараса, овчи қувиб келаётган экан. Каптарлар жуда баланд кўтарилиб, кўздан ғойиб бўлибдилар.

Кўкча энди тўрдан қутулиш йўлини излаб турган экан, Доно исмли бир сичқон дўсти ёдига тушиб қолибди ва каптарларни шу томонга бошлабди. Улар чўл-биебонлар устидан ўтиб, тоғлардан ошибдилар.

Бориб-бориб, Дононинг ини олдига келиб қолибдилар. Доно чиқиб қарасаки, дўсти Кўкча эмиш. У дўстининг илтимоси билан аввал Кўкчанинг шерикларини, кейин ўзини тўрдан қутқазибди. Сўнгра ҳол-аҳвол сўрабди. Кўкча бўлган воқеани айтиб берибди.

Доно қадрдон дўстларини кутиш учун салқин ва хуш-ҳаво ерга жой килибди, дон-дун, нознеъматларни тўкиб ташлабди.

2-боб

Чинорда ўтириб, ҳамма воқеани кўрган бир қарға: «Каптарлар бирор ерга бориб туришса, донига шерик бўлармидим», – деган умид билан улар орқасидан учиб келган экан. Қарға Дононинг кап-

тарларга берган ёрдамини кўриб, ҳайрон қолибди, ўзича: «Дўст ёрдам берар экан, мен сичқон билан дўст бўлайин», – деб ўйлабди. Сўнгра бориб, Донони инидан чақирибди. Доно чиқиб қараса, бир қарға турган эмиш.

Доно эшикда турган қарғага қараб:

– Хўш, келинг, биродар, – дебди. Қарға:

– Мен жониворларнинг ҳеч бирига қўшилмай, ёлғиз ўзим яшаб келаман, ёр-биродарларим, жонкуярим йўқ. Жониворлар ҳамиша мендан қочишади. Ёлғизлик жондан ўтди, қийналиб кетдим. Ўйлаб-ўйлаб, сиз билан дўст бўлишни маъқул кўрдим, таклифимни қабул қилсангиз, умид билан келдим, – дебди.

Сичқон қарғага жавобан:

– Дуруст, лекин сиз мени қаерда кўрсангиз, бирор зиён етказасиз, шунинг учун сўзингизга ишониш қийин, – деган экан.

Қарға: Тўғри айтасиз, дўстим, қаерда сичқон кўрсам, тинч қўймас эдим. Аммо дўстлик яхши экан, энди сизга сира зарар етказмайман, – деб чинакам ваъда берибди.

Доно бўлса, қарғанинг сўзига ишониб, инидан чиқибди, қарға билан қўл олишиб, дўст бўлибди, уни меҳмон қилибди.

Бир куни қарға дўсти Донони боғига таклиф қилибди. Доно розилик берибди. Қарға Донони тумшуғида олиб бормоқчи бўлибди, лекин сичқон қийналмасин, деб уни чангалида авайлаб олиб кетибди. Бу боғ жаҳонда бор ҳамма мевали дархатлар билан безанган ажойиб жой экан. Хилма-хил гуллар ҳушбўй ҳид сочиб, бўстонни яшнатиб турар, шишадек тиниқ сувлар шилдираб оқиб ўтар экан. Турли-туман мевалар пишиб, тагига тушиб турар экан. Қарға Донони яхшилаб зиё-

фат қилибди. Сичқон кўп хурсанд бўлиб, боғ ичи-ни қарға билан томоша қилиб юрибди. Буни шу боғда юрган бир тошбақа кўриб қолибди. Уларга ҳаваси келибди. Салом бериб, улар сафига борибди. Ҳол-аҳволларини, сичқон билан қарға ўрта-сидаги иноқлик, меҳрибонлик сабабини сўрабди. Қарға тошбақага каптарлар воқеасини айтиб берибди.

Тошбақанинг ҳаваси яна ортибди. Дўстлик, биргаликнинг баҳоси йўқ, улар билан қадрдон дўст бўлишга сўз берибди. Қарға тошбақани ҳам кўп иззат-ҳиммат билан зиёфат қилибди.

3-боб

Боғнинг бир томонидаги баланд тепа бағрида бир кийик юрар экан. У қарға, сичқон ва тошбақанинг тотув бўлиб юришганини кўриб, қарғанинг маконига қараб йўл олибди. Улар яқинига келиб, сўз қотибди. Уни ҳаммалари хурсандлик билан кутиб олибдилар. Қарға кийикни дастурхонга таклиф қилибди ва ўзаро гаплашиб ўтиришганда кийик, қарға, сичқон, тошбақанинг бир-бирлари билан ҳамжинс бўлмасалар ҳам, нима учун бунчалик иноқликларининг сирини билишга келганини айтибди.

Қарға бўлиб ўтган воқеаларни кийикқа бирма-бир ҳикоя қилиб берибди. Сўнгра кийик ҳам улар билан дўстлик ипларини боғламоқчи бўлибди. Дўстлар бу таклифни қабул қилибдилар. Ҳаммалари бошқатдан ўринларидан туриб, кўришиб, хол-аҳвол сўрашиб, кийикни юқорига ўтказиб, унга кўп илтифот этибдилар.

Шу пайтда Доно каптарларни хотирлабди. Қарға каптарларга бир хат ёзиб беришни Донодан сўрабди. Доно хурсанд бўлиб, хат ёзиб, уни қарғанинг

ўнг оёғига боғлабди. Қарғага оқ йўл тилаб, ҳам-малари уни кузатишибди. Қарға каптарларнинг маконига келиб, хатни берибди. Каптарпар хатни ўқиб, қарға билан учиб, боққа келиб кўнибдилар. Дўстлар кўришиб, сўрашиб, ширин-ширин сўзлашиб ўтирибдилар.

Бир замон кийик сайр-томошага чиқиб кетибди. Лекин ҳадеганда келавермабди. Дўстлар ҳавотир олибдилар. Шунда Кўкча қарғага қараб:

– Кийикдан шу чоққача дарак йўқ, ундан хабар олиш керак, – дебди. Қарға кийикни кўп ахтарса ҳам тополмабди. Ахири хафалиқдан нима қиларини билмай, хайрон бўлиб кетаётганда, бир ерга кўзи тушибди, қараса, бечора кийик зolim овчининг қўйиб кетган тузоғига оёғидан илиниб ётган эмиш. Тезда учиб бориб, дўстларини бу воқеадан хабардор қилибди. Улар жуда хафа бўлиб, бир-бирлари билан маслаҳатлашибдилар.

4-боб

Кўкча бундай дебди:

– Қарғавой, сен сичқонни чангалингда олиб бор, сичқон кийикнинг тузоғини қирқсин.

Бу иш ҳаммага ёқиб тушибди. Қарға сичқонни чангалида олиб кетибди, орқасидан Кўкча ҳам учибди. Буларга тошбақа ҳам эргашиб қолибди. Кўкча тошбақага ҳарчанд бормагин деса ҳам бўлмабди. Қарға сичқонни кийик илинган жойга обориб қўйибди. Сичқон кийикнинг оёғидаги тузоғини қирқа бошлабди.

Кўкча ўйлаб туриб:

– Дўстим Доно, кийикнинг оёғидаги тузоқнинг ҳаммасини қирқма, уч толасини қолдир. Тагин овчи буни биздан кўриб, зарар етказиб юрмасин. Овчи келгач, кийик бир зўр бериб, уч толасини

узиб кетаверади, – дебди.

Доно Кўкчанинг айтганини қилиб, уч тола ипни қолдирибди. Аввал қарға сичқонни кўтариб учибди.

Унинг кетидан каптар учибди. Улар боққа келиб қўнишибди. Қарға сичқонни чангалидан секин ерга қўйибди. Овчи тузоққа илинган кийикни кўриб, югуриб келган экан, кийик бир интилиш билан уч тола ипни узиб, қочибди. Овчи ноумид бўлиб, тузоқни олиб кетмоқчи бўлган экан, тошбақани кўриб қолиб, хуржунга солибди. Кийик аллақачон қарғанинг боғига етиб келган экан. Дўстлари қарасаларки, тошбақа йўқ эмиш.

Кўкча:

– Мен унга ҳарчанд бормагин десам, кўнмаган эди. Бор, қарға, хабар олиб кел! – дебди.

Қарға кийик илинган жойга бориб қараса, овчи тошбақани хуржунга солиб, оғзини маҳкам боғлаб, кетаётган эмиш. Тезда дўстларига хабар берибди. Кўкча яна маслаҳат берибди. Дўстлар Кўкчанинг маслаҳатини маъқул топиб, шундай қилибдилар: қарға сичқонни кўтариб, учиб кетибди. Кийик овчининг олдидан ўтаверибди. Овчи кийикни кўриб, хурсанд бўлибди ва тузоқдан қочиш вақтида оёғи синиб, чўлоқ бўлиб қолган экан, энди уни ушлаб оламан, деб кийикнинг орқасидан югурибди. Кийик ҳам оқсоқланиб қочаверибди. Ахири, овчи жуда чарчабди, елкасидаги хуржунни ташлаб, кийик орқасидан роса югурибди.

Қарға сичқонни хуржун яқинига элиб қўйибди. Сичқон хуржунни тешиб, тошбақани қутқазибди. Тошбақа бир катта тошнинг тагига кириб беркинибди. Қарға сичқонни боққа олиб бориб қўйибди. Сўнгра кийикнинг олдига бориб: «Иш

битди, энди қочавер!» – дебди. Кийик қочиб кетибди. Овчи кийикнинг гардига ҳам етолмай қолибди. Кийик билан каптар қарғанинг боғига боришибди. Дўстлар хурсанд бўлишиб, дўстлик самарасидан баҳраманд бўлиб, тоғда тинч умр кечира бошлабдилар.

ВАЛИДА АБДУҒАФФОР ҚИЗИ

АЛЛА АЙТИНГ ОНАЛАР!

Онажонимнинг айтишларича, кичиклигимда жудаям инжиқ бўлган эканман. «Алла айтмасам, ухلامасдинг» дейдилар. Онамни саволга тутаман: – Ўшанда қанақа аллалар айтар эдингиз? Онам эслаб кетадилар:

*Алла айтай, жоним болам,
Ухлаб қолгин, алла-ё.
Меҳрибонинг бағрида
Ором олгин, алла-ё.*

Бугунги кўпчилик ёш оналар алла айтишни билишмайди. Бинобарин, машҳур аллома Абу Али Ибн Сино ҳам гўдакни алла айтиб ухлатиш фойдали эканини таъкидлаганлар. Шунинг учун бўлса керак, ҳар гал фарзандларимга алла айтганимда бугунги кунларимизни, гўзал эртакларимизни алла сўзларига қўшиб айтаман. Негаки, боланинг қалбига алла билан бирга она юрт севгисини ҳам сингдириш керак. Зеро болаларимиз эртанги куннинг яратувчиларидир. Шундай экан, уларни меҳримиз ардоғида, кўзимиз қароғида ўстирайлик, кўнгилларига она Ватан туйғусини муҳрайлик. Ва бу аллаларимизда ўз аксини топсин.

Бижилдоқ болажонимнинг бир қўшиқни хир-

гойи қилаётганини эшитиб, қулоқ тутдим. У давлатимиз мадҳиясини куйлаётган эди... Унинг бурро сўзларини эшитиб сўнг ўйладим: болам бу улур сўзлар замиридаги маъно-мазунни ҳам англаётганмикан? Ахир бу мадҳия эндиликда жуда кўп-лаб мамлакатларда янграб, ўзбек элининг шуҳратини дунёга машҳур этмоқда. Шундан сўнг боламга Мадрҳиямиз мазмунини тушунтирдим. Ва ният қилдимки, бугун уни куйлаётган фарзандларимиз дунёнинг нариги чеккаларида ҳам Ватанимиз байроғини баланд кўтаради. Она юртнинг асл фарзанди эканини ўқишда, ишда, яратувчиликда илғорликлари билан намён этишади.

Оналар алла айтсалар, балалар ором олишади. Шунингдек, йиллар ўтиб улар улғайишгач, элу юр-тига қанот бўлишгач, вужудларига аллалар билан бирга сингган ҳаётбахш туйғуларини эзгуликларга нисор этишгач, оналар кўнгли ҳам роҳату фароғатдан таскин топгусидир. Алла айтинг, оналар!

КАТТА ГУРУҲ
(5-6 ЁШ)

ЎҚИБ БЕРИШ ВА ҲИКОЯ ҚИЛИШ

А. НАВОИЙ

БИР КАБУТАР

*(«Садди Искандарий» достонидаги
парчанинг насрий баёни)*

Бир тез учар кабутар бор экан. У жуда узоқ-узоқларга учиб борар эди. Кунлардан бир куни бир подшо уни тутиб олибди ва қафасга қамаб қўйибди. Қафас жуда чиройли экан.

Кабутарга дон ва сув беришибди. Лекин кабутар донни емабди, сувдан ичмабди. Чунки у жуда хафа экан. Кўзларини юмиб, осмонда маза қилиб учиб юрган кунларини эслаб, йиғлабди.

Фалакнинг гардиши билан бечора қуш кўп йиллар қафасда қийналибди. Бир куни (қафаснинг эшиги очиқ қолган экан), кабутар (пайтдан фойдаланиб) қочиб кетибди. У осмонга чиқиб, хурсанд бўлганидан ғир-ғир айланибди. Кейин ўз уйи томон учиб кетибди. Кабутар бир неча кунлик йилни бирпасда босиб ўтибди. Уйига етиб келибди... Қараса, уйчаси бузилиб, вайрон бўлган экан.

Кабутар қаттиқ хафа бўлибди. Аммо қайтиб подшоҳникига бормабди. «Подшоҳнинг қафасида нима қиламан? У ер менга бегона. Бу ер эса бузилган, вайрона бўлса ҳам, ўз уйимдир», – дебди кабутар ўзига-ўзи (У ўз уйини тузатишга киришибди).

Қушнинг хатти-ҳаракатларига яхшилаб қарасангиз, у чиройли қафасдан кўра тиканли (вай-

рона бузилган) бўлса ҳам ўз уйини қанчалик яхши кўришини билиб оласиз.

ШУҲРАТ

ЗАЙНАБНИНГ МУШУГИ НЕГА АРАЗЛАДИ?

Зайнаб бир куни қишда кўчага чиқса, эшиги тагида мушук боласи турибди. Зайнабни кўриши билан «Менга раҳминг келсин, мен совуқда қолдим, уйингга кирит, исинай!» дегандек чўзиб «мийов» деди. Зайнаб бундоқ қараса, чиройликкина мушук, биров ташлаб кетгандир» деди-да, уни кўтариб уйига олиб кирди...

Зайнаб уни яхши парвариш қилди, мушук ҳам унга тезда ўрганиб кетди... Оила овқатланишга ўтирса, дастурхон ёнига келиб суқатойлик қила бермас, «ақлли» эди... Шу таҳлитда уч йил ўтди. Бу орада Зайнаб мактабга борди. Рўзгорда онасига ёрдам берадиган бўлиб қолди.

Бир куни онаси мактабга ота-оналар мажлисига чиқиб кета туриб:

– Қизим, столдаги идиш-товоқларни йиғиштириб қўй, – деди.

– Хўп, ойижон, – деди Зайнаб...

Зайнаб севиниб идиш-товоқларни столдан йиғиштирди, ювди, артди, лекин жой-жойига қўяётганда қўлидан бир коса сирғаниб, тушиб кетди ва чил-чил синди.

Энди онаси нима дейди? У ўйланиб қолди... «Мушук тушириб юборди» дейман. Салдан кейин онаси келди. Зайнаб коса синишига худди шундай важ кўрсатди. Она бироз хафа бўлиб, мушукни қарғади. Ҳатто мушт кўтариб урмоқчи бўлди. Лекин эртасига қизиқ ҳодиса рўй берди. Одатда, Зайнаб нонушта қилганда мушукка ҳам овқат

берарди, бугун ҳам шундай қилди, аммо мушук қайрилиб ҳам қарамади... Мактабдан келиб, овқат берган эди, у яна емади. Эртасига яна шундай бўлди. Ҳатто, Зайнабнинг ёнига кам келади-ган бўлиб қолди...

– Сендан араблабди мушугинг! Зайчаб, нимадан хафа қилган эдинг уни? – деди онаси.

– Ҳеч нарсадан! – деди-у, шу замон мушугига туҳмат қилиб, унга озор бериб қўйганини сезди. Бу иш унга жуда ҳам алам қилди, хафа бўлди, бир-икки кун қийналиб юрди. Охири чидолмади, ҳамма гапни онасига очиб солди. У ростини гапириб бергани учун онаси урушмади. Ёлғон гапириш одобли боланинг иши эмаслигини айтди. Бу гапларни эшитиб турган мушук аста келиб Зайнабнинг тиззасига бошини қўйди. Кечқурун Зайнаб унга овқат берган эди, мунчоқ кўзларини милтиллашиб бемалол еди. У ҳам Зайнабнинг гуноҳини кечирган эди.

ЗУМРАД ВА ҚИММАТ

(Ўзбек халқ эртаги)

Бир замонда, катта сой бўйида, кичкина уй бўлар экан. Бу уйда чол, унинг Зумрад деган қизи, ўгай она ва унинг Қиммат исмли арзанда қизи турар эканлар. Кампирнинг Зумрад деган ўгай қизни кўргани кўзи, отгани ўқи йўқ экан. У ҳадеб қизни уриб, қарғаб, эртадан кечгача ишлатаркан, бечорага бирпас ҳам тинчлик бермас экан.

Зумрад жуда чиройли, одобли, мулойим, ақлли қиз экан. Уни бир кўрган киши яна кўрсам, деб орзу қилар экан.

Қиммат эса ишەқмас, инжиқ ва димоғдор бўлиб, унинг бутун куни уруш-жанжал ва тўпалон билан ўтар экан.

Зумрад эрта билан барвақт кўзасини кўтариб сой ёқалаб булоқ бошига бораркан, йўлда учраган лола гуллар бошларини эгиб, унга таъзим қиларканлар. Зумрад майсалар устида ўтириб дам олганида гуллар уни олқишлар, булбуллар қувониб, унга ҳикоялар айтиб берарканлар.

Аммо худди шу гуллар кампирнинг арзандасини севмас, уни эркаламас эканлар, чунки бу қиз уларни юлиб ташлар, хушбуй гулларни хидсиз, деб тепкилар экан. Шунинг учун ҳам улар Қиммат келар бўлса, қовоқларини солиб, юмилиб қоларканлар.

Буларнинг ҳаммаси ёвуз кампирнинг ғазабини келтирар экан. Кампир эса буни Зумраддан кўраркан.

Бир куни кампир Зумрадни ёмонлаб, чолга дўқ урибди:

– Қизинг беодоб, иш ёқмас, уни хайдаб юбор! Бўлмаса, сен билан бир нафас ҳам бирга турмайман!

Чол нима қиларини билмай қолибди. Ахири кампир:

– Қизингни ўрмонга обориб, адаштириб кел! У билан бирга турмайман! – дебди.

Чол қизини адаштириб келиш учун тоғ-тошларни кезиб, бир ўрмонга борибди. Ота-бола ўрмон ичида узоқ юрибди. Охири қуюқ сояли бир жойга бориб тўхгашибди.

Кейин чол ўтин кесгани кетибди. Зумрад ёлғиз қолибди.

Шу пайтда бирдан шамол турибди. Чол эса ўрмондаги бир катта дарахта болтасини осибди-да, унга оғирроқ тош боғлаб, қаттиқ итариб юборибди. Болта уёқдан-буёққа урилиб, тўқилмайверибди.

Шамол жуда кучайибди. Болта шамол кучи билан узоқ вақт дарахтга урилиб, «туқ-туқ» қилиб товуш чиқарибди.

Зумрад: «Отам ўтин кесаётибди», – деб уйлаб, уни анчагача кутибди. Оқшом тушибди. Отасидан дарак бўлмабди. Шамол тўхтабди. Қиз ўрмондати чучмомаларни териб, беҳосдан болта осилган дарахт тагига бориб қолибди. Қараса, отаси йўқ эмиш.

– Вой, шўрим қурсин. Вой, отажон! – деб уввос солиб йиғлаб, тўрт томонга югурибди. Ҳеч кимдан дарак бўлмабди, қиз адашиб қолибди. Ўрмон унга яна ҳам ваҳимали бўлиб кўринибди. Қиз қаёққа боришини билмай, ахири, кичик бир сўқмоқдан чопиб юраверибди.

Зумрад узоқ йўл босибди. Қоронғида гуллар унинг йўлини ёритибди. Кетатуриб, бир вақт қараса, узоқда милтилаган чироқ кўринибди, итнинг хургани эшитилибди. Қиз ўша томонга қараб юраверибди. Тезда кичик бир уйга етибди. Уйнинг деразасидан қараса, бир кампир ўтирган эмиш. Қиз севиниб, кампир олдига кирибди, бошидан кечирган воқеаларни кампирга бирма-бир айтиб берибди.

Уйига шундай чиройли қизчанинг келганини кўрган кампир жуда қувонибди. Бу кампир ўрмонда яшайдиган сеҳргар экан. Кампир қизнинг йиғлаганини кўриб:

– Кўп ҳафа бўлма, қизим, сенга ёрдам берман, – деб қизни овутибди. Қиз ҳам унга:

– Раҳмат! Мен сизни ўз онамдек кўраман. Бу-юрған ишингизни жоним билан қиламан, – деб жавоб берибди.

Шу чоқ кампирнинг уйи тепасига жуда кўп қушлар йиғилибди, улар қизчани мақтаб, сайрашибди.

Қушлар тилини билган сеҳргар кампир яна ҳам қувонибди, хосиятли қизга дунёда топилмайдиган расмий китоб ва қўғирчоқлар бериб:

– Оппоқ қизим, ширин қизим, дўмбоғим, мунчоғим – деб бошини силаб, эркалабди.

Улар анча кун бирга туришибди. Кампир қизчани яхшилаб парвариш қилибди.

Зумрад озода қиз бўлгани учун уйни супуриб-сидириб, ойналарни артиб-суртиб, ҳаммаёқни чиннидай қилибди, буни кўриб, кампир қувонар экан.

Бир кун кампир қизга ош қилиб бермокчи бўлиб:

– Томдан ўтин олиб туш, қизим, – дебди. Қиз дик этиб ўрнидан туриб:

– Хўп бўлади, онажон, – деб дарров томга чиқибди. Том баланд бўлгани учун ундан ҳаммаёқ кўринар экан. Қиз атрофга қараб туриб, бирдан ўз уйининг томини кўриб қолибди ва йиғлаб юборибди.

Буни эшитган кампир:

– Нега йиғлайсан, қизим? – деб сўраган экан.

Қиз:

– Кўзимга уйимиз кўринди, отамни соғиндим, – дея яна йиғлабди.

Кампир уни алдаб-сулдаб юпатибди, икковлари овқат пишириб, ейишибди.

Эрта билан қизга кампир:

– Нарсаларингни йиғиштир, қизим – деди.

Қиз нарсаларини йиғиштирибди.

Кампир қизга:

– Томда қизил ва оқ сандиқ бор, оқини қолдириб, қизил сандиқни олиб туш – дебди-ю, ўрмонга кириб кетибди. Бир вақтдан кейин ўрмондан саман от қўшилган бир арава етаклаб чиқиб, қизга узатибди.

– Қизил сандиқни уйга боргандан кейин оч – деб кампир қизга бир калит берибди.

Қиз кампир билан қайта-қайта хайрлашиб, йўлга чиқибди. Бир зумда арава қизнинг уйи ол-

дида ҳозир бўлибди. Шу пайт уй эшиги олдида чол ўз қизини соғиниб, унинг дардида йиғлаб ўтирган экан. Қиз меҳрибон отасини кўриши билан:

– Ассалому алайкум, отажон! – деб отасининг бағрига ташланибди.

Чол хурсанд бўлганидан анчагача кўз ёшларини тўхтатиб ололмабди. Ахири йиғидан тўхтаб, қизига:

– Оппоғим, мени кечир, – дебди.

Улар уйга киришибди. Қизнинг келгани ҳаммага маълум бўлибди. Қўни-қўшнилари йиғилишибди. Қип-қизил сандиқни очиши билан ҳамма ҳайрон қолибди. Қизил сандиқ асил моллар билан лиқ тўла экан. Мол шунча кўп, шу қадар ажойиб эмишки, Зумраднинг бутон умрига етиб ортар экан.

Бу нарса ўгай онани ташвишга солибди.

У чолга қизи Қимматни ҳам тезда ўрмонга олиб бориб, адаштириб келишини буюрибди. Чол «хўп» деб, Қимматни дарров ўрмонда адаштириб келибди.

Кеч кирганда, Қиммат, худди Зумрадга ўхшаб, болта осилган дарахт тагига бориб қолибди. Адашганини сезибди. Хўнг-хўнг йиғласа ҳам, лекин уни овутадиган одам топилмабди.

Фақат унинг рўпарасида бойқушлар ўтириб олиб, қоронғи, ваҳимали ўрмонлар ҳақида сайрармиш.

Бу куйлар Қимматни ваҳимага солибди. У қўрқиб, ўрмондан қоча бошлабди. Қоронғи тушган пайтда сеҳргар кампирнинг уйига кириб борибди. Кампир уни яхши кутиб олибди, овутибди, меҳмон қилибди. Сўнгра қизга қараб:

– Хафа бўлма, қизим, ўзим ёрдам бераман, – дебди. Аммо Қиммат кампирга яхши сўзлар то-

пиб айтолмабди, чунки онаси унга яхши сўзлар ўргатмаган экан. Кампир уни севмабди, яхши эртақлар ҳам айтиб бермабди, дунёда топилмайдиган суратли китоблар ва қўғирчоқлар ҳам ҳады қилмабди.

Қиммат эртадан қора кечгача ялқовланиб ўтираверар экан. Уйни йиғиштириб, супурмас экан.

Бир куни кампир ўрмондан қайтиб келиб, унга:

– Томдан ўтин олиб туш, қизим – деган экан.

Қиз:

– Ўзингиз олиб тушинг, малайингиз йўқ! – дебди.

Кампир жудаям хафа бўлибди, шунга қарамай, қизни алдаб-сулдаб, томга чиқарибди. Лекин қиз ўтин олиб тушиш ўрнига том бошида чинқириб йиғлайверибди. Кампир буни эшитиб:

– Нега йиғлайсан, қизим? – деб сўраган экан.

Қиммат ер тепиниб:

– Уйимни кўрдим, кетаман, – деб яна хўнграбди.

Сеҳргар кампир қизга:

– Жуда яхши, томдаги сандиқни олиб туш, – дебди. Қиммат сандиқни олиб тушибди. Кейин кампир қизга бир калит узата туриб:

– Мана калит, сандиқни уйингга борганинда очасан, – дебди.

Қиз ўша онда йиғисини ҳам унутиб, оқ сандиқни орқалаб, жўнабди. Сеҳргар кампир унга арава ҳам бермабди, қиз оғир сандиқни кўтарганича уйига пиёда кетибди.

Қизнинг келишини, даставвал, олапар ит сезибди. У Қимматнинг онаси олдига бориб:

– Вов-вов-вов, – деган экан, кампир қулоқ солмабди, ит яна вовуллаб:

– Опам келаётирлар, орқалаганлари оқ сандиқ, илон билан лиқ тўлиқ, – дебди.

Кампир ғазабланиб, ўқлоғи билан итни уриб, оёғини синдирибди.

– Менинг ақлли қизим қимматли моллар келтиради, – дебди у.

Қизининг келганини кўриб, кампир ўзида йўқ севинибди. Кўни-қўшнилар йиғилибди. Сандиқни очмоқчи бўлишибди.

Шунда кампир билан қизи иккиси: «Йўқ, очманглар!» – деб ўзларини сандиқ устига ташлабдилар.

Кейин икки дастидан кўтариб, уни уйга олиб кирибдилар.

Ярим кеча пайти экан, кампир билан қиз эшик-эликни ёпиб сандиқни очишибди-ю, бирданига:

«Войдод, қутқаринглар! Аждар! Войдод» – деб бақиришибди.

Сандиқда каттакон аждар ётган экан. Қоқвош кампир билан, унинг уришқоқ қизи додлашиб, уйни гир-гир айланишибди, қўрққанларидан қуflanган эшикни очишолмабди.

Аждар кампир билан қизни ютиб, дарчадан чиқиб кетибди.

«Дод, вой» деган овозни эшитган кўни-қўшнилари эшикни бузиб, ичкари кирибдилар. Қарасалар, ҳеч ким йўқ эмиш. Уйдан ёвуз кампирни ҳам, унинг уришқоқ қизини ҳам тополмабдилар.

Шундан сўнг оққўнғил Зумрад билан отаси тинчгина яшаб, мурод-мақсадларига етибдилар.

ҒОЗЛАР ОҚҚУШЛАР

(Рус халқ эртағи)

Жуда қадим замонда чол-у кампир яшаган экан. Уларнинг бир қизчалари ва кичкинтой ўғиллари бор экан.

– Қизалоғим, оппоғим! Биз бозорга кетяпмиз, сенга ширин нон олиб келамиз, куйлак ҳам тикиб

берамиз, рўмолча сотиб олиб келамиз, ақилли бўл, укангни эҳтиёт қил, ҳовлидан узоққа кетма! – дейишти ота-она.

Катталар ўз иши билан жўнашибди. Қизча уларнинг панд-насиҳатини жуда тез унутиб, укасини дераза тагидаги майсага ўтқизибди-да, ўзи кўчага шаталоқ отиб чиқиб кетибди, анчагача ўйнаб, сайр қилибди. Шу атрофдан учиб ўтаётган ғозлар-оққушлар болани кўриб қолиб, қанотларига ўтқазиб олишибди-да, учиб кетишибди.

Қизча уйига қайтибди. Қараса укаси йўқ эмиш! Дод вой қилиб у ёққа югурибди, бу ёққа югурибди – ҳеч қаердан топа олмабди. Бор овозида чақирибди, ёлгон кўз ёши билан қўрқитибди, отаси билан онасидан калтак ейишини айтибди, аммо укасидан ҳеч садо чиқавермабди. Кенг далага югуриб чиқибди, олисда ғозлар-оққушлар элас-элас кўринишибди-ю, қалин ўрмон ортига ғойиб бўлишибди.

Ғозлар-оққушлар ёш болаларни ўғирлашга одатланиб қолган эканлар. Уларнинг бу бадфелигини ҳамма билар экан. Қизча ҳам укасини ана шулар олиб кетганлигини фаҳмлаб, уларнинг ортидан қувишга тушибди. Югурибди, югурибди, қараса, йўлида тандир турганмиш.

– Тандир-тандир, ғозлар қаёққа учиб кетишганини айта олмайсанми? – сўрабди қизча.

– Жавдар унидан ёпилган сомсамдан есанг, айтаман, – деб шарт қўйибди тандир. – Э, йўқ, бизнинг ота-боболар ҳатто буғдой унидан қилинганлариниям ейишмайди! Тандир ҳеч нарса айтмабди. Қизча яна кетибди. Йўлда унга олма дарахти учрабди:

– Олма, олма, ғозлар қаёққа учиб кетишганини айта олмайсанми? – сўрабди қизча.

– Менинг жайдари олмамдан есанг, айтаман, – дебди дарахт.

– Э, йўқ, бизнинг ота-боболаримиз ҳатто бов олмалариниям ейишмайди. У шундай деб югуришда давом этибди. Салдан кейин рўпарасидан сутли сой, киселли қирғоқлар чиқиб қолибди.

– Сутли-киселли қирғоқлар, ғозлар қаёққа учиб кетганларини айтиб беролмайсизларми? – ўтиниб сўрабди қизча.

– Менинг киселимдан сутга қўшиб ичсанг, айтаман! – дебди қирғоқ. Унинг шартини маъқуллабди сой.

– Э, йўқ, бизникилар сой сутини ичишмайди!

Унинг бахтига йўлида типратикан йўлиқибди, йўқса анчагача далаларда югуриб, ўрмондан ўрмонга санқиб юрарди. Қизча уни оёғи билан итариб юбормоқчи бўлибди-ю, аммо тикани кйриб кетишидан чўчибди. Бундан ҳам сўраб кўрайчи дебди:

– Кирпи, кирпи, сен ғозлар қаёққа учиб кетишганини билмайсанми?

– Ҳув анави ёққа! – дебди типратикан.

Қизча у кўрсатган томонга қараб чолибди. Бориб қараса, товуқоёқ кулба турганмиш, гоҳ у ёққа гоҳ бу ёққа бурилармиш. Кулбада юзини қат-қат ажин босган, оёқлари лой бир ялмоғиз кампир бор экан. Укаси курсичада ўтириб, олтин олмаларни ўйнаётган экан. Қизча секингина унинг ёнига бориб, белидан маҳкам тутибдида, олиб чиқиб кетибди. Ғозлар эса унинг кетидан қувишибди. Ёвузларнинг қўлига тушмаслик учун қайерга яшириниш мумкин? Киселли қирғоқдаги сутли сой шитоб билан тез оқарди.

– Эна сой, яшир мени!

– Киселимдан еб, сутимдан ичсанг!

Қизча чор-ночор киселдан еб, сутдан ичибди. Сой уни қирғоқча тагига яширибди, ғозлар кўрмай учиб кетишибди. Қизча у ердан чиқибди-да, «Раҳ-

мат!» – деб яна укасини етаклаб чошиб кетибди. Ҳозлар эса ортларига қайтиб, уларга қарама-қарши тарафдан учиб келишибди. Нима қилиш керак? Ҳалокат? Рупарада олма дарахти турарди:

– Олма, олма, яшир мени!

– Менинг жайдари олмамдан есанг!

– Қизча шоша-пиша олмадан ебди. Дарахт уни шохлари билан пана қилибди, барглари билан яширибди, Ҳозлар кўрмай кетишибди. Қизча беркинган еридан чиқибди-да, «Раҳмат» – деб укасининг кўлидан маҳкам ушлаб олиб, яна югуришда давом этибди. Ҳозлар тағин опа-укани қувишга тушишибди, уларга етиб олишларига озгина қолибди, қизчани қанотлари билан уриб, укасини тутиб олиб кетишга уринишибди. Қизчанинг бахтига йўл устида тандир турарди.

– Тандир-тандиржон, яшир мени!

– Жавдар унидан қилинган сомсамдан ечанг, яшираман!

Қизча сомсадан апир-шапир ебди-да, укаси иккови ичига кириб қопқоғини ёпиб олишибди. Ҳозлар-оққушлар печнинг ёнига учиб келиб, қопқоғни очишга ҳаракат қилишибди, аммо очолмабдилар. Кейин печнинг мўрисида кирмоқчи бўлишибди, аммо киролмабдилар, фақатгина қанотлари қурумдан қоп-қора бўлибди. Шундан сўнгра улар печнинг тепасида гир-гир айланиб учишибди, овозлари борича қичқиришибди, аммо фойдаси бўлмабди, ялмоғиз кампир ёнига қуп-қурук қайтишибди.

Қизча эса укаси билан печдан чиқиб уйига югурибди, яхшиямки, вақтида етиб келгани, йўқса... Сал ўтиб ота-оналари ҳам кириб келибдилар. Уларга ҳар-хил совғалар олиб келишибди.

ЧИН СЌЗ

(Эртак)

Яшил ўтлоқдаги қурт ўзини ҳаммадан чиройли деб билар эди. У ҳар томчи шабнамга қараб жамолини томоша килишни жуда-жуда севарди. Бир куни у томчидаги япалоқ юзи аксига маҳдиё бўлиб, севинчини ичига сиғдиролмади: – Оҳ, қандай гўзалман-а! деди-да, сертук белини қайириб, ундаги олтиндай товланиб турган икки чизиққа кўз ташлади. Сўнг:

– Эсизгина-я мендай гўзални ҳеч ким кўрмапти, ҳеч ким! – деб афсусланибди.

Бир куни Қуртнинг омади келди: ўтлоққа бир қизча келиб, гул тера бошлади. Қурт уни бир оз кузатиб турди-да, сўнг энг чиройли гулнинг устига чиқиб, қизчанинг ўзига яқинлашишини кута бошлади. Қизча уни кўриши биланоқ:

– Вой, мунча хунуксан! Ҳатто, сенга қарашга-ям одам жирканади! – деса бўладими...

– Ҳали шундайми?! – Қурт қаттиқ хафа бўлди. – Ундай булса, мен чин қуртлик сўзимни бериб, айтаманки, бундан буён мени ҳеч ким, ҳеч қачон, ҳеч қаерда кўрмайди.

Сўз бердингми, ҳаттоки сен қурт бўлсанг ҳам, уни бажаришинг шарт.

Гўзаллиги тан олинмаган қурт бир дарахт ёнига келиб тўхтади. Узоқ ўйлаб ўтирмай, унга ўрмалаб чиқа бошлади. Дарахтнинг танасидан бутоғига, бутоғидан шохига, шохидан шохчасига, шохчасидан яна новдасига, новдасидан эса баргига етиб борди-да, яхшилаб ўрнашиб, чалқанчасига етиб олди. Қорнидан бир ғалтак ипак чиқариб, ҳеч кимга кўринмаслик учун, ўзини ўзи ўрай бош-

лади. У узоқ вақт бетиним меҳнат қилди. Ниҳоят, ипларидан пилла ясади. Қурт ишини битиргач, чуқур хўрсиниб:

– Бирам чарчадимки. Роса тинкам қуриди, – деди.

Пилланинг ичи иссиқ ва қоронғи эди. Қилишга эса иши йўқ. Қурт ухлаб қолди... Қурт орқасининг қаттиқ қичишидан уйғониб кетди. У жонжаҳди билан пилла деворига орқасини ишқай бошлади. Ишқалаб-ишқалаб, охири уни тешиб юборди-ю, йиқилиб тушди.

Ия, жуда қизиқ-ку? Одатда йиқилганда пастга тушар эди, у эса юқорига кўтарилиб кетяпти.

Шу пайт қурт кўм-кўк ўтлоқдаги ўзига таниш қизчани кўриб қолди. «Қандай дахшат», – деб уйлади у. – Майли, мен хунук бўла қолай. Бу менинг айбим эмас. Лекин энди ҳамма мени «ёлғончи» дейди. Бу жуда-жуда ёмон! Ахир «энди ҳеч ким мени кўрмайди», деб чин қуртлик сўзимни берган эдим-ку! Мана, уни бажармадим. Уят!» Хаёлидан шуларни ўтказган қурт ўтлар устига йиқилиб тушди. Қизча уни кўрган заҳоти:

– Вой, қандай чиройли! – деса бўладими.

– Ана энди, одамларга қандай ишониб бўлади? – ўзича тўнғиллади Қурт. – Улар бир кун бир гапни айтишади, эртасига эса бутунлай бошқасини.

Қурт қизчанинг ҳозиргина айтган гапларига ҳайрон бўлиб, томчи шабнамга қаради. Ия!

Нима гап ўзи? Шабнамдан унга узун-узун мўйловли, ўзига бутунлай нотаниш бир чеҳра тикилиб турибди. У бир иложини қилиб орқасига қараган эди, катта-катта рангдор қанотларини ҳам кўриб қолди.

– Жудаям қизиқ-ку, а? Наҳотки, танамда мўъжиза юз берган бўлса?...Ҳа, танамда чиндан ҳам мўъжиза юз берибди. Ҳа, ҳа, мўъжиза!! Энг

оддий мўъжиза. Чунки ҳамма капалаклар капалак бўлишдан аввал қурт бўлишади-ку. Бу нарса эсимдан чиқай дебди-я. Мен ка-па-лак-ка айла-нибман. Қурт капалакка айланганидан роса хурсанд бўлиб кетди. Ўтлоқ устида чир-чир айланиб, чарх уриб уча бошлади.

У яна шунинг учун ҳам беҳад хурсанд эдики, ҳеч қачон, ҳеч ерда, ҳеч кимга «энди мени ҳеч ким кўрмайди», деган чин капалаклик сўзини бермаган эди...

ҲАКИМ НАЗИР

ПАЛЬТОЧА

Қаҳратон қиш. Ойнадай музлаган асфалт кўча Унинг четида бир кампир, дийдираганча туриб, ўтган машиналарга қўл кўтаради. Узоқдан бўш машина кўринганиди, кампир сирғана-сирғана унинг қаршига чиқди. «Волга» гийқиллаганча сийпаниб тўхтади. Кабинадан ҳайдовчининг бармоқ ўқталиб, бўғилганча алланима дегани эшитилди. Жонҳолатда кампир машинага ёпишди, ялиниб-ёлворгач, басавлат кийинган ҳайдовчи иложсиз очди.

– Қаерга борасиз, холамойи?

Шартта машинага ўтириб олган кампир узоққа имо қилди.

– Вақтим зиқ, холамойи. Тушадиган жойингизни айтинг.

– Эсгинам қурсин, – деб кампир пешонасига урди. У бундан бир соатча бурун аллақайси автобус бекатида сумкасини унутиб қолдирган экан, шуни йиғламоқдан бери бўлиб гапирди.

– Сумкада нималар бориди, холамойи?

– Янги пальточа, яна бошқа майда-чуйдалар...

– Бей, қолдирган жойингизда турармиди. Бош-кўзингиздан садақа энди. Сумкангизда тилла йўқ экан-ку, ҳар тугул!

Кампирнинг гумони ошиб, юраги ачишди:

– Бугун неварамнинг туғилган кунини. Пальто-чани мактабига кийиб бормоқчийди.

– Ўша бекатда одам кўпмиди, холамои?

– У ёнимда бир киши, бу ёнимда елкасига папка осган қизалоқ ўтирувди, шекилли.

– Кўрсангиз танийсизми ўша бекатни?

Кампир индамай, ҳар тарафга алангларди. Ҳайдовчининг тоқати тоқ бўлди.

– Ортиқ олиб юролмайман кўчама-кўча, холамои! Вокзалга чиқиб кетяпман.

– Тагин озроқ юр, жон болам, манави кўчага, – дея туриб, кампир бирдан қичқириб юборди, – ана, ана шу.

У чўнтагидан пул чиқарди-да, ҳайдовчининг ёнига ташлади. Ҳайдовчи буни билмаганга олиб, кампирни машинадан туширди. Кўк соябон остидаги скамейкада ўн ёшлар чамаси қизча, елкасида папка, тиззасида жигарранг сумкани қучоқлаганча, дийдираб ўтирарди. Кампир инқиллаб-синқинлаб бордию, қизчани бағрига босди. Кўкариб кетган бетларини силаб-сийпаб:

– Вой, умрингдан барака топгур, вой, тасаддуфинг кетай, болажоним-е, яхшиям сен борақансан-а! – дея дуо қила кетди.

– Ҳали автобусга тушаётганингизда ортингиздан сумкани оборувдим, қарамасдан кетиб қолдингиз, – деди қизча.

– Эсгинам қурсин, – деб кампир духоба пальтосини чўнтагидан бир сўм чиқариб, қизчага узатди. Қизча худди хунук нарсага кўзи тушгандай ижирғанди, пулни олмасдан кампирнинг бетига «нима учун?» дегандай кинояли қараб қўйди-да,

йўлкадан пилдираб жўнади. Кампир унинг кетидан:

– Мунчаям орли, тортинчоқ бўлмасанг, ҳой қиз, отингни ҳам айтмадинг-а! – деб анграйганча қолди.

НОН ҲИДИ

(Ривоят)

Ҳиротнинг султони Ҳусайн Бойқаро: «Дунёдаги энг яхши ҳидни келтиринг!» – деб қолибди. Унга қучоқ-қучоқ гул келтиришибди. Султон: «Йўқ», – дебди. Қалампирмунқоқни рўбарў қилишибди, рад этибди. Ер юзидаги жамики хушбой ҳидли нарсаларни муҳайё қилишибди. Султон бўлса: «Мен айтган бу эмас», – деб туриб олибди. Кейин:

– Уч кун муҳлат ичида топсаларинг топларинг, бўлмаса ҳаммангни жазога торттираман, – дебди.

Вазирлар нима қилишни билолмай, ўйлайвериб, бошлари қотибди. Ҳусайн Бойқаро истаган ҳидни топиша олмай, охири Навоийнинг олдига боришибди.

– Султонимиз айтган ҳидни топиб, бизни ҳалокатдан сақлаб қолинг, – дейишибди.

Дўстининг кўнгли қандай ҳид истаганини билолмай Навоийнинг ҳам боши қотибди.

Деҳқон бободан сўраган экан, у:

– Янги ёпилган нондан олиб боринглар-чи, отам раҳматли, дунёда энг лаззатли ва ёқимли ҳид – қайроқи буғдой унидан ёпилган тандир нон, ҳеч қайси ҳид унга етолмайди, дегувчи эдилар, – деб маслаҳат берибди.

Навоий хурсанд бўлиб, деҳқон айтганини қилиб, бир сават нон ёптирибди-да, саройга етиб борибди. Бир зумда саройга ажиб ёқимли ҳид тарқаб, барчанинг дилини яшнатиб юборибди.

– Раҳмат, дўстим, – дебди Ҳусайн Бойқаро нонларни кўриб, – кўнглим янги ёпилган нон исини қумсаётган эди, топиб келибсиз. Дунёда янги ёпилган ноннинг исидан кўра ёқимлироқ ҳид йўқ...

– Султоним, раҳматни мента эмас, деҳқон бобога айтинг, кўнглингизнинг хоҳишини шу киши топди, – деб жавоб берибди Навоий.

Ҳусайн Бойқаро деҳқонга бош-оёқ сарпо беришни буюрибди.

ШИРИН БИЛАН ШАКАР

(Шу номли ўзбек халқ достонидан парча)

Қуёнқи шаҳрида Қосимхон деган подшо бўлган экан. У ўғилга зор экан. Охири Бўтақуз деган хотини ўғил кўрибди. Унга Шакарбек деб исм қўйишибди. Айни вақтда, вазирнинг хотини ҳам ўғил кўрибди-ю, оламдан ўтибди. Чақалоққа Ширин деб ном берибдилар. Бўтақуз гўдакни ўз бағрига олибди. Улар Ширин билан Шакар бўлиб юраверибдилар.

...Улар бирга, иккига кирди, иккидан учга кирди, тилга энганда (кирганда) мактабга борди. Бир куни иккови маслаҳат қилиб, овга чиқмоқчи бўлди.

*Эгарлаб минди-ку, бул бедов отни,
Белга бойлаб сопи олтин қилични.
Кўп қаради, юриб адир-тоғларни,
Сувсаб, очқаб, шундай чўлда юради,
Уч кеча, уч кундуз ҳалак бўлади.
Шунча юриб, ҳеч бир онгни кўрмади,
Қуруқ келмагани маъқул билмади.*

Улар Қуёнқи шаҳрининг четига келдилар, бир сарҳовузнинг бетиде сузиб юрган розни кўрдилар.

Ғозни кўриб, Шакарбек Ширинбекка қараб, бир сўз деди:

– Ғозни отиб бирга олиб борамиз,
Отамнинг кўнглини шодмон қиламиз.

Бу сўзни эшитиб, Ширинбек Шакарбекка қараб, бир сўз айтиб турган экан:

*– Сен эшитгин мендек уканг арзини,
Отма сарҳовузнинг юзган гозини.
Яхшилик кўр, ёмонликни кўрмагин,
Ғозни отиб, ака, жабр кўрмагин!
Бу сўзларни айтди Ширинбек ночор.
Аччиғланиб, ёйга ўқни солади,
Шакар гозни отмоқчи бўл чоғлади.*

Ғоз Шакарбек ўқидан яраланди ва сувдан кўтарилди. Бедов отдаги Ширин билан Шакар ғозни йўқотиб қўймаслик учун ундан кўз узмай чопди. Ярадор ғоз болаларнинг ўғай онаси – Кенжаойимнинг ўрдасига келиб қўнди. Ёш овчилар у ерга бориб, Кенжаойимдан ғозни сўрайди.

Бу ғоз Кенжаойимнинг ота юртидан олиб келган энчи (совға қилинган) ғози эди. Кундуз куни сарҳовузда юзиб юрар эди. Оқшомда Канжатоимнинг уйига қайтар эди. Кенжаойим ғозни ярадор кўриб, уни қучоқлаб, бу сўзни айтиб турибди:

... – Менинг ғозим қизил қонга ботипти,
Жувонмарглик қиб бағрим қонга тўлдирдинг.
– Қўйинг, эна, – деди, борди Бек Шакар,
Ширин-Шакар бу иккови бирикар,
Иккови бир бўлиб тортиб олади,
Ғозни олиб, кула-кула жўнади.

Болалар, сиз мактабга борганингизда ўқишни, ёзишни ўрганасиз ва «Ширин билан Шакар» достонини маза қилиб, ўқиб чиқасиз. Сиз унда Кенжаойим ва отилган ғоз туфайли норасидалар бо-

шига қандай кулфатлар тушганини, матонатли ака-укаларнинг ўз мақсадларига эришиш йўлидаги ҳаракатларини билиб оласиз.

РАУФ ТОЛИБ

ҒАЛАТИ ЗИЁҒАТ

Кирпи ўрмондан бирор егулик топа олмай, қуруқ қайтиб кетаётган экан. Ола қуённинг ёнидан ўтаётса, димоғига карам шўрванинг ёқимли ҳиди урилибди.

«Оҳ-оҳ!» – қувонибди Кирпи. – Ола қуённикида шўрва биқиллаб қайнаётганга ўхшайди. Ўзиям қорин сурнай чалаётган эди-ку, аммо кирсам қалай бўларкин! «Айтилмаган меҳмон – йўнилмаган таёқ», дейишади, ахир. Баъзиларга ўхшаб, бетимни қалин қилиб, ис чиққан жойга иршайиб кириб борадиган одатим йўқ. Э, оч қолсам, қолай, лекин кирмайман». Кирпи ўз йўлида давом этиб, бир-икки қадам босибди-ю, яна тўхтабди. Ҳеч нари кетолмай қолибди. Шўрванинг ёқимли ҳиди иштаҳасини қўзғаб юборибди. Яна ўйлабди: «Қуён ўзимнинг жонажон дўстим-ку! Бир меҳмон бўлсам, бўлибман-да! Ахир, қуён ҳам бизникида кўп еб-ичган, ҳатто бир-икки гал ётиб ҳам қолганди... Қаранг, тирикчиликдан ортиб, вақт топиб қуённикига ҳам келолмаган эдим. Ҳойнаҳой, дўстим мени кўриб, ўзида йўқ севиниб кетса керак. Шундоқ шўрвани ичмай, қаёққа бораман?» Кирпи тортиниб, минг бир андиша билан қуённинг эшигини қоқибди.

– Салом, дўстим қуёнбой, омон-эсонмисан? – дебди Кирпи кучоқ очиб. Ола Қуён Кирпни кўрибди-ю, бирдан қовоғи осилиб кетибди. Аммо сир бой бермай:

– Хуш кўрдик, келинг, – дебди энсаси қотиб.

– Қуёнбой, жуда қўлинг гул, пазандасан-да! Уянгнинг ёнидан ўтиб кетётсам, шўрванинг хушбўй ҳиди димомимга гуп этиб урилади. Кира қолдим.

– Жуда яхши қилибсан, – дебди Ола қуён кеса-таётгандай. Ола қуён анча хасис, зиқна экан. Бировларникига меҳмонга борар экан-у, лекин ўзи бирор марта ҳам уйига бировни чақирмаган экан. Кирпининг келиши унга ёқмабди.

Ола қуён йўлда турган челақларни оёғи билан тарақлатиб тепиб, дам у ёққа, дам бу ёққа ўтиб меҳмонга дастурхон ёзибди.

Худди шу пайт эшикдан иккинчи меҳмон – Юмронбой кириб келибди. Меҳмонларнинг иккита бўлганини кўрган қуённинг қовоғидан қор ёғибди.

– Қуёнжон, шўрва пишираётган экансан, келавердим, бир зиёфатга тушдинг-да! – дебди Юмрон тиржайиб.

– Меҳмонларга эшигим доим очиқ, – дебди Ола қуён ўзига ярашмаган тўнглик билан. Ичида эса: «Сенга кимнинг кўзи учиб турувди?» дебди.

Ола қуён ошхонага кириб кетибди. Дам ўтмай унинг шанғиллаган овози эшитилибди.

– Вой, қурибгина кеткур, текинтамоқ пашшалар-эй, нукул тайёр овқатга ёпишгани-ёпишган.

Ола қуён идиш-товоқларни бир-бирига уриб, шақиллатиб, овқат суза бошлабди. Сўнг худди: «Мана, ичларинг», дегандай идишларни тўқиллатиб меҳмонлар олдига қўйибди.

Меҳмонлар бир-бирларига қарашибди.

Улар шўрвадан бир қошиқ ичишибдию, ўринларидан туришибди.

– Қуёнбой, шўрва жуда мазали бўлган экан, дейишибди-да, жўнаб қолишибди.

Ола қуён уларни кузатиб келиб, бундоқ қараса, меҳмонлар овқатга тегишмабди ҳисоб... Ола қуён ҳайрон бўлибди:

– Ўзларику: «Қўли гул пазандасан, шўрвангнинг хиди ундоқ, мазаси бундоқ», – деб роса мақташди. Ширин бўлса, нега ичмай кетишди? Тавба...

ҚАРҒАВОЙ

(Ўзбек халқ эртаги)

Бир бор экан, бир йўқ экан, кап-катта очкуз Қарғавой бўлган экан. Кунлардан бир кун Қарғавойнинг ови барор олмай, қорни очди.

У ов қидириб, кўп сарсон бўлди. Юраверди, юраверди. Учаверди, учаверди. Энг охир денгиз лабига бориб қолди. Денгиз буйида баррагина бир кўзичоқ ўтлаб юрар эди. Қарға учиб бориб, кўзичоқнинг қоқ белига қўнди.

– Киш! – деди кўзичоқ.

– Қор, қор! – деди Қарғавой. Кўзичоқ, мен сени ейман. Кўзичоқ қўрқиб кетди. У ингичка овоз билан маъраб:

– Ма-ан ҳали ёшман. Раҳм қил. Ма-ни ема!

Қарға бўлса, яна қаттиқроқ қағиллаб, деди:

– Қо-оррр, қо-о-о-ррр. Қарға ёш кўзиларни яхши кўради. Мен сени ейман!

Кўзичоқ нима қилишини билмай колди. Бирдан илжайиб, деди:

– Майли, қарғавой, мен рози.

– Жуда соз!

Қарғавой кўзичоқни емоқчи бўлиб, оғзини очди.

– Тўхтаб тур! – деди кўзичоқ. – Овқат ейишдан олдин кўлингни юв, оғзингни чайқа...

– Нима учун?

– Тоза бўласан.

– Хўп, – деди қарға.

Қарғавой учиб, денгизга борди.

– Қор, қор! Денгиз, денгиз!

– Лаббай.

– Менга сув бер!

– Нима учун?

– Оғзимни чайқаб, барра қўзичоқни мазза қилиб ейман!

Денгиз жавоб берди:

– Яхши, бор, кулолдан кўза келтир.

Қарға тезликда кулолга чопди. Кулол лой пиштиб ўтирар эди.

– Қор, қор! Кулол, кулол! – деди қарғавой, хунук овозини баланд қўйиб. – Менга кўза бер, кўзани денгизга элтаман, денгиз менга сув беради, сувга оғзимни чайқайман, сўнгра баррагина қўзичоқни мазза қилиб ейман.

Кулол жавоб берди:

– Хуп, қарғавой. Лекин Тупроғўрғондан тупроқ келтиргин, кўза ясаб бераман.

Қарға халлослаб, тупроқўрғонга борди.

– Қор-рр, қор-рр! Қўрғон, қўрғон! Менга тупроқ бер, тупроқни кулолга элтаман, кулол кўза ясаб беради, кўзани денгизга элтаман, денгиз менга сув беради, сув билан оғзимни чайқайман, сўнгра барра қўзичоқни мазза қилиб ейман.

– Сендан ҳар қанча тупроқни аямайман. Темирчига бориб, теша келтиргин!

Қарға суюниб: «Иш ўнгидан келаяпти», – деди. У тўғри темирчининг олдига борди.

– Темирчи амаки! Ҳо, темирчи амаки! – деди Қарғавой. – Менга теша беринг, тешани қўрғонга элтаман, қўрғон менга тупроқ беради, тупроқни кулолга элтаман, кулол кўза беради, кўзани денгизга элтаман, денгиз сув беради, сувга оғзимни чайқайман, кейин барра қўзичоқни мазза қилиб ейман.

Бу гапни эшитиб, темирчининг энсаси қотди.
– Олов келтир, тешани ўтга солиб, пешлаб бераман, – деди у.

– Хўп!

Қарға олов ахтариб кетди.

Бир кампир чавати пишириб ўтирар эди.

– Қор, қор! Қампир она, менга олов бер, – деди. Қарға учиб келиб, оловни темирчига элтаман, темирчи теша ясаб беради, теша билан тупроққўргонга бораман, у тупроқ беради, тупроқни кулолга элтаман, кўза ясаб беради, кўзани денгизга элтаман, у сув беради, сувга оғзимни чайқаб, баррагина кўзичоқни мазза қилиб ейман.

Кампир ўзича ўйлади: «Майли, олов берай, бир куйиб ўлсин!».

– Олақол!

Қарға қўлига бир сиқим кул олиб, оловни унинг устига қўйди-да, тез учиб кетди. Кампир нима қиларини билмай, ҳайрон бўлиб колаверди.

Қарға темирчига бориб, оловни берди, темирчи Қарғавой кўтара олмасин деб, теша ўрнига кетмон ясаб берди. Қарға кетмонни зўрга кўтариб, тупроққўргонга борди, кўрғон кўп тупроқ берди, тупроқни кулолга элтди, кулол бесунақай кўза ясаб берди, кўзани ўла-тирила кўтариб, денгизга борди ва деди:

– Кўза келтирдим, сув бер!

– Олақол!

Қарға жуда чарчаган эди. У, кўза денгизга тушиб кетмасин, деб уни думига боғлаб олди-да, сувга солди.

Кўзага сув тўла бошлади. У борган сари оғирлашаверди. Очкўз Қарғавой кўпроқ сув ғамламоқни хаёл қилди.

Кўза тўлди. Қарғавой уни кўтариб, учуш учун қанотларини ёзди, оёқларини кўтарди, лекин уни

кўтара олмай, тийганиб кетиб, денгизга қулади.

Минг талпиниб, қанот ёзса ҳам бўлмади, чўкиб кетди. Буни кўрган Қўзичоқ тумшугини осмонга кўтариб, кулиб қўйди.

ВАЛИДА АБДУҒАФФОР ҚИЗИ

АЛЛА АЙТИНГ ОНАЛАР!

Онажонимнинг айтишларича, кичиклигимда жудаям инжиқ бўлган эканман. «Алла айтмасам, ухламасдинг» дейдилар. Онамни саволга тутаман:

– Ўшанда қанақа аллалар айтар эдингиз?

Онам эслаб кетадилар:

Алла айтай, жоним болам,

Ухлаб қолгин, алла-ё.

Меҳрибонинг бағрида

Ором олгин, алла-ё.

Бугунги кўпчилик ёш оналар алла айтишни билишмайди. Бинобарин, машҳур аллома Абу Али Ибн Сино ҳам гўдакни алла айтиб ухлатиш фойдали эканини таъкидлаганлар. Шунинг учун бўлса керак, ҳар гал фарзандларимга алла айтганимда бугунги кунларимизни, гўзал эртақларимизни алла сўзларига қўшиб айтаман. Негаки, боланинг қалбига алла билан бирга она юрт севгисини ҳам сингдириш керак. Зеро болаларимиз эртанги куннинг яратувчиларидир. Шундай экан, уларни меҳримиз ардоғида, кўзимиз қароғида ўстирайлик, кўнгилларига она Ватан туйғусини муҳрлайлик. Ва бу аллаларимизда ўз аксини топсин.

Бижилдоқ болажонимнинг бир қўшиқни хиргойи қилаётганини эшитиб, қулоқ тутдим. У давлатимиз мадҳиясини қуйлаётган эди... Унинг бур-

ро сўзларини эшитиб сўнг ўйладим: болам бу улур сўзлар замиридаги маъно-мазунни ҳам англаётганмикан? Ахир бу мадҳия эндиликда жуда кўплаб мамлакатларда янграб, ўзбек элининг шуҳратини дунёга машҳур этмоқда. Шундан сўнг боламга Мадҳиямиз мазмунини тушунтирдим. Ва ният қилдимки, бугун уни куйлаётган фарзандларимиз дунёнинг нариги чеккаларида ҳам Ватанимиз байроғини баланд кўтаради. Она юртнинг асл фарзанди эканини ўқишда, ишда, яратувчиликда илгорликлари билан намоён этишади.

Оналар алла айтсалар, болалар ором олишади. Шунингдек, йиллар ўтиб улар улғайишгач, элу юртига қанот бўлишгач, вужудларига аллалар билан бирга сингган ҳаётбахш туйғуларини эзгуликларга нисор этишгач, оналар кўнгли ҳам роҳату фароғатдан таскин топгусидир. Алла айтинг, оналар!

ҲИДОЯТ ОЛИМОВА

ЭНГ ЯХШИ УЙ

Ҳайвонлар йиғилишиб, уй қуриб барчаси бирга яшашга аҳд қилишибди.

Лайлак: «Уйимизни баланд дарахт тепасида қурсак хатарсиз яшар эдик. Бунинг устига атроф қафтагидек кўриниб турарди», дебди. От эса: «Уйни мустаҳкам пишиқ ғиштдан қуриш керак, бекорга одамлар ғишт уйларда яшашмайди», деб таклиф киритибди. Ўрдак: «Балчиқсиз ҳаёт ҳаётми? Яхшиси шифобахш балчиқ кўлда яшаганимиз маъқул», деб туриб олибди. Юмронқозиқ баҳса нуқта қўймоқчи бўлиб, шундай дебди:

– Балчиқ кўлда яшасак қишда аҳволимиз вой бўлади, яхшиси, ерни ковлаб, ернинг тагида яшай

қолайлик. Ҳам иссиқ, ҳам ортиқча сарф-харажат кетмайди.

– Ҳайвонлар қанча баҳс-мунозара қилишмасин, бир тўхтамакга келолмай тарқалишибди.

Бир қанча вақт ўтгач, жонзотлар яна йиғилишибди. Ҳар бири ўз уйининг қулайликларини мақтай кетибди.

Биринчи бўлиб лайлак баланд симёғоч устига қурган уясини кўрсатиб:

– Қаранглар, азизларим! Қандай чиройли ва баҳаво маскан қурдим, – дебди барчага ёқишига ишониб.

Аммо ҳайвонларга лайлакнинг уяси хатарли кўриниб, у ерда яшашни ишташмабди.

Шундан сўнг от қурган виштин сарой олдига кетибдилар. От уларга:

– Бундай кенг жойга барчамиз сизга, деб ўйлайман. Қор, ёмғир ҳам унга асло қилмайди, – деб унинг афзалликларини санай кетибди.

От мақтаган виштин сарой ҳам уларга ёқмабди.

Ўрдак балчиқли кўл барча ҳайвонларга бирдек ёқади, деган ўйга борибди. Аммо жонзотларга балчиқли кўл ҳам маъқул келмабди.

Юмронқозиқ дўстларини адирдаги ерости қасрига бошлаб борибди. Фақат юмронқозиқ ерости қасрига етганидагина у ерга ҳайвонлар асло сизмаслигини тушуниб қолибди.

Шундан сўнг улар барчана мос келадиган уй бўлмаслигини англашибди ва ҳар бири ўз уйида яшаб қолибди.

ЁД ОЛИШ ВА ИФОДАЛИ ЎҚИШ

Э. РАИМОВ

КУЙГА ТЎЛСИН ОНА ВАТАН

Менинг дўстим, қушчалар, сиз
Куйни мунча хуш чаларсиз?
Баҳор келди, учиб келинг,
Боғчамизга кўчиб келинг.

Келинг, келинг, сайроқ қушлар,
Кўшиқлари янгроқ қушлар.
Куйга тўлсин боғ, гулшан,
Куйга тўлсин она-Ватан.

Т. АДАШБОВ

КУЗ

Яна ҳазонрезгилик,
Боғлар ранги синиқди.
Дилда хоким эзгулик,
Анҳорда сув тиниқди.

Оқ яктакли қайинлар,
Тақди яна зарбалдоқ.
Қушларга гап тайинлаб,
Чағ-чағлайди заргалдоқ.

Уфқ орти лолагун,
Дарахтлардан ранг олар.
Хайрлашиб куз бугун,
Сочар олтин тангалар.

ШИРМОЙ НОН

Ойим ёпса ширмой нон,
Мен ҳам қараб турмайман.
Ўт ёқаман тандирга,
Гул соламан хамирга.

Меҳнат қилгач, албатта,
Синдириб катта-катта,
Пишганида ширмой нон,
Мен ҳам қараб турмайман

Д. МАТЧОН

ЁҒ, ЁҒАВЕР, ОППОҚ ҚОР

Ёғ, ёғавер, оппоқ қор,
Ёғишингга қўз тикиб
Оқшом-у тонглаар такрор
Кўкка боқдик энтикиб.

Ёғ, ёғавер, оппоқ қор,
Чанғи-чанамиз тайёр.
Сўнг ўйнаймиз қор бўрон,
Вақтимиз кетмас бекор.

Ёғ, ёғавер, оппоқ қор,
Эшик қоқмоқда баҳор.
Бутун борлиқ яшнасин,
Ёғавер такрор-такрор.

МЕҲМОН

Эшигимиз тақилласа,
Деймиз – меҳмон!
Ҳозирданоқ меҳмонларга,
Биз – меҳрибон.
Дастурхонни ясатамиз:
«Олинг-Олинг!»
Кеч кирса-ку, жилдирмаймиз:
– Ётиб қолинг.
Бизнинг уйдан доим меҳмон,
Аримайди.
Бағри очиқ кишилар ҳеч
Қаримайди.

Х. РАҲМАТ

ЁМҒИР ЁҒАР

Ёмғир ёғар шитир-шитир,
Недир сўзлаб шивир-шивир.
Уйинқароқ қушлар жимдир,
Ёмғир ёғар.
Осмон – борлиқ сокин турар,
Дов-дарахтлар хаёл сураар.
Хаёл сураар – ҳам чўмилар,
Ёмғир ёғар.
Бу дам атроф нимранг тусда
Завқ беради кўрган кўзга.
Ажиб файз бор дала-кузда,
Ёмғир ёғар.
Бу ёмғирим ерга суғдир,
Дар томчиси бойлик-қутдир.
Тўйса далам, хосил бутдир,
Ёмғир ёғар.

УЛОҚЧА

Сакраб юрар улоқча,
Бўйнида қўнғироқча.
Улоқчага сув берар
Тол тагида булоқча.

Улоқчанинг феълидан
Кўрқиб турар ниҳоллар.
Синдирма, деб ниҳолни,
Кувлаб қолар шамоллар.

Қаранг эчки холанинг
Шоҳини, сузиб келар.
– Уришма, – деб, –
боламни, –
Кўчани бузиб келар.

Дикирлама, улоқча,
Бебоп-у беқулоқча!
Яхши гапга кирмасанг,
Сув бермайди булоқча!

Ш. ОТАБЕК

АЧЧИҚ ЧОЙ

– Менга ҳам иш буюринг,
Бобожоним, жон бобо.
– Сиз, майли, чой келтиринг,
Аччиқ бўлсин-у... аммо...
Дастурхонга Салимжон
Бир чойнак чой келтирди.
Сўнгра ўзи ёнма-ён

Бобо билан ўтирди.
Чойнинг таъмини таътиб,
Бобо сўради, ҳайрон:
– Чойингиз қўп ғалати,
Қўп қизиқ-ку, Салимжон?
– Сўзингизни бобожон
Қулоғимга олганман,
Чой аччиқ бўлсин учун
Гаримдори солганман.

ВАЛИДА АБДУҒАФФОР ҚИЗИ

ЖАМАЛАК СОЧ

Жамалак соч қизалоқ,
Бунча сен ўйинқароқ.
Чиройли кулишларинг,
Одимлаб юришларинг.

Нақарот:
Жамалак соч қизалоқ,
Бунча сен ўйинқароқ.

Сакраб-сакраб ўйнайсан,
Хеч ўйингга тўймайсан.
Аълочисан ўқишда,
Чаққондирсан ҳар ишда.

Нақарот:
Жамалак соч қизалоқ,
Бунча сен ўйинқароқ.

Онасига ёрдамчи,
Синглисига суянчиқ.
Тиллари бийронгинам,
Қўллари чеваргинам.

Нақарот:
Жингалак соч қизалоқ,
Бунча сен ўйинқароқ.

Сингилларин ухлатар,
Хафа бўлса юпатар.
Ухлай қолгин асалим,
Дея қўшиқлар айтар.

Нақарот:
Жамалак соч қизалоқ,
Бунча сен ўйинқароқ.

АБДУРАҲМОН АКБАР

ЮРТ ПОСБОНИ

Хизмат қилар қўшинда
Менинг жасур, мард акам.
Акам борки, қўнғим тўқ –
Чегарамиз мустаҳкам.

Ватан тинчлигин асраш
Ҳар йигитнинг бурчидир.
Матонатли аскарлар
Юртнинг обрў, кучидир.

ТАЙЁРЛОВ ГУРУҲ
(6-7 ЁШ)

ЎҚИБ БЕРИШ ВА ҲИКОЯ ҚИЛИШ

ҚУТЛИБЕКА РАҲИМБОЕВА

ЎҒЛИМ...СЎНГ ҚИЗИМГА БИРИНЧИ СУҲБАТ

Сизларнинг саволлар фаслингиз бошланган.

– Ая, қушларнинг Ватани қаер?

– Осмон.

– Нега бўлмаса улар осмонда фақат учадилар, ўтирмайдилар?

– Ватанда учиб керак, қўзим. Ватанда... ўтириш гуноҳ. Жавобимдаги суръат сизларга хиёл тушунарлироқ кўриндими, бошқа саволга ўтасизлар.

– Ая, Ватан нима дегани ўзи?

– Наҳот, сенинг тилинг ҳали «р», «з»га келмайди, лекин фикр дарахтининг бўйи ўсиб, «Ватан» тушунчасига етибди. Энди мен сўзламай, ким сўзласин? «Ватан» сўзини тоқ айтманглар ҳеч қачон. «Бизнинг Ватанимиз» ҳам дея кўрманглар. «Менинг Ватаним» деб айтманглар. Айтаётганда ҳар бир товуш юрагингиздан узилиб тушсин!

Ватан – бу сизга ота-боболарингиздан ёдгор қолган ер.

Ватан – бу сизнинг ота-боболарингизнинг айнан ўзи. Сунки улар минг миллион йиллар қувонч-ташвишлари билан шу ерга қўшилиб кетганлар.

Сиз Ватанни яшил дарахт, биллурий сув, қора тупроқ деб ўйламанг. Бу ота-боболаримизнинг буғунги кўриниши.

Ватандаги ҳар бир хис, ҳар бир товуш, ҳаттоки ҳар сиқим тупроқ ҳам сизларнинг қариндошингиз, жигарларингиз.

Демак, сиз болажонлар, «Бу Ватан – меники», деб ишониб яшашларингиз керак. Ишонч сизга куч беради. Шу куч сизни мустақил қилади.

Ўн икки ой

(Словак халқ эртаги)

Бир йилда неча ой бўлишини биласизми? Ўн икки ой бўлади.

– Уларнинг номи қандай?

– Январь, февраль, март, апрель, май, июнь, июль, август, сентябрь, октябрь, ноябрь ва декабрь.

Бир ой тугаши билан иккинчи ой бошланади. Ҳеч қачон январь ойи тугамасдан туриб, февраль ойи келган эмас, май ойи ҳам апрелдан илгари келмайди.

Ойлар навбат билан кириб келади, ҳеч маҳал бир-бирлари билан тўқнашмайдилар.

Одамларнинг айтишига қараганда Богемия деган тоғли мамлакатда бир қиз бўлиб, у ўн икки ойнинг ҳаммасини бирдан кўрган эмиш. Бу воқеа қандай рўй берган денг?

Кичкинагина шаҳарга қарашли Богемия деган мамлакатнинг бир қишлоғида баджаҳл ва қизғанчиқ хотин яшаган, унинг икки қизи бўлган: бири – ўз қизи, иккинчиси – ўғай.

У ўз қизини яхши кўриб, ўғай қизини жуда ёмон кўрар эди. Ўғай қиз нима иш қилса ҳам, ўғай онасидан дакки егани еган. Қаҳратон қиш пайти эди. Январ ойи, қор шунчалик қалин ёққанки, эшикни очиш учун қорни курашга тўғри келарди. Ўрмондаги дарахтларни ярим белигача қор

кўмган, ҳатто шамол ҳам уларни қўзғата олмас эди.

Кишилар уйларида ўчоқда олов ёқар, эшикка чиқмай ўтиришарди.

Шундай совуқ кунларнинг бирида кечқурун бераҳм ўгай она эшикни очиб ташқарига қаради. Эшикда бўрон қутирмоқда эди, шунда у иссиқ ўчоқ олдига келиб, ўгай қизига деди:

– Ўрмонга бориб, бўтакўз гуллардан териб кел, эртага синглингни турилган кун.

Бечора қиз ўгай онага қараб хайрон бўлди: у ҳазиллашяптими ё рост айтаяптими, билмади. Ҳозир ўрмон жуда хавфли, ундан кейин қишда бўтакўз гуллар нима қилсин. Ҳар қанча ахтарсанг ҳам, март ойидан аввал уни топа олмайсан. Ўрмонда адашиб совуқда қотиб қоласан, холос, бўлгани шу.

– Мабодо, ўрмонда йўқ бўлиб кетсанг ҳам, сенга ҳеч ким куймайди, – деди ўгай синглиси. – Тезроқ жўна, ундан кейин гулсиз кела кўрма. Ма, саватчани ол.

Бечора қиз йиртиқ, эски рўмолга ўралиб, йиғлай-йиғлай уйдан чиқди. Шамол аралашиб қор унинг юз-кўзига урилди. Рўмолини юлқиди. У қорга ботиб қолган оёқларини зўрға-зўрға кўтариб босди. Атрофни қоронғилик қоплади. Осмон қоп-қоронғи, оппоқ қор ерни сал ёритиб турарди.

Мана, ўрмон. Бу ер жуда ҳам қоронғи, ҳеч нимани кўриб бўлмайди. Қиз қорда ағанаб ётган дарахтга ўтириб, «Қаерда музлаб қотиб қолсам барибир-ку», деб ўйлади.

Шу вақт кўкқисдан узоқда дарахтлар орасида олов кўринди. У шохлар орасида адашиб қолган юлдузга ўхшарди. Қиз ўрнидан туриб олов томонга жўнади. У қор уюмларига ботиб зўрға-зўрға қадам босар эди. «Ишқилиб кўринган олов, ўчма-

са бўлгани», – дер эди қиз. Лекин олов ўчмай борган сари баланд ёнар эди. Чўпларнинг шитирлаб ёнаётгани эшитилиб, тутун димоққа урила бошлади.

Қиз тез юриб ялангиликка чиқди ва ҳайрон бўлиб қотиб қолди. Ялангилик қуёш чиқиб тургандай ёп-ёруғ эди. Ўртада осмон баравар гулхан ёнарди. Гулхан атрофида анча киши ўтириб, оҳиста суҳбатлашар эди.

Қизча уларни кўриб: «Булар ким бўлса экан?» – деб ўйлади. Овчиларга ҳам, ўрмонда ўтин кесувчиларга ҳам сира ўхшамайди, чунки улар олифта кийинган баъзилари кумуш, баъзилари олтин, баъзилари яшил баҳмалга ўранган.

Қиз ўтирган одамларни санаб чиқди, улар ўн иккита бўлиб учта кекса, учтаси ўрта яшар, учтаси ёш йигит ва учтаси ёшроқ бола эди.

Ёшроқлари – оловга яқинроқ кексалар бўлса оловдан узоқроқ ўтиришар эди.

Шу чоқ ҳаммадан баланд бўйли соқоли чол қиз томонга қайрилиб қаради. Қиз қўрқиб кетди, қочишнинг иложи йўқ эди. Чол баланд овоз билан сўради:

– Қаердан келдинг? Бу ерда нима қилиб юрибсан?

Қизча бўш саватини кўрсатиб:

– Мана, шу саватни тўлдириб, бўтакўз гуллар териб кетгани келдим, – деди.

– Вой, ажойиб қиз экансан-ку. Январда ҳам бўтакўз ўсадими? Топган гапини қаранг, – деди чол ва қаҳ-қаҳ уриб кулди.

– Буни мен ўйлаб топганим йўқ, – деди қиз, – мени ўгай онам юборди. Гулсиз уйга қайтиб келма, – деди.

Ўтирган ўн икки кишининг ҳаммаси қизга қаради ва ўзаро пичирлаша бошлади.

Қиз роса қулоқ содди, лекин уларнинг гапига сира-сира тушина олмасди. Уларнинг гапи худди дарахтларнинг шивирлашига ўхшарди. Улар шивирлаб-шивирлаб, охири жим бўлишди.

Узун бўйли, серсоқол киши қиздан сўради:

– Бўтақўз гуллар топа олмасанг, нима қиласан?
У март ойидан илгари чиқмайди-ку?

– Ўрмонда қолиб, март ойини кутаман, – деди қизча, – уйга борганимдан кўра совуқ қотиб ўлганим яхши!

Қиз шундай деди-ю, йиғлаб юборди. Ўтирган ўн икки киши орасида бири елкасига пўстин ташлаган энг ёш йигит ўрнидан турди-да, чолнинг олдига келди:

– Январь оға, менга бир соатга ўрнингизни беринг, – деди.

Чол узун соқолини силаб-сийпаб, йигитга қараб:

– Ўрнимни беришим мумкинку-я, лекин февралдан аввал март келмайди-да.

– Майли, ўрнингизни бераверинг, – деди соқол, мўйлаблари тўзғиб кетган иккинчи чол, – мен жанжаллашиб ўтирмайман.

– Хўп айтганларинг бўлсин, – деди Январ.

У муз ҳассасини ерга уриб деди:

*Қалин-қалин ўрмонда
Изгимангиз совуқлар,
Сўлмасин қаҳрингиздан
Қарагайлар, қайинлар.
Паррандалар инини
Музлатганингиз етар.
Кишиларнинг уйини
Захлатганингиз етар!*

Чол ўрнидан жилиши билан ўрмон тинчиб қолди. Совуқ зўридан чирсиллаётган дарахтлар-

нинг овози тинди. Улар тепасидаги қорлар эриб, парча-парча бўлиб ерга тўкила бошлади.

– Энди навбат сенга келди, – деди Январь ўрнини укаси Февралга бериб.

Февраль ҳам муз ҳассаси билан ерни дукилла-тиб деди:

*– Шамол, довул, бўронлар,
Зўр бериб ўқирмангиз.
Қор тўфони, суронлар,
Тун бўйи югурмангиз!
Чақмоқ чақинг осмонда,
Ерда изгинг шер каби.
Қорлар елсин ҳар ёнда,
Оппоқ юн сингари.*

Шундай дейиши билан шохларини силкиб, из-фирин юрди. Қор уюмлари ерда оқ гирдоб бўлиб тўзғий бошлади.

Февраль муз ҳассасини укаси Мартга бериб:

– Энди сенинг навбатинг, Март, – деди.

Март ҳассасини қўлига олиб, ерни дукилла-тиб берди.

Қиз қараса – бу ҳасса – ҳасса эмас, балки кур-таклар ёзган дарахт шохи экан. Март кулимси-раб, болаларга хос жаранглаган овози билан баралла ашула айта бошлади.

*– Шарқирангиз жилгалар
Оқсин сув тўла анҳор!
Ўрмаланг қумурсқалар,
Қиш битди, келди баҳор.*

Қизнинг оёғи остидаги ер юмшоқ, ҳар ёнда ба-ҳор. Тўрт томонда қор эриб, чак-чак томчилайди, сувлар шарқираб оқади, дарахлардан кўм-кўк япроқлар ўсиб чиқмоқда.

Қиз суқланиб қараб, сира туймайди.

– Нима қилиб ўгирибсан? – деди унга Март, – тезроқ бўл, акаларим сен билан менга атиги бир соат вақт беришган.

Қиз ўзига келиб, бўтакўз гулларни излаб, чакалакзорлар оралаб кетди. Чакалакзорни, тошлар остини ва баланд-пастликларни, хуллас, ҳаммаёқни бўтакўз гуллар босиб кетган эди.

Қиз саватчасини ва этагини гулга тўлдириб, гулхан ёнаётган ва ўн икки оғайни ўтирган ялангликка қайтиб кетди.

Ялангликда гул ҳам, ўн икки оғайни ҳам йўқ эди. Яланглик ёруғ, аммо аввалгича нурли эмасди. Бу нур гулхан ёруғи эмас, ўрмон тепасидаги тўлин ой ёруғи эди.

Қиз кимга миннатдорчилик билдиришини билмай, жуда ачиниб, уйга қараб чопди.

Ой эса уни кузатиб, осмонда сузиб борди.

Қиз елдек югуриб, уйига етиб келди. У эшикдан кириб улгурмаган эди ҳам, ташқарида зўр бўрон қўзғалди. Ой булутлар орасига кириб йўқолди.

– Хўш, нима гап, қайтиб келдингми? – деди ўгай она билан сингил.

– Гуллар қани?

Қиз индамасдан этагидаги гулларни столга тўкди, саватни бўлса, унинг ёнига қўйди.

– Бу гулларни қаердан олдинг?

Қиз бўлган воқеани бошдан-оёқ айтиб берди.

– Улар бошқа ҳеч нарса беришдими?

– Мен борқа ҳеч нарса сўраганим йўқ, – деди қиз.

– Вой ахмоқ-ей – деди синглиси.

– Бахтинг очилиб, ўн икки ойнинг ҳаммаси билан бирваракайига учрашибсан-у, гулдан бўлак ҳеч нарса сўрамабсан-да, сенинг ўрнингда мен

бўлганимда, нималар сўрашни ўзим билардим. Биттасидан ширин олма билан нок, яна биттасидан оппоқ қўзиқорин, яна биттадан барра бодринг сўраган бўлар эдим.

– Ўзимнинг ақлли қизим, – деди онаси, – қишда нок билан қулупнай қиммат бўлади. Биз уларни сотиб, ҳам пул орттирган бўлар эдик! Бу аҳмоқ қиз бўлса, арзимаган бўтақўз олиб келибди. Жон қизим, иссиқроқ кийиниб, ўрмонга ўзинг бориб кел. Сени қуруқ қайтаришмайди, улар ўн иккита, сен бўлсанг, ёлғиз ўзингсан.

– Ҳа, қуруқ қайтаришмайдилар! – деди қизи. У бошига рўмол ўраб, қўлларини енгига суқиб, ўрмонга жўнади.

Онаси унинг кетидан:

– Қўлқопингни кий, пўстинингни тугмасини солиб ол! – деб қичқириб қолди. Қиз бўлса, бу вақт кўчага чиқиб, ўрмонга қараб чопмоқда эди.

«Тезроқ ялангликка етиб олсам», – дер еди у.

Қалин ўрмон борган сари қуюқлаша ва қоронгилаша борди.

«Оҳ, қаердан ҳам ўрмонга келдим-а – деди қиз, ҳозир уйимда бўлсам мазза қилиб ётар эдим. Бунда-чи, совуқ қотиб ўрмонда юрушим керак. Тагин бу ерларда адашиб кетсам-а».

Қиз шу гапларни айтган замон, дарахт шохлари орасидан адашган юлдуз сингари милтиллаган ўтга кўзи тушди. Қиз ўт кўринган томонга қараб юриб, бора-бора бир ялангликка чиқди. Яланлик ўртасида каттакон гулхан ёнмоқда.

Гулхан атрофида ўн икки оғайни ойлар суҳбат қилиб ўтирар эдилар.

Ўгай онанинг қизи гулхан олдига келди, ҳеч кимга салом бермай ва бир оғиз ширин сўз айтмай, иссиқроқ ерни танлади-да, оловда исина бошлади.

Оға-инилар жим бўлиб қолишди. Ўрмонни сукунат босди. Бирданига Январь ҳассасини дўққиллатиб уриб:

– Нима қилиб юрибсан? – деб сўради.

– Совғалар олгани келдим. Июньь ойи саватчаларга қулупнай солиб берсин. Қутупнайлар катаката бўлсин. Июльь ойи барра бодринг ва оппоқ қўзиқоринлар, август ойи ширин нок ва олмалар, сентябрь ойи пишган ёнғоқлар солиб берсин, – деди ўгай онанинг қизи.

– Шошилма, – деди Январь ой. – Қишдан олдин баҳор, баҳордан олдин ёз бўлиши мумкин эмас.

Июнь ойига ҳали анча бор. Ҳозир ўрмоннинг – хўжайини менман. Мен ўттиз бир кун хукмронлик қиламан.

– Сени қара-ю, – жуда сержаҳл экансан! – деди ўгай онанинг қизи. – Ахир мен сенинг олдинга келганим йўқ. Сендан қор ва совуқдан бўлак нима олиб бўлади? Менга ёз ойлари керак

Январь қовоғини солиб:

– Қишда ёзни топиб бўпсан! Чучварани хом санама – деди.

У кенг енгини силкиган эди, осмонда еру кўкни тўлдириб, қор-бўрон кўтарилди. Ўн икки оға-ини ўтирган яланглик ва дарахтлар қор билан қопланди.

Қор тагида гулҳан ҳам кўринмай қолди. Фақат аллақарда шитирлаб ёнаётгани эшитилди.

Ўгай онанинг қизи кўрқиб кетди.

Қор аралаш бўрон унинг кўзини очирмас, нафасини қайтарар эди. У қорга ботиб қолди, қор уни кўмиб кетди.

Ўгай она қизини роса кутди. Даразадан қараб ўтирди. Эшикдан чиқди, аммо қизидан дарак бўлмади. У иссиқроқ кийиниб, қизини излагани

ўрмонга жўнади. Ҳа-я, қор аралаш бўрон бўлаётган қалин, қоронғи ўрмонда бировни топиб бўлармиди?

У қидира берди, қидира берди, то совуқ қотиб қолгунча юриб, ҳаммаёқни қидирди.

Хуллас, она-бола ёзни кутиб, ўрмонда қолишди.

Ўғай қиз узоқ умр кўрди, улғайди, турмушга чиқди ва бола-чақали бўлди. Айтишларича, унинг уйи олида дунёда тенги йўқ ажойиб боғ яратилган эмиш. Унинг бу боғида ҳаммадан олдин гуллар очилармиш, мевалар пишармиш, олмалар, ноклар етилармиш. Ёз кунлари салқин бўлиб, енгил шабада эсармиш.

«Қизнинг боғида ўн икки ой бирданига меҳмон бўлади», – дейди кишилар. Ким билади, балки ростдир.

ТЎЛҚИН ИЛҲОМОВ

АДИБ – БЕТАРТИБ

Бор экан-да, йўқ экан, оч эканда, тўқ экан. Адиб исмли бола бўлган экан. У одобли бўлсаям, ишлари жуда бетартиб экан. Дўпписини ҳам, куйлагини ҳам дуч келган ерга ташлаб кетаверар экан, кейин, керак бўлганда қидиришга тушар экан. Баъзан каерга кўйганини эслай олмай, хуноби ошаркан. Шунинг учун ҳам дадаси унга:

Болам, пала-партишлигингни ташламасанг, катта бўлганингда қийналиб қоласан, – дер экан.

Адиб дадасининг насихатларини жимгина туриб эшитар экану, лекин эшитганларини унинг у қулоғидан кириб, бу қулоғидан чиқиб кетар экан.

Адиб ўспирин йигитча бўлганда дадаси унга дурадгорлик касбини ўргатибди. Чунки ўзи қўли

гул уста экан-да. Кунлар кетидан кунлар ўтибди. Адиб бу хунарни яхшилаб ўрганиб олибди. Бир куни унинг отасидан ром, эшик тайёрлаб беришни сўрабди. Дадаси, ўзи бетоб бўлиб қолгани учун, вақтинча ўғлини юборибди.

Адиб ишга киришибди. Боғбон ичида, ие, бу қандоғ бўлди, асбобини қайга қўйганини билмаса. Майли, иш билан унутгандир, деб роса қидириб, охири пайраҳалар орасидан исканани топиб берибди.

Кейин хомток килиш учун энди нарвонга кўтарилганида яна Адибнинг овози эшитилибди:

– Отахон, буни қаранг, аррамни қайга қўйибман-а?!

Энди боғбоннинг қошлари чимирилибди. Аммо бу гал ҳам индамай, аррани қидиришга тушибди. Уни топиш анча мушкул бўлибди. Охири тахталарнинг остидан чиқибди.

– Ҳе, хали тахта олаётганимда остида қолган экан-да. Боғбон яна ўз ишига кетибди. У хали битта ток зангини қўлдан чиқармасдан яна Адиб:

– Отахон, рандам хозиргина шу ерда турган эди, қаёққа йўқолибдийкина? – деб чақирибди.

Энди боғбон тутақиб кетибди-да, Адибнинг олдига келиб дебди:

– Исминг Адибми ё Бетартибми? Ўз асбобингни тайинли бирор жойга қўймай, на ўзинг ишляпсан, на мени ишлатгани қўйяпсан. Қани, жўнаб қол-чи, отанг тузалганида ўзи келиб ишлайди!

Шунда Адибнинг хаёлига отасининг: «Бетартиб бўлсанг, кейин қийналасан», – деган гаплари келибди. У бир хўрсинибди-да, боғбоннинг уйдан бошини эгиб чиқиб кетибди.

ТУЛКИБОЙ

(Ўзбек халқ эртаги)

Бир куни Тулкибой чангалзорда овқат қидириб, бир ангишвона топиб олибди. Тулкибой юриб-юриб, бир кампирнинг уйига келиб қолибди.

– Она, сенга шу ангишвонани эртагача қолдириб кетаман, эрталаб келиб оламан, – деб чиқиб кетибди. Ўзи эшикнинг тирқишидан кампирнинг ангишвонани қаерга қўйганини кўриб олибди. Тулкибой кампир ухлагандан кейин секин уйга кириб, ангишвонани қўйган жойидан олиб чиқиб кетибди. Эртаси кампир шошиб-пишиб қатлама пишириб турганда, Тулкибой кириб келибди.

– Она, кечаси омонат-қолдириб кетган ангишвонани беринг, – дебди.

Кампир югуриб уйга кириб, ангишвонани қўйган жойидан топа олмабди.

– Тулкибой, ангишвонанг қўйган жойимда йўқ, йўқолиб қолибди, – дебди.

Тулкибой:

– Топиб берасиз, топиб бермаганингизга қўймайман, – дебди.

Кампир:

– Йўқолган нарсани қаердан топиб бераман, ўрнига қирқ қатлама бераман, – дебди.

Тулкибой «хўп» деб, қирқта қатлама олиб ташқарига чиққанидан кейин: «Бир ангишвона, бир ангишвонага қирқ қатлама», – деб жўнабди. Йўлда кетаётса, бир оқ эчки боқиб юрган кампирни кўрибди. Тулкибой кампирга:

– Она, шу қирқта қатламани эртагача омонат олиб ҳўйинг. Эрталаб келиб оламан, – дебди.

Кампир қирқ қатламани уйига олиб кириб, кўрпанинг қатига бекитиб қўйибди. Тулкибой яна

эшик тирқишидан мўралаб, туриб, қатлама қўйилган жойни кўриб олибди. Кампир кечаси ухлаганда келиб, секин кампирнинг уйига кириб, қирқта қатламани битта ҳам қолдирмай, еб кетибди.

Эртаси эрталаб келиб:

– Она, кечаги омонат-қолдириб кетган қирқ қатламани олиб беринг, – дебди.

Кампир уйига кириб кўрпасининг қатини қараса, битта ҳам қатлама қолмабди:

Кампир:

– Тулкибой, қўйган жойимдан қатламаларинг йўқолиб қолибди, – дебди.

Тулкибой:

– Топиб берасиз, топиб бермаганингизга қўймайман, – дебди. Кампир Тулкибойдан кўрқиб:

– Бисотимда битта оқ эчки бор, шуни олақол, – дебди.

Тулкибой оқ эчкини етаклаб, хурсанд бўлиб:

– Бир ангишвона, бир ангишвонага қирқ қатлама, қирқ қатламага оқ эчки, – деб жўнабди.

Тулкибой оқ эчкини етаклаб кетаётса, бир нортуяни боқиб юрган чолни кўрибди. Тулкибой чолга яқин келиб:

– Ота, эртагача мана шу эчкини сизга омонат қолдириб кетаман эртага келиб оламан, – дебди.

Чол «хўп» деб, эчкини ҳовлисига олиб кириб, боғлаб қўйибди.

Кечаси чол ухлаганида Тулкибой келиб, оқ эчкини еб, терисини қолдириб кетибди. Эртаси Тулкибой чолнинг олдига келиб:

– Ота, кеча қолдириб кетган омонат оқ эчкини беринг, – дебди.

Чол тулкига:

– Кечаси эчкини бўриб еб, терисини қолдириб кетибди, – дебди.

Тулкибой эчкини топиб берасиз, топиб бермаганингизга қўмайман, – дебди.

Чол:

– Бисотимда биргина нортуям бор, оқ эчкининг ўнига бераман, – дебди.

Тулкибой нортуяни етаклаб: «Бир ангишвона, бир ангишвонага қирқ қатлама, қирқ қатламага оқ эчки, оқ эчкига нортуя»– деб хурсанд бўлиб жўнабди.

Тулкибой нортуяни етаклаб юриб, қизи билан ип йигириб ўтирган кампирга учрабди.Тулкибой:

– Она, мана шу нортуяни эртагача сизга омонат қолдириб кетаман, эрта билан келиб оламан, – дебди.

Кампир нортуяни ҳовлисига олиб кириб, боғлаб қўйибди. Кечаси кампир ухлаганда, Тулкибой нортуяни ҳовлидан олиб чиқиб, бир чангалзорга олиб бориб қўйибди, эртасига кампирнинг олдига келиб:

– Она, кечаги қўйиб кетган омонат нортуяни беринг, – дебди. Кампир қараса, нортуя боғланган жойда йўқ, ахтариб топа олмабди.Тулкибой:

–Топиб берасиз, топиб бермаганингизга қўймайман, – дебди. Кампир тулкидан кўрқиб:

– Нортуянинг ўрнига ҳеч қандай молим йўқ. Биргина ойдин қизим бор, она-бола ип йигириб кун кечирамиз, – дебди.

Тулкибой:

– Нортуям ўрнига ойдин қизингизни беринг. Бермасангиз она-бола икковингизни ҳам еб кетаман,-дебди.

Кампир ночор, ноилож ёлқизгина қизини Тулкибойга берибди.Тулкибой Ойдин қизни олиб, хурсанд бўлиб, кампирга қараб: «Бир ангишвона, бир ангишвонага қирқ қатлама, қирқ қатламага оқ эчки, оқ эчкига нортуя, нортуяга Ойдин қиз», –

деб, Ойдин қизни қопга солиб, қопнинг оғзини бўғиб, орқасига кўтариб жўнабди. Бир тўқайдан ўтиб кетаётса, узоқдан итини етаклаб келаётган бир овчи кўринибди. Тулкибой орқасидаги қопни қўйиб, ўзи бекинибди. Овчи келиб, қопни очиб қараса, ичида бир қиз ўтирган экан. Овчи қопдан қизни чиқариб олиб, қиз ўрнига итини солиб, оғзини бўғиб боғлаб қўйибди. Овчи кетганидан кейин Тулкибой келиб: «Овчидан қутулиб қолдим», – деб суюниб, қопни орқалаб жўнабди «Йиғлама, Ойдин қиз, йиғлама, ҳозир уйга етамиз», – деб қадамини илдам ташлаб, уйга етиб келибди. Қопнинг ичидан яна овоз келибди. Тулкибой: «Ойдин қиз, қопнинг ичида зерикканга ўхшайсан. Бир ангишвона, бир ангишвонага қирқ қатлама, қирқ қатламага оқ эчки, оқ эчкига нортуя, нортуяга Ойдин қиз, чиқ!» – деб қопнинг оғзини очибди. Қопнинг ичидан қулоқларини шалпайтириб, овчининг ити чиқибди. Ойдин қиз чиқишини кутган Тулкибой овчи итнинг ҳайбатини кўриб, қочиб кетибди. Ит тулкининг кетидан қувлаб кетибди. Тулки ўзини шудгор томонга олибди. Тулки югуриб кетаётиб, қуён тутиш учун қўйилган қопқонга тушиб қолибди. Қопқоннинг эгаси келиб тулкининг терисини шилиб олибди.

РУСТАМХОН

(Шу номли ўзбек халқ достонидан парча)

Рустам шаҳарга кетаётганида йўлда кўрди: ажаб суратли бир қиз, жамоли кунни хира қилгудай, ҳар ким хуснини кўрса, акли кетиб, отдан йиқилиб қолгудай. Икки қўли орқасига бойланган, сочидан унинг керагасига бойловли турибди.

Рустам кўриб, ҳайрон қолиб, бир сўз айтиб турган экан:

*...– Менга баён айла ўсган элингдан,
Хабар олмай ҳеч ким сенинг ҳолингдан,
Бу ерларга қандай номард бойлади?
Қандай одам қилди қайғу-зулми,
Хафа қипти сендай тоза гулимни,
Отдан тушиб ечайинми қўлингни?*

Қиз бу гапни эшитиб, Рустамга жавоб бериб,
бойлоғли турган еридан бир сўз айтиб турган экан:

*– Бизнинг шаҳримизни аждаҳор олган,
Уй бошига бир қиздан солиқ солган,
Мен бойландим, бугун навбатим келган.
Кўп турмагин, кетгин бундан, бегижон.
Хаёлингни бунда туриб бўлмагин,
Яхшилик кўр, ёмонликни кўрмагин...*

... Рустам ўз бошини қутқариб, қизни ташлаб
кетгани кўзи қиймай, аждарҳога бир бегуноҳни
бергуси келмай, қизга қараб бир сўз айтиб турган
экан:

*– Ушбу дамдир, бизга дамни дам дема,
Аждаҳордан сира мени кам дема...*

Қиз илгари аждаҳорни ўз кўзи билан кўргани
йўқ, халқнинг қилган та'рифига, элнинг маҳоба-
тига, Рустамнинг қадди-жасадига, аждаҳорнинг
сиёсатига қараб: «Яхши йигит экан, ўлмасин», –
деб яна ҳам кўп қайтарди. Шунда Рустам: «Мард
сўзидан, йўлбарс изидан бурилмайди», деган гап
бор, аждаҳор домига тортади, мени ютади, деб
ваҳм қилмайман, қайишмай аждаҳорнинг йўли-
ни айтгин, – деди.

Унда қиз айтди: «Ҳарчанд зўр урдим, бўлмади,
сенинг ҳам ажалинг етган экан, кунинг битган

экан...» – деб бир белдос қирни кўрсатди: – «Аждаҳор шу тарафдан келади», – деди.

Шунда Рустам қизнинг гапига кириб отига қамчи уриб, бояги кўндаланг қирнинг устига чиқди. Қараса, аждаҳор кўзи оловдай ёниб, пишқириб, ҳар тарафга ўт сочиб, тоғнинг тангисидан Чархинкўл деган кўлга – сувга тушиб келаяпти экан.

*– Ҳайбат билан келаётир аждаҳор,
Яқинлади Рустамбекдай зўрабор,
Аждаҳор чопиниб, дамга тортганда,
Лангар тўсиб, Рустам ўзин тўхтатар.
Ҳеч нарса ни писанд қилмас аждаҳор,
Чидай олмас энди Рустам зўрабор.
Бир-бирига энди яқинлаб қолар,
На'ра тортиб бунда Рустамдай қайсар.
Куеватиман Рустам на'ра урганда,
Рустамнинг товуши аждарга етди,
Бу товушдан унинг қулоғи битди.
Кўтарган бошини ерга ташлади,
Жийириб кўйругин ўзига тортди.
Аждаҳор беҳушди, Рустамбек билди,
Қиличин чиқариб қўлига олди.
Ҳайбатли илоннинг қошига борди,
Илоннинг бошига қиличин солди.
Ҳайбатидан қўрқмай, Рустам иш қилди,
Аждаҳорни қайсар Рустам ўлдирди.
Душманни ўлдириб, кўнглин хушлади,
Қирқ бир гўла қилиб, кесиб ташлади.
Бир гўладан олди узун бир тасма,
«Аждаҳор белгиси» деди, жўнади.*

ИБН СИНО ВА КИТОБЛАР

(Ривоят)

Ровийлар ривоят қилишларича, Бухоро музафотида дунёга донғи кетган, машҳур ҳақимларнинг ҳақими доно Ибн Сино ўтган экан. Ибн Сино ёшлигиданоқ илм фанга берилиб, кўп ўқибди. Ўқиган китоблари борки, уқибди, ёд олибди. Бундан ташқари ҳайвонларнинг «гап-сўз»ларини ҳам, парранда-даррандаларнинг тилини ҳам, гиёҳларнинг ҳолатини ҳам биладиган, тушунадиган бўлибди. Болалар ўйин-кулгу билан банд бўлишса, Ибн Сино чумоли, қумурсқаларни тутиш, илон, қурбақаларни ушлаш билан овора экан. Ўз-ўзидан гиёҳлардан дори-дармонлар тайёрлаб, ошналаридан қайси бири касал бўлса, уни даволаш билан шуғулланаркан. Боласидаги бу қилиқ – одатларни кўрган ота-она уни мактабга берибди. Ибн Сино мактабда ўқиладиган китобларни аллақачон ўқиб, уларни уқиб олган экан. Шунинг учун мактабга бормаи кўйибди.

Ота-онаси шаҳарда ўқисин, деб Бухорога кўчиб келишибди. Аммо мадрасадагилар эшигига яқинлаштиришмабди. Ибн Син ноилож яна ўзича ўқиб, ўқиб юраверибди. Яна гиёҳ ўт-алафлар тўплаб, илон, чаён, қурбақа, тошбақаларни тутиб, улар устида соатлаб, кунлаб, ҳафталаб машқ қилиб юраверибди.

Ба'зи бир касаллар олдиға келса, даволаб, дардига шифо бера бошлабди. Бора-бора жуда ҳам зўр табиб бўлиб кетибди. Аммо кўпчиликка билдирмабди, табиблигини сир сақлабди. Барибир, Ибн Сино қанчалик сир сақламасин, сирлари ошкора бўлаверибди. Чунки «гапни гап қувади, сирни сир очади», деган гап бор.

Ибн Синодан шифо тобган одам бугун бир бўлса, эртасига икки бўлибди. «Мен фалончидан

шифо топдим», – деб бир киши иккинчи кишига айтса, иккинчиси унга яна қўшиб, «фалончи-фалончи Ибн Синодан шифо топибди, касал эди, тузалибди», – деб гап тарқатаверибди. Ҳамма ёққа овозаси кетибди. Шундай бўлса ҳам ғаламис табиблар уни тан олишмас, шаҳарга йўлатишмас экан. Кунлардан бир куни донг таратишда Самарқандга тенг келадиган, балким ундан ўтадиган Бухоро шаҳрининг хони касалга чалиниб ётиб қолибди.

Аввалига сарой табиблари: «Ҳеч гапмас, хонимиз тузалиб кетадилар, касаллари унчалик оғир эмас»,– дейишибди. Қарашибди, даволашибди, хон тузалмабди. Кейинчалик бошқа мамлакатлардан ман-ман деган табибларни олдириб келиб, қаратишибди, хон тузалмабди. Ҳеч ким хоннинг дардига малҳам топа алмаётганини кўриб, хон кишилари хавотирга тушиб қолишибди. «Энди хонимиз ўлиб қоларканда», – дейишиб, ўзларини у ёққа уришибди, бу ёққа уришибди, ҳеч нима чиқаришолмабди. Ораларидан бировининг эсига Ибн Сино тушиб, шуни чақирсак-чи, деб қолибди. Бу гап ҳаммага ма'қул тушибди. Тезликда Ибн Синони саройга келтиришибди. Бош табиб унга ялиниб-ёлворибди:

– Улуғ хонимизнинг амру фармонлари шундай, биз бу кишини даволаб, шифо топтиришимиз керак. Акс холда, ҳаммамизнинг калламиз қиличдан ўтказилур ёхуд дорга тортилурумиз, – дебди.

Ибн Сино:

– Мен нима қилмоғим даркор? – деб сўрабди.

– Хонимизни тузатмоғинг даркор, – деб жавоб берибди бош табиб. Ибн Сино:

– Касални кўрмай, томирини ушламай, қандай даволайман. Ахир, мени унинг олдига олиб кинринглар-да, – дебди. Бош табиб Ибн Синони хон-

нинг олдига олиб кирибди. Ибн Сино касални кўриб, томирини ушлабди-да изига қайтиб, қишлоғига қараб кетибди. Ибн Синонинг касални кўриб, томирини ушлаб, ҳеч нима демасдан қишлоғига қайтиб кетганини хон ўзича, табиблар ўзича тушунишибди. Хон «Касалим оғир экан, энди ўлар эканман», деб уйлагани бўлса, табиблар: «Ибн Сино халиям биздан хафа экан. Шохни тузатсам, булар омон қолади, тузатмасам, уларнинг боши кетади», – деб уйлашибди. Хон табибларни ёнига чақириб:

«Касалимни тезпикда тузатмасаларинг, болачақаларингни ўзларинга қўшиб дорга торттирман», – дебди.

Табибларнинг яна бошлари қотибди. Ибн Синога яна одам юбормоқчи бўлишибди. Шу пайт Ибн Синонинг ўзи келибди-да, хоннинг олдига кириб, уйда тайёрлаган дорини берибди. Хон дорини ичибди. Ибн Сино ҳеч кимни ёнига йўлатмай, хоннинг бошида унга тикилганча ўтираверибди. Хон уйқуга кетибди. Ибн Сино сув беришларини буюрибди. Хон ўзига келиб, тузалиб қолгач, Ибн Синодан, нима берсам хурсанд қилган бўламан, дебди. Ибн Сино ҳеч нарса талаб, қилмабди. «Бир қоп тилла ол», – дебди хон. Ибн Сино қабул қилмабди. «Юрт сўра, юрт берай», – дебди хон. Ибн Сино ҳеч нарса олмаслигини айтибди. «Сурув-сурув от, қўй берай», – дебди хон. Ибн Сино яна: «Ҳеч нима керак эмас», – дебди. Хон сўра, берай, деявергач, Ибн Сино: «Хоним, мен ҳаракат қилдим худо шифо берди-ю, тузалиб, оёққа турдингиз. Менга ҳеч қандай тилла ҳам, юрт ҳам, сурув-сурув от, қўйлар ҳам керак эмас. Қишлоғимга бир қироатхона қурдириб, қирқ туя китоб берсангиз бўлгани», – дебди. Хон хурсанд бўлиб, барча усталарни йиғдириб, Ибн Сино қишлоғига

катта қироатхона қурдиришга киришибди. Бутун дунёга жар солдириб, китоб йиғдирибди ўзининг бой кутубхонасидан ҳам энг нодир китоблардан олиб, 40 туяга юклатиб, Ибн Сино қишлоғига жўнатибди.

Қироатхона битиб, китоблар келтириб бўлин-гач, Ибн Сино кутубхона ичига кириб кетибди. Хонни ўлимдан олиб қолган Ибн Сино оғизга ту-шиб, донғи ҳар ёнга кетибди. Бошқа табиблар унга ҳасад билан қарайдиган бўлишибди. Кўпчилик бўлиб, Ибн Синонинг олдига боришибди. Кутуб-хонага кириб, китоблар орасидан Ибн Синони зўрға топишибди-да, ундан:

– Хонликдан келганингиздан бери шу ерда ки-тоб титкилаб ётибсизми? – деб сўрашибди. Ибн Сино:

– Ҳа, энг яқин дўстларим китоблар билан суҳ-бат қуриб, куну ой, ҳафта-ю йиллар ўтканини ҳам сезмаяпман. Миямни илмга, чўнтагимни хазина-га тўлдириш билан бандман, – дебди.

– Табиблик-чи, табибликни ташладингизми? – деб сўрабди табиблардан бири.

– Йўқ, табиблигимни қиёмига етказмоқдаман. Аввал улуғ устозларимнинг панду насихатлари-ни, кўрсатмаларини билиб олиб, кейин даволаш-га ўтаман. Мен шу кунгача ўзимни зўр табиб ҳисоблаб, катта хатога йўл қўйган эканман. Энди мана шу китоблардан олганларимни амалиёт би-лан мустақкамлай олсамгина, ўзимни табиб деб аташга ҳақлиман, – дебди. Табиблардан яна бири:

– Борди-о, кутубхонангизга ўт кетса, нима бўла-ди? – дебди. Ибн Сино:

Авваламбор, кутубхонамга ўт кетишдан худо сақласин, борди-ю, фалокат рўй бериб, ўт кетса, унда чўчийдиган жойим йўқ. Ҳаммасини ёд би-лурман. Қайтадан ёзиб чиқишга умрим етса, ки-

фоя, – дебди. Табиблар Ибн Синонинг зеҳни билан хотирасига қойил қолиб, келган жойларига қараб кетибдилар.

Орадан кунлар ўтибди, ойлар ўтибди, барибир, табиблар ҳасад қилишни қўймабдилар. Ғаламислик йўлига ўтиб, Ибн Синонинг кутубхонасига ўт қўйибдилар. Бундан хабар топган Ибн Сино чопиб бориб, кутубхона ичига кириб кетибди. «Яхшиси, дўстларим билан бирга ёна қолай», – дея китоблар орасида ўтираверибди.

Одамлар зўрға қутқазиб қолишибди. Ибн Сино куйган китобларни ёддан қайта битиб, тиклабди-да, кутубхонани янгидан қурдирибди. У умрининг кўп қисмини ўша ерда ўтказган экан.

ЗАҲИРИДДИН МУҲАММАД БОБУР

БОБУРНОМАДАН ПАРЧА

(Асл матн баёни)

Бобур ўз лашкарлари билан тоғ йўли орқали кетаётганида қалин қор ёғибди. Қор тўрт кун тинмабди. Улар ниҳоятда қийналишибди. Чунки йўл босиш жуда оғир эди. Қорнинг қалинлиги одам белигача, ҳатто, кўксигача келар эди. Бобур орқадагиларга йўл очиб, қорни тепиб-тепиб борар эди. Юриб-юриб, чарчаб, тоғдаги бир ғорга етиб келиб, тўхтабдилар. Шу ерда дам олишга қарор қилишибди. Ғор торроқ экан. Бобурнинг хизматкорлари дарҳол унга ғорнинг ичидан иссиққина, юмшоққина жой тайёрлаб беришибди. Ғорга киргач, Бобур бир зум қараб турибди-да, кейин ҳеч кимга гапирмай, бурчакда турган куракни олиб, ташқарига чиқибди. У қор кураб, чуқур қазий бошлабди. Қор шу даражада қалин эканки, кўксига етгунча чуқур қазиса ҳам ер кўринмабди. Ал-

батта, чуқурнинг ичи иссиқ эмас экан-у, аммо совуқ тоғ шамолдан уни бемалол асраши мумкин экан. Шунинг учун Бобур чуқурга тушиб ўтирибди. Унга бир неча марта: «Сиз ичкарига киринг», – дейишибди. Аммо Бобур кўнмабди. «Барча эл ташқарида, қорда турса-ю, мен иссиқ жойда дам олиб ўлтираманми? Ахир, бу инсофдан эмас-ку!» – деб кўнглидан кечирибди Бобур. «Мен ҳам қандай ташвиш бўлса кўрайин, эл тоқат қилиб турибди, мен ҳам турайин. Форсча бир гап бор: «Дўстлар билан биргаликдаги ўлим тўйдир», – дебди у йигитларига.

Кун бўйи қор ёғибди. Намози хуфтонгача чуқурда энгашиб ўлтирган Бобурнинг устидаги қор тўрт энлик бўлибди. Шу вақт йигитларнинг севинчи овозлари эшитилибди: «Кенг ёр топдик. Форга жуда кўп одам сиғади». Бу гапни эшитган Бобур устидаги қорни силкиб, чуқурдан ташқарига чиқибди. Йигитлари билан бирга совуқ ва қордан сўнг ажаб иссиқ ва фароғатлик жойда маза қилиб дам олибди.

БОБУР

Болалар, Заҳириддин Муҳаммад Бобур катта подшоҳ, зўр лашкарбоши, истеъдодли шоир, олим бўлган. Андижонда туғилган. Отаси – Умаршайх мирзо Фарғонада ҳоким бўлган. Бобур оилада бош фарзанд бўлиб, унинг иккита укаси ва бешта синглиси бўлган. Бобурни махсус муаллимлар уйига келиб ўқитишган. Бобур жуда зеҳни ўткир бола эди. У шеър, муסיқа эшитишни жуда яхши кўрган. Булардан ташқари, камонда ўқ отиш ва қилич-бозликдан ҳам сабоқ олган. Бобур 12 ёшга кирганида, Фарғона вилоятининг ҳукмдори бўлади. Албатта, ҳукмдор бўлиш ёш Бобур учун жуда қийин

эди. Унга бу масалада онаси Қутлуқ Нигорхоним ва «отахон беги» Бобохон Алибек катта ёрдам беришган.

Бобур умрининг охирига қадар жуда кўп урушлар ва юришлар билан банд бўлади. Бобур ниҳоятда ботир, жасоратли, паҳлавон саркарда эди. У жанг пайтларида доим энг олдинда борарди, қўрқмаслиги билан навкарларига намуна кўрсатарди. Шунинг учун навкарлари уни ниҳоятда ҳурмат этишар ва унга ўхшашга ҳаракат қилишарди.

Болалар, Бобур нафақат подшоҳ ва зўр лашкарбоши, шу билан бирга, буюк шоир, ёзувчи ва олимдир. У 16 ёшидан бошлаб шеърлар ёза бошлаган.

Бобур умрининг ярмидан кўпроғини она юртидан узоқда – Ҳиндистонда ўтказади. У туғилган ватанини ниҳоятда соғинади. Тушларида кўриб, йиғлайди. У туғилган ватанининг ҳиди, нафаси келиб турсин, деб, катта бир боғга Фарғонадан олиб келинган олча, ўрик, беҳи, гилос, олхўри, ток ва яна бошқа жуда кўп кўчатларни эктиради.

Бобурнинг кўпгина шеърларида Ватанига бўлган муҳаббати, соғинчи билиниб туради. Бобур одамларнинг ҳаёти хафачилик билан эмас, хурсандчилик, қувноқлик билан ўтишини, бир-бирларига фақат яхшилик қилишлари кераклигини орзу қилади ва ўз шеърларида шулар ҳақида ёзади.

Бобур туғилган Ватанидан узоқ – Агра деган шаҳарда 47 ёшида вафот этади. Бу инсон умри учун ниҳоятда қисқа вақтдир. Ундан бизга шеъррий китоблар, «Бобурнома», «Мухтасар», «Ҳарб иши» ва бошқа кўплаб асарлар мерос бўлиб қолган.

Болалар, сизлар мактабга боргач, ўқишни, ёзишни билиб оласизлар ва худди Алишер Наво-

ийнинг китоблари каби Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг китобларини ҳам маза қилиб ўқийсизлар. Улар жуда-жуда қизиқарли ёзилган.

СУМАЛАК

(Ривоят)

Бир деҳқон баҳор келиши билан уруғликка олиб қўйган донини сувга ивитиб қўйибди. Лекин бирдан ҳаво айнаиб, ёмғир ёға бошлабди. Буғдой ивиган идишда ниш уриб ўса бошлабди. Об-ҳаво ҳадеганда очилавермабди.

Деҳқоннинг бола-чақаси оч экан. Нишлаб кетган буғдой увол бўлмасин, бирон нарса пишириб берақолай, – деб ўйлабди деҳқон. Бу орада буғдой анча бўй чўзиб қолибди. Деҳқон донни олиб қиймалабди-да, кампирга:

Бундан бирон нарса пишир, барибир увол бўлиб кетади, – дебди.

Кампир қиймани қозонга солиб қайнатаверибди-қайнатаверибди. Охири қайнатишдан чарчаб, қозоннинг қопқоғини ёпибди-да ухлагани ётибди. Эрталаб азонда уйқуси ўчиб, қозондан хабар олгани борибди. Қопқоғни очиб кўрган экан, ажойиб ҳид димоғига урилибди.

Таътиб кўрса, қозондаги қиём жуда мазали эмиш, ҳиди жуда ёқимли, ўзи тўйимли эмиш. Келаси йил баҳорда деҳқон болаларининг яна ўша таомдан егилари келибди. Шу тариқа сумалак пишириш удуми пайдо бўлибди. Бу таом халқ ўртасида кенг тарқалиб, баҳорнинг лаззатли неъматига айланибди. Кейинчалик деҳқонлар донни фақат уруғликка эмас, балки сумалак пишириш учун ҳам олиб қўядиган бўлишибди. Уруғликка олиб қўйилган дондан мўл-кўл хосил кўтарилса, сумалакка асраб қўйилган буғдойдан эса

кишилар ўзининг соғлигини тиклаш ва бардам бўлиш учун ҳаётбахш таом тайёрлашар экан.

Д. СУЛАЙМОНОВ

Фойдали иш

Тўхташ етти ёшга тўлар-тўлмас, ўқишни ўрганиб олди, ўзининг отасининг исмини бемалол ёздиغان бўлди.

– Бу йил мактабга борасан, – деди отаси. – Энди катта бўлиб қолдинг. Уй ишларига ҳам қарашиб тур.

Тўхташ мактаб сўзини эшитгач, қувониб кетди. Ўша томонга тез-тез борадиган бўлди. Деразадан мўралаб, синф ичида нималар борлигига қизиқди. Аммо у қанчалик уринмасин, ойнага бўйи етмасди.

Тунов куни мактабга келса, ҳеч ким кўринмади. Таътил кунлари экан-да. Эшикни итариб кўрса, ёпиқ. Бир амалаб очмоқчи бўлди, қоровул кўриб қолди. Ўрта бўйли бу чол Кўчарбой амаки эди.

– Ҳой, бола, нега ҳар куни бу ерга келсан? – деди Тўхташга қараб. – Ҳали ўқиш бошланмаган бўлса...

– Мактабни кўргим келяпти, майлими?... – ялинди Тўхташ.

– Майли, юрақол!

Кўчарбой амаки йўлакдаги энг охирги синфни очиб кўрсатди.

– Сен мана бу синфда ўқийсан.

Тўхташ синфни кўриб яйраб кетди. Деразали катта, ўзи ёп-ёруғ, девордаги нотаниш кишиларнинг портретлари, доска, парта – ҳамма-ҳаммаси унинг учун бошқача эди. У парталарни ушлаб

кўргиси келди. Эндигина битта бармоғини партага чўзган эди, Кўчарбой амаки:

– Бўлди, кетдик, – деб қолди. – Бошқа синфларни кейин кўрарсан.

Кўчарбой амаки синфдан чиққан захоти, Тўхташ партанинг қопқоғини очди-ю, секин ўтириб олди.

Қандай яхши. Эшитса, ўртоқларининг унга ҳаваси келади-да.

У йўлакка чиқди.

– Қани, энди уйинга борақол! Мактабни ҳам кўриб олдинг. Ҳадемай ўқувчи бўласан. Шаталоқ отиб юришинг яхши эмас, – деди Кўчарбой амаки.

– Тўхташ уйига келиши билан кетмончасини кўтариб, уй орқасидаги таморқа томон ўтди ва сабзи кавлашга тушди. У чарчаш нималигини билмасди. Отаси унга девор орқасидан тикилиб турарди. Чамамда у фойдали ишга қўл урганди.

И. АРАБШОХ

АМИР ТЕМУРНИНГ ЖАЙҲУНДАН ШОШИЛИНЧ ЎТИШИ

Илариги замонларда Амударёни Жайхун деб аташган. Кунлардан бир куни Темурнинг ўз аскарлари билан ана шу дарёдан ўтишига тўғри келибди. Дарё тўлиб тошиб, пишқириб, ҳайқириб оқаётган экан. Секин-имиллаб ҳаракат қилишга фурсат йўқ. Чунки орқадан душман келаётган экан. Йигитлар дарё қирғоқда нима қилишларини билмай, ҳайрон бўлиб, тўхтаб қолишибди. Шунда Темур уларга қараб:

– Қутулишнинг битта йўли бор. Ҳаммангиз ўз отингизнинг юганини тутиб, ёлига осилинг-да, сувга тушинг! – деб буйруқ берибди.

Ҳамма дарёнинг нарига қирғоғида кўриниб турган улкан дарахт ёнида тўпланишга ваъдалашибди. Отнинг ёлини маҳкам ушлаб олган Темур:

– Имилламанглар! – дебди-ю, ҳайқириб-пишқириб, тўлиб-тошиб, шиддат билан оқаётган дарёга биринчи бўлиб тушибди. Унинг орқасидан аскарлари ҳам дарёга ҳеч бир иккиланмасдан отлари ёлидан ушлаб тушишибди. Шиддатли сув отларни узоқ-узоқларга оқизиб кетибди. Аскарлар бир-бирларининг ҳолидан хабар ололмай қолишибди. Лекин уларнинг ҳаммаси дарёнинг у қирғоғига эсон-омон ўтишибди. Келишилгандай, қирғоқдаги азим дарахт ёнига аста-секин тўпланишибди. Аскарлар ўз саркардаларига ақлига, тadbиркорлигига қойил қолишибди, душманнинг қўлида ўлишдан, асир тушишдан қутулганликларини учун қувонишибди. Темур эса йигитларининг кўрқмас, саботли, иродали эканликларидан кўп мамнун бўлибди.

ФАРҲОД МУСАЖОНОВ

ҚЎШОҚВОЙНИНГ ҲИММАТИ

Қўшоқвой битта физик китоб ўқиб қолди. Унда Анвар деган бола укасини жуда яхши кўриши, доим овутиб, ўйнатиб юриши ёзилган экан. Ҳикоя Қўшиқвойга жуда ёқиб тушди. У ҳам ўша Анвар деган болага ўхшаб укасига бир яхшилик қилмоқчи бўлди. Нима яхшилик қилсам экан, деб роса ўйлади. Охири, укаси Парпини чақирди-да:

– Ҳозир сенга қайиқча ясаб бераман, – деди.
– Ростданми, ясаб беринг, – деди Парпи хурсанд бўлиб:

Қўшоқвой қоғоздан қайиқча ясай бошлади. Парпи укасининг ишига хайрон бўлиб қараб турди, севинчи ичига сиғмай:

– Қачон битади, ака, қачон битади? – деб, кетма-кет тихирлик қилаверди.

– Бижирлайвериб, ҳалақит бермасанг, тез битади, – деб кулди Қўшоқвой.

Ниҳоят, қайиқча битди. Парпи икки қўллаб қайиқчага ёпишган эди, Қўшоқвой уни тўхтатди:

– Шошма, олдин мен ўзим оқизиб кўрай-чи, қандай чиққан экан.

Ака-ука ариқ бўйига боришди. Қўшоқвой қайиқчани сувга авайлаб қўйди.

Қайиқча сув юзида тебраниб, сузиб кетди. Парпи унинг кетидан қичқирганича югурди.

Қўшоқвой ҳам укасининг кетидан эргашди. Ариқ қўшни ҳовлига чиқиб кетадиган жойда Қўшоқвой қайиқчани тутиб олди.

– Энди менга беринг! – деди Парпи акасига.

– Тўхта, олдин ўрганиб ол, – деди Қўшоқвой.

Ариқ бошига бориб, қайиқчани яна оқизди. Қайиқча майда тўлқинлар устида сакрай-сакрай сузиб кетди, девор тагига етганда, уни Қўшоқвой яна ушлаб олди.

– Энди бера қолинг, мен ҳам битта оқизай, – ялинди Парпи, – ўзингиз айтдингиз-ку, сенга ясаб бераман, деб.

– Ҳовлиқмасанг-чи, – укасини жеркиб берди уйинга қизиқиб кетган Қўшоқвой. – Сен билмайсан, чўктириб юборасан. Олдин яхшилаб қараб, ўрганиб ол, деяпман-ку!

Қўшоқвой қайиқчани бу гал ҳам ўзи оқизди. Парпи бир четда кузатиб турди. Қайиқча сув бетида қалқиб-қалқиб борарди. Шу пайт у ариқ лабида ўсиб ётган ёввойи ўтга урилиб, ағдарилди, ичига сув тўлди-да, қоғози ивиб, чўкиб кетди.

– Вой, аттанг, – деб юборди. Парпи кўзларини жавдиратиб.

– Қўявер, хафа бўлма, – деди Қўшоқвой жилмайиб, – сенга бошқасини ясаб бераман.

– Керак эмас, – деди Парпи қовоғини солиб, – унисини ҳам ўзингиз ўйнаб, чўктирворасиз.

ЁД ОЛИШ ВА ИФОДАЛИ ҲҚИШ

БАРОТ ИСРОИЛ

ШУНДАЙ ҲЛКАМ БОР...

Ҳлкамнинг далалари
Қучоғига тортади.
Бағрини кезган сари
Унга меҳрим ортади.

Ватанимнинг боғлари,
Ойна булоғи гўзал.
«Оқ олтин»дан тоғлари,
Унинг дарёси гўзал.

Яйрайман қучоғида,
Шодликдан қўкда бошим.
Гул унар тупроғида,
Бош узра ёз қуёши...

ҲАБИБ РАҲМАТ

КЎЗ КЎРИНИШЛАРИ

Саратоннинг тафти йўқ,
Қуёш боқар олисдан.
Ажиб бир ис таралар,
Ҳов қирдаги полиздан.
Дарахт барги тилларанг

Мевалардан томар бол.
Дарахтларга бир қаранг.
Оқ гуллардан чаманзор.
Сунбуланинг сувлари,
Шишадан ҳам тиниқроқ
Учиб борар турналар,
Кўкда солиб арғумчоқ.
Йиғим-терим авжида,
Бирдам қолмас тўхталиб,
Ҳадемай қиш йўрғалар,
Оқ кўрпасин кўтариб.

ОЛИМ АБДУРАҲМОН

УСТА

Мен ҳам кичик устаман,
Ўз ишимга пухтаман.
Дадам билан эрталаб,
Ёғоч, тахта рандалаб.
Уй ясадик товуққа,
Қолмасин деб совуқда.

ЙЎЛДОШ СУЛАЙМОН

ЁҒАЯПТИ

Ер тўйсин деб бир йўла,
Қор бўралаб ёғаяпти.
Гўё осмон ун элар,
Ҳавоси ҳам ёқаяпти.
Юрганимда из қолса,
Қор уни тез ёғаяпти,
Кучугим ҳам оқариб,
Атрофимда чопаяпти.
Моможоним ойнадан

Жуда хурсанд боқяпти
Ҳаёлимга ёз келиб,
Сув шарқираб оқяпти.

Т. УБАЙДУЛЛО

ИНСОН БЕШИГИ

Булбул бешиги – боғда,
Бургут бешиги – тоғда.
Инсон бешиги эса
Шу муқаддас тупроғда.

Булбул боғни ўйлайди,
Булбул боғдан сўйлади.
Латиф овози ила
Ишқ розини куйлайди.

Бургутга тоғ маскандир,
Бургут тоғда ўсгандир.
Бағри тош каби қаттиқ,
Забти кўкни тўсгандир.

Инсон ҳам боғни куйлар,
Инсон ҳам тоғни куйлар.
Бир гул каби ардоқлаб,
Она – тупроқни куйлар...

РАВШАН ФАЙЗ

МОМОҚАЙМОҚ

Момақаймоқ моҳ дедим,
Пахтадай юмшоқ дедим,
Хурпайиб турганига.
Керакдир ўртоқ дедим.

Секин бориб «поҳ» десам
Момиқгул чўчиб кетди.
Мен унинг гамин есам
У шошиб кўчиб кетди.

АНВАР ОБИДЖОН

КАПАЛАК ҚЎШИҒИ

Эшак борди адирга,
Мен ҳам бордим адирга,
Унинг кўзи печкада,
Менинг кўзим чечакда,
Қанотларим пирпирак –
Пир-р-р, пирпирак!
Хонқиз борди далага,
Мен ҳам бордим далага.
Унинг кўзи молада,
Менинг кўзим лолада
Қанотларим пирпирак –
Пир-р-р, пирпирак!

Фойдаланилган адабиётлар:

С. Ғозиева, Д. Очилова, А. Долимова. Бадий терма китоб МТМ ёшидаги болалар учун эртақлар, ҳикоялар, шеър, топишмоқ ва тез айтишлар тўплами. Тошкент. «Ўқитувчи» нашриёти. 1996 й.

И. Акбаров. Мусиқа саводи. 2-синф. Тошкент. 1963 й.

А. Обиджон. «Ўғирланган паҳлавон» Тошкент. «Чўлпон» нашриёти. 2006 й.

А. Зиёмат.

М. Муродов.

А. Ирисов.

Ҳ. Ёқубов.

Ҳ. Раҳмат. «Олам тўлсин қўшиққа». Тошкент. Ёш гвардия. 1984 й.

Ҳ. Раҳмат. «Ботир аскарча» Тошкент. Чўлпон 1995 й.

Ҳ. Раҳмат. «Мен орзу қилган гуллар». Тошкент. Ёш гвардия нашриёти. 1988 й.

Ҳ. Раҳмат. «Тўғриси айтилми?». Тошкент. Ўқитувчи нашриёти. 1997 й.

Р. Файз.

Ш. Саъдулла.

«Мактабгача таълим» журнали.

Авторларнинг ўзлари ёзиб берган шеър ва ҳикоялар.

МУНДАРИЖА

Кириш	3
Ўзбекистон Республикаси Давлат мадҳияси	6

ИЛК ЁШ ГУРУҲИ (2-3 ёш)

ЎҚИБ БЕРИШ ВА ҲИКОЯ ҚИЛИШ	7
Фил билан хўроз (ўзбек халқ эртаги)	7
<i>М. Муродов</i> . Меҳрибон	8
<i>А. Ирисов</i> . Билмай қолиб	9
Икки эчки. (Ўзбек халқ эртаги)	9
Мақтанчоқ қуён. (Ўзбек халқ эртаги)	10
<i>Раим Фарходий</i> . Тонгги сўз	11
<i>Р.Азизхўжаев</i> . Ойижон (ҳикоя)	12
<i>М. Муродов</i> . Бўлиб ейишди	12
<i>М. Муродов</i> . Тўп (эртақ)	13

ЁД ОЛИНГ ВА ИФОДАЛИ ЎҚИНГ	14
<i>Шукур Саъдулла</i> . Лола ва мушук	14
<i>А. Раҳмат</i> . Айиқчам	14
<i>А.Раҳмат</i> . Айиқчам	15
<i>Анвар Обиджон</i> . Пахта ва чигит	15
<i>Ҳамидулла Ёқубов</i> . Қор	15
<i>Т.Ортиқхўжаев</i> . Кулча нон	16
<i>Ҳ. Раҳмат</i> . Қуёнча	16
<i>Шукур Саъдулла</i> . Ёмғир ёғалоқ	17
<i>Р. Файз</i> . Бодринг	18
<i>А. Зиёмат</i> . Ёз шамоли	18
<i>Валида Абдуғаффор қизи</i> . Қарғавой	18

КИЧИК ГУРУҲ (3-4 ёш)

ЎҚИБ БЕРИШ ВА ҲИКОЯ ҚИЛИШ	19
<i>Яйра Садуллаева</i> . Ассалому алайкум	19
Эчки болалари (ўзбек халқ эртаги)	26

Ҳ.Бадалов. Қип-қизил олма	28
Тулки билан чумоли (қирғиз халқ эртаги)	29
Нон ҳамроҳ	30
Бароқхон (ўзбек халқ эртаги)	30
Қўлқоп (рус халқ эртаги)	33
<i>Яйра Саъдуллаева. Йўлда</i>	35
<i>М. Муродов. Бўлиб ейишди</i>	36
<i>Мирмуҳсин. Олхўри ва ўрик</i>	37
ЁД ОЛИШ ВА ИФОДАЛИ ЎҚИШ	38
<i>Асом Зиёмат. Олтин кузим</i>	38
<i>Мухтор Раззоқов. Ўжар</i>	39
<i>З. Исомиддинов. Чана</i>	39
<i>А. Абдураззоқ. Қиш кетар</i>	39
<i>Т. Адашбоев. Насибанинг олмаси</i>	40
<i>Н. Раҳмонова. Ҳаммадан яхши</i>	40
<i>Равшан Файз. Бодринг</i>	40
<i>Анвар Обиджон. Коптоқлар қўшиғи</i>	41
<i>Валида абдугаффор қизи. Хонқиз</i>	41
ЎРТА ГУРУҲ (4-5 ёш)	42
Ёд олиш ва ифодали ўқиш	42
<i>Муқимжон қодиров. Талпинаман қуёшга</i>	42
<i>Равшан Файз. Кузда</i>	42
<i>Т. Раҳимова. Ёғди-ёғди</i>	43
<i>Зафар Диёр. Арча</i>	43
<i>Толиб Йўлдош. Ойим уйда бўлсалар</i>	44
<i>Т. Бахромов. Сумалак</i>	44
<i>Кавсар Турдиева. Баҳор</i>	45
<i>Азиз Абдураззоқ. Тойчоғим</i>	45
<i>Валида Абдугаффор қизи. Ватан</i>	46
<i>Абдурахмон Акбар. Ойижоним ёпган нон</i>	46
Ўқиб бериш ва ҳикоя қилиш	46
Ҳалололик (ўзбек халқ эртаги)	47
Уч тулки (ўзбек халқ эртаги)	48
Олтин тарвуз (ўзбек халқ эртаги)	50
Бўғирсоқ (рус халқ эртаги)	52
Алпомиш (шу номли ўзбек халқ достонидан парча)	56
<i>Замира Иброҳимова. Нега пишмади?</i>	57
Шер билан дуррож	60

Бобур ва кабутар	61
<i>Латиф Маҳмудов</i> . Барно	62
Овчи, кўкча ва доно	64
<i>Валида Абдугаффор қизи</i> . Алла айтинг оналар!	70

КАТТА ГУРУҲ (5-6 ёш)

ЎҚИБ БЕРИШ ВА ҲИКОЯ ҚИЛИШ	72
<i>А. Навоий</i> . Бир кабутар («Садди Искандарий» достонидаги парчанинг насрий баёни)	72
<i>Шухрат</i> . Зайнабнинг мушуги нега аразлади?	73
Зумрад ва Қиммат (ўзбек халқ эртаги)	74
Ғозлар оққушлар. (Рус халқ эртаги)	80
<i>Валентин Берестов</i> . Чин сўз (эртақ)	84
<i>Ҳаким Назир</i> . Пальточа	86
Нон ҳиди (ривоят)	88
Ширин билан шакар (шу номли ўзбек халқ достонидан парча)	89
<i>Рауф толиб</i> . Ғалати зиёфат	91
Қарғавой (ўзбек халқ эртаги)	93
<i>Валида Абдугаффор қизи</i> . Алла айтинг оналар!	96
<i>Ҳидоят Олимова</i> . Энг яхши уй	97
ЁД ОЛИШ ВА ИФОДАЛИ ЎҚИШ	99
<i>Э. Раимов</i> . Куйга тўлсин она ватан	99
<i>Т. Адашбоев</i> . Куз	99
<i>Ю. Шомансур</i> . Ширмой нон	100
<i>Д. Матчон</i> . Ёғ, ёғавер, оппоқ қор	100
<i>Толиб Йўлдош</i> . Меҳмон	101
<i>Х. Раҳмат</i> . Ёмғир ёғар	101
<i>О. Ҳожиева</i> . Улоқча	102
<i>Ш. Отабек</i> . Аччиқ чой	102
<i>Валида Абдугаффор қизи</i> . Жамалак соч	103
<i>Абдураҳмон Акбар</i> . Юрт посбони	104

ТАЙЁРЛОВ ГУРУҲ (6-7 ёш)

ЎҚИБ БЕРИШ ВА ҲИКОЯ ҚИЛИШ	105
<i>Қутлибека Раҳимбоева</i> . Ўғлим...сўнг қизимга биринчи суҳбат	105
Ўн икки ой (словак халқ эртаги)	106

<i>Тўлқин Илҳомов. Адиб – бетартиб</i>	114
<i>Тулкибой (ўзбек халқ эртаги)</i>	116
<i>Рустамхон (шу номли ўзбек халқ достонидан парча)</i> ..	119
<i>Ибн сино ва китоблар (ривоят)</i>	122
<i>Заҳриддин Муҳаммад Бобур. Бобурномадан парча</i> <i>(асл матн баёни)</i>	126
<i>Бобур</i>	127
<i>Сумалак (ривоят)</i>	129
<i>Д. Сулаймонов. Фойдали иш</i>	130
<i>И. Арабшоҳ. Амир Темурнинг Жайхундан</i> <i>шошилинич ўтиши</i>	131
<i>Фарҳод Мусажонов. Қўшоқвойнинг ҳиммати</i>	132
ЁД ОЛИШ ВА ИФОДАЛИ ЎҚИШ	134
<i>Барот Исроил. Шундай ўлкам бор...</i>	134
<i>Ҳабиб Раҳмат. Қўз кўринишлари</i>	134
<i>Олим Абдурахмон. Уста</i>	135
<i>Йўлдош Сулаймон. Ёраяпти</i>	135
<i>Т. Убайдулло. Инсон бешиги</i>	136
<i>Равшан Файз. Момоқаймоқ</i>	136
<i>Анвар Обиджон. Капалак қўшиғи</i>	137
Фойдаланилган адабиётлар	138

Илмий-услубий нашр

**«БОЛАЖОН»
ТАЯНЧ ДАСТУРИ БЎЙИЧА
БАДИЙ АДАБИЁТ ТўПЛАМИ**

Муҳаррирлар
Муфтилло ЮСУПОВ
Диалора ЭШОНХЎЖАЕВА

Бадий муҳаррир
Б.БОЗОРОВ

Мусахҳиҳ
Ч.АЛИМОВА

Компьютерда саҳифаловчи
Н.ЖУМАБОЕВ

Нашриёт лицензияси: AI № 119 - 12.11.08.

Босишга 14.12.2012 й.да рухсат этилди.

Бичими 84x108 1\32.Босма тобоғи 4,5.

Шартли босма тобоғи 8,61.

Гарнитура «Bookman Cyr+Uzb».

Оффсет қоғоз. Адади 1280 нусха.

Буюртма № 889.

«Векінтасшоқ-плюс» нашриётида тайёрланди.

100113. Тошкент, Чилонзор-8, Қатортол кўчаси, 60.

«Ideas Developing Business» босмахонасида босилди.

Тошкент, Нақошлик кўчаси-16А.